

NIFU SKRIFTSERIE 7/2004

Liv Anne Støren

Arbeidsledighet og overkvalifisering blant ikke-vestlige innvandrere med høy utdanning

Analysen av Kandidatundersøkelsen 2002

© NIFU Norsk institutt for studier av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31, 0352 Oslo

NIFU Skriftserie 7/2004

ISSN 0808-4572

For en presentasjon av NIFUs øvrige utgivelser, se www.nifu.no

Forord

Denne publikasjonen utgjør en del av arbeidet innenfor NIFUs nye strategiske instituttprogram (SIP) «Høyere utdanning og relevansen til arbeidsmarkedet», finansiert av Norges forskningsråd. Programmet består av flere prosjekter og delprosjekter som utføres av ulike forskere ved NIFU. Leder for programmet er professor Jens B. Grøgaard.

Denne publikasjonen presenterer resultater fra de første analysene fra delprosjektet «Kandidater med majoritets- og minoritetsbakgrunn», som utføres som en del av et prosjekt som er kalt «Overføring av kompetanse til det norske arbeidsmarkedet». Rapporten er skrevet av Liv Anne Støren. Jens B. Grøgaard, Lars Nerdrum og Jannecke Wiers-Jenssen har bidratt med kommentarer til et tidligere utkast.

Oslo, mars 2004

Petter Aasen
Direktør

Lars Nerdrum
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Bakgrunn	13
1.1 Innledning	13
1.2 Innholdet og gangen i rapporten	13
1.3 Datamaterialet	15
1.3.1 Datamaterialet som ble benyttet i en sammenliknbar tidligere studie	16
1.4 Sammenlikning av hva som ble undersøkt i den tidligere studien og hva som skal belyses nå	16
1.5 Tidligere resultater om arbeidsledighet og overkvalifisering blant innvandrere med høyere utdanning	17
1.5.1 Ca. dobbelt så stor arbeidsledighetsrisiko blant ikke-vestlige innvandrere	17
1.5.2 Større risiko for overkvalifisering?	19
1.5.3 Kvalifikasjoner og prestasjonsnivå	19
1.6 Et teoretisk perspektiv	20
1.7 Videre forskning – nye problemstillinger	23
1.7.1 Spesielle spørsmål når det gjelder overkvalifisering	24
1.7.2 Utdannet i Norge eller i utlandet?	25
1.7.3 Ferdigheter i norsk, botid og tidlige arbeidsledighetserfaringer ..	26
2 Definisjoner av variabler og deskriptive resultater	29
2.1 Uavhengige variabler	29
2.1.1 Innvandrerbakgrunn	29
2.1.2 Utdanningsgrupper	29
2.1.3 Norskferdigheter	30
2.1.4 Botid	31
2.1.5 Karakterer fra videregående opplæring	32
2.1.6 Karakterer ved avslutningen av høyere utdanning	33
2.1.7 Arbeid ved siden av studiene	33
2.2 Vekting av materialet	34
2.3 Uavhengige variabler – frekvensfordeling	34
2.4 Avhengige variabler – deskriptive resultater	36
2.4.1 Arbeidsledighet	36
2.4.2 Overkvalifisering	41
3 Arbeidsledighet	44
3.1 Innledning	44
3.1.1 Om metoden – logistisk regresjon og beregning av sannsynlighet	44

3.2	Arbeidsledighetsrisiko i løpet av tre og et halvt til fem år etter eksamen	45
3.2.1	Videregående i utlandet og karakterer fra videregående	46
3.2.2	Kontroll for norskferdigheter og botid	49
3.2.3	Sammenheng mellom botid og norskkunnskaper?	50
3.2.4	Hvorfor effekt av botid, men ikke av norskkunnskaper?	50
3.2.5	Kontroll for kjønn og ekteskapelig status	53
3.2.6	Karakterer ved avslutningen av høyere utdanning	55
3.3	Arbeidsledighetsrisiko i første fase etter eksamen	55
3.3.1	Kontroll for kjønn – første fase etter eksamen	59
3.3.2	Kontroll for norskferdigheter og botid – arbeidsledighetsrisiko første fase etter eksamen	60
3.3.3	Kontroll for karakterer ved avslutningen av høyere utdanning – arbeidsledighetsrisiko første fase etter eksamen	61
3.4	Arbeidsledighetsrisiko på undersøkelsestidspunktet – tre og et halvt til fem år etter eksamen	63
3.5	Hva betyr tidligere arbeidsledighetserfaringer?	69
3.5.1	Samspill mellom dårlige norskferdigheter og tidlige ledighetserfaringer?	71
3.6	Hvilken innvirkning har det at noen har flyttet ut av landet?	74
3.7	Policyimplikasjoner	75
4	Hvor mange har en jobb de er overkvalifiserte for?	76
4.1	Innledning	76
4.1.1	Avgrensning, definisjoner og valg av modeller	77
4.2	Resultater	78
4.2.1	Botid i Norge og risiko for å være overkvalifisert for jobben	84
4.2.2	Eksamensresultater og risiko for overkvalifisering	86
4.2.3	Har tidligere ledighetserfaring betydning for risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for?	87
	Referanser	90
	Vedlegg	93

Sammendrag

Undersøkelsen og datamaterialet

Denne publikasjonen utgjør en del av arbeidet innenfor NIFUs strategiske instituttprogram (SIP) «Høyere utdanning og relevansen til arbeidsmarkedet». Publikasjonen utgjør første rapportering fra et prosjekt under dette programmet som heter «Overføring av kompetanse til det norske arbeidsmarkedet», herunder delprosjektet «Kandidater med majoritets- og minoritetsbakgrunn».

I denne publikasjonen vil vi presentere resultater fra de første analysene i dette delprosjektet. Disse følger opp problemstillingene fra en tidligere studie utført ved NIFU om forskjeller og likheter i avkastning av utdanning mellom kandidater med etnisk norsk bakgrunn og kandidater med innvandrerbakgrunn fra ikke-vestlige land (Støren 2002).

Dataene vi baserer oss på, er hentet fra NIFUS kandidatundersøkelse 2002, som omfattet personer som var uteksaminert fra tre og et halvt til fem år tidligere, i Norge eller i utlandet, og som omfattet både personer med innvandrerbakgrunn og etnisk norske.

Problemstillinger

Vi undersøker om det er signifikante forskjeller mellom etnisk norske kandidater og kandidater med ikke-vestlig bakgrunn når det gjelder risiko for *arbeidsledighet* og risiko for å være i en jobb en er *overkvalifisert* for. Nytt i denne undersøkelsen er at vi undersøker om det er forskjeller i slik risiko avhengig av om utdanningen er tatt i utlandet eller i Norge; med andre ord om det er en spesiell risiko for å være arbeidsledig eller overkvalifisert blant innvandrere som har høyere utdanning fra utlandet.

Et annet spørsmål gjelder betydningen av *norskferdigheter* og *botid i Norge*. Dette er velkjente og ofte benyttede kontrollvariabler i analyser av innvandreres situasjon på arbeidsmarkedet, der slike opplysninger finnes i datamaterialet. I Kandidatundersøkelsen 2002 har vi slike opplysninger. I tidligere undersøkelser ved NIFU har vi ikke hatt slike opplysninger.

Et tredje spørsmål gjelder betydningen av de første arbeidsmarkedserfaringene for situasjonen noen år etter eksamen. Vi undersøker om forskjellen i ledighetsnivå mellom kandidater med ikke-vestlig bakgrunn og majoritetsbakgrunn øker eller blir redusert i løpet av en periode som strekker seg til tre og et halvt til fem år etter eksamen. Vi undersøker også om det å oppleve arbeidsledighet i starten av karrieren, medfører økt arbeidsledighetsrisiko ca. fire år etter

eksamen blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn, og om dette i så fall også gjelder de med etnisk norsk bakgrunn. Videre undersøker vi om botid i Norge og norskkunnskaper har betydning for virkningen av tidlige ledighetserfaringer.

Arbeidsledighetsrisiko blir undersøkt på tre måter:

1. sannsynligheten for å ha opplevd arbeidsledighet i løpet av en periode på 3 ½ – 5 år etter eksamen,
2. sannsynligheten for å oppleve arbeidsledighet relativt kort tid etter eksamen (første aktivitet etter eksamen),
3. sannsynligheten for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet november 2002, det vil si ca. 3 ½ – 5 år etter eksamen.

Risiko for overkvalifisering blir undersøkt på to måter:

1. sannsynligheten for å ha en jobb en er overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet, når 'overkvalifisert' innebærer at det overhodet ikke er av betydning for jobben om en har høyere utdanning eller ikke (smal definisjon),
2. sannsynligheten for å ha en jobb en er overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet, når 'overkvalifisert' innebærer at arbeidsoppgavene krever utdanning på et lavere nivå enn det kandidaten har (vid definisjon).

I alle analysene kontrollerer vi for betydningen av utdanningsnivå og -type, samt en rekke demografiske variabler.

Risiko for å oppleve arbeidsledighet

Blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn var det *ikke* signifikant høyere arbeidsledighetsrisiko blant dem som var uteksaminert i utlandet enn blant dem som var uteksaminert i Norge. Men, generelt var arbeidsledighetsrisikoen høyest blant dem med ikke-vestlig bakgrunn, og det gjelder både arbeidsledighetsrisikoen i løpet av hele perioden etter uteksaminering, i første fase etter eksamen, og på undersøkelsestidspunktet. Eksempler som illustrerer forskjell i arbeidsledighetsrisiko mellom grupper, er:

Beregnet sannsynlighet for å ha opplevd arbeidsledighet i løpet av en periode på ca. 4 år etter uteksaminering var nær 19 prosent for en mann som ble uteksaminert i 1998, som da var 29 år (33 år i 2002) og var utdannet med hovedfag innenfor samfunnsvitenskapelige fag, hvis han hadde etnisk norsk bakgrunn og var utdannet i Norge. For en mann med samme karakteristika som hadde ikke-vestlig bakgrunn, var den beregnede andelen vel 30 prosent.

Beregnet sannsynlighet for å være arbeidsledig i første fase etter eksamen for en mannlig ingeniør, som var uteksaminert i en alder av 29 år i 1998, var 8 prosent for en med etnisk norsk bakgrunn utdannet i Norge, mot 20 prosent for en med samme karakteristika som hadde ikke-vestlig bakgrunn.

Forskjeller i beregnet sannsynlighet for å være arbeidsledig 3 ½ – 5 år etter eksamen (undersøkelsestidspunktet) kan illustreres slik: For en mannlig ikke-vestlig innvandrere som hadde bodd i Norge i 9–14 år, og var utdannet innenfor humaniora i 1999, var sannsynligheten for å være arbeidsledig i november 2002, 5 prosent, mot 1 prosent blant etnisk norske med samme karakteristika.

Situasjonen var vesensforskjellig mellom dem med vestlig bakgrunn og dem med ikke-vestlig bakgrunn. De med vestlig bakgrunn skilte seg ikke fra etnisk norske kandidater.

Arbeidsledighetsnivået er generelt lavere enn i en tidligere studie av kandidater uteksaminert i 1994/1995 (Støren 2002), og den relative forskjellen mellom kandidater med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske kandidater er også noe mindre. Begge deler kan komme av at arbeidsmarkedssituasjonen var bedre for dem som gikk ut på arbeidsmarkedet i 1997–1999, enn den var for dem som gikk ut på arbeidsmarkedet i 1994–1995.

Botid, norskkunnskaper og arbeidsledighetsrisiko

Generelt finner vi ingen effekt av å ha gode norskkunnskaper (selvvurderte), men botid har betydning. Respondenter med ikke-vestlig bakgrunn som har *lengst botid i Norge* i dette utvalget, har ikke nødvendigvis best norskkunnskaper i følge våre analyser. De har likevel lavere ledighetsrisiko på 3 ½ – 5 år etter eksamen enn de som har kortere botid i Norge. Grunnen er trolig at deres mange år i Norge har medført bedre nettverk og flere kontakter, noe som eventuelt kompenserer for ikke å ha perfekte norskkunnskaper.

De som har *middels lang botid* i Norge (9–14 år på undersøkelsestidspunktet) i vårt utvalg, har bedre norskkunnskaper, men har like høy ledighetsrisiko som de med lang botid når perioden ses under ett. De har også høyere ledighetsrisiko på undersøkelsestidspunktet enn dem med lang botid, trolig på grunn av at de har færre kontakter/mindre nettverk enn dem som har bodd her lengre. Ikke-vestlige innvandrere med *kortest botid* har høyest arbeidsledighetsrisiko etter alle målene som er brukt.

Betydningen av å oppleve arbeidsledighet tidlig i karrieren

Forskjellen i arbeidsledighetsrisiko mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske kandidater er spesielt stor 3 ½ – 5 år etter eksamen, og forsterkes om en

har opplevd arbeidsledighet i begynnelsen av karrieren. For etnisk norske har dette liten betydning for senere arbeidsledighetsrisiko, enten en er utdannet i utlandet eller i Norge.

Blant dem som hadde opplevd arbeidsledighet tidlig i karrieren, er forskjellen i arbeidsledighetsrisiko på undersøkelsestidspunktet meget stor mellom ikke-vestlige innvandrere og øvrige grupper uten ikke-vestlig bakgrunn. Blant dem som *ikke* hadde opplevd arbeidsledighet i første fase, er det også en signifikant forskjell, men en langt mindre forskjell, mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske kandidater.

Selv om vi generelt ikke finner direkte sammenheng mellom norskkunnskaper og arbeidsledighetsrisiko, tyder likevel våre data på at den sterkt økte risikoen for arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet for ikke-vestlige innvandrere som har tidlig arbeidsledighetserfaring, kan henge sammen med hvorvidt norskferdighetene var gode eller dårlige. Hva som er årsak og virkning kan være vanskelig å si, men sjansen til å oppleve arbeidsledighet 3 ½ – 5 år etter eksamen, er målt til å være særlig høy blant dem som *både* har opplevd tidligere ledighet og ikke har gode norskkunnskaper.

Resultatene under ett bekrefter resultatet fra en tidligere studie (Støren 2002) som tydet på at det å oppleve arbeidsledighet i starten av karrieren er stigmatiserende for ikke-vestlige innvandrere, mens det synes å bety lite for etnisk norske. Samtidig har vi fått indikasjoner på at svake norskkunnskaper kan ha medvirket til økt risiko for arbeidsledighet for deler av denne gruppen.

Flere faktorer medvirker til forskjeller i arbeidsledighetsrisiko

Botidseffektene peker hen mot at andre forhold enn diskriminering (statistisk diskriminering eller andre former for diskriminering) er med på å forklare forskjeller i risiko for arbeidsledighet mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske med samme type og nivå på utdanningen. Dette berører særlig betydningen av nettverk og kontakter. Samtidig tilsier den høye arbeidsledighetsrisikoen blant personer med ikke-vestlig bakgrunn som har bodd i Norge i 9–14 år på undersøkelsestidspunktet, og som generelt har gode norskkunnskaper, at statistisk diskriminering eller andre former for diskriminering må være medvirkende årsak til deres høye arbeidsledighetsrisiko. Dette inntrykket forsterkes av at resultatene er helt motsatte for respondenter med vestlig bakgrunn. Likheten i resultater mellom ikke-vestlige innvandrere uteksaminert i henholdsvis Norge og utlandet, peker også mot at en slik forklaring må være viktig.

Risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for

Blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn som er utdannet i Norge, er det signifikante forskjeller mellom kandidater med ikke-vestlig bakgrunn på den ene siden og etnisk norske kandidater og kandidater med vestlig bakgrunn på den andre siden, når det gjelder andelen som har en jobb en er overkvalifisert for. Det skiller seg fra hva vi har funnet i en tidligere studie ved NIFU (Støren 2002).

Blant kandidater utdannet i Norge har personer med ikke-vestlig bakgrunn høyere risiko enn etnisk norske kandidater for å være i en jobb de er overkvalifisert for, både etter en smal og en vid definisjon av overkvalifisering. Det er dessuten forskjeller mellom ikke-vestlige innvandrere utdannet i Norge og ikke-vestlige innvandrere utdannet i utlandet. Sistnevnte gruppe var oftere i en jobb de var overkvalifisert for. Denne forskjellen var riktignok ikke signifikant i analyser basert på smal definisjon av overkvalifisering, bare i analyser basert på vid definisjon av overkvalifisering. Ikke-vestlige innvandrere utdannet i utlandet hadde spesielt høy sannsynlighet for å være i en jobb de var overkvalifisert for, når en vid definisjon ble lagt til grunn.

Med en vid definisjon av overkvalifisering er det ganske mange som faller i kategorien «overkvalifisert for jobben». Også blant etnisk norske kandidater og kandidater med vestlig bakgrunn er det relativt sett flere som har en jobb de er overkvalifisert for blant dem som har sin høyere utdanning fra utlandet, enn av dem som har sin utdanning fra Norge. Den sistnevnte forskjellen finner vi imidlertid ikke når vi baserer oss på smal definisjon av overkvalifisering. Forskjellene i type jobb de får, behøver derfor ikke være særlig store.

Forskjellen mellom dem som er utdannet i Norge og dem som er utdannet i utlandet, kan ha sin bakgrunn i at norske arbeidsgivere er mer usikre på kvalifikasjonene til dem som er utdannet i utlandet. Forskjellen kan også innebære at de sistnevnte har hatt større vanskeligheter med å finne fram til relevant arbeid i et arbeidsmarked de trolig er noe mer ukjent med, enn de som har tatt sin høyere utdanning i Norge. På den annen side er dette neppe hele forklaringen på hvorfor kandidater med *ikke-vestlig bakgrunn utdannet i utlandet* har spesielt høy sannsynlighet for å være overkvalifisert for jobben.

Botid i Norge har betydning når det gjelder risiko for å være i en jobb en er overkvalifisert for. Blant respondenter med ikke-vestlig bakgrunn er det høyest sannsynlighet for å være overkvalifisert blant dem med lengst og dem med kortest botid i vårt utvalg. Mens kandidater med ikke-vestlig bakgrunn med lang botid synes å ha mindre arbeidsledighetsrisiko enn kandidater med middels botid, er det omvendte tilfelle når det gjelder risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for. Dette *kan* indikere at blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn

med lang botid, var det en del som unngikk arbeidsledighet ved å ta en jobb de var overkvalifisert for, mens dette i mindre grad gjelder de med middels lang botid i vårt utvalg. Ikke-vestlige innvandrere med *kort* botid, hadde på den annen side *både* større sannsynlighet for å være arbeidsledig og større sannsynlighet for å være i en jobb de var overkvalifisert for enn etnisk norske kandidater.

Policyimplikasjoner

Vi finner relativt store forskjeller i arbeidsledighetsrisiko mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske kandidater. Dette synes å ha sin bakgrunn i en kombinasjon av mangelfullt utbygd nettverk, herunder trolig også kjennskap til det norske arbeidsmarkedet, og – for enkelte – svake norskkunnskaper, samt trolig også diskriminering i en eller annen form. De aller fleste nyutdannede med ikke-vestlig bakgrunn klarer seg imidlertid bra i det norske arbeidsmarkedet. Det er på den annen side bekymringsfullt at det å starte karrieren med å oppleve arbeidsledighet, har spesielt negative følger for kandidater med ikke-vestlig bakgrunn. Det er mye som tyder på at arbeidsledighet virker stigmatiserende for denne gruppen, mens det ikke er det for andre kandidater. Dermed er en uforholdsmessig stor andel av dem med ikke-vestlig bakgrunn, i hvert fall i enkelte utdanningsgrupper, også arbeidsledige ca. fire år etter eksamen.

I tillegg til de utfordringer som ligger i å motarbeide usaklig forskjellsbehandling (diskriminering), peker disse resultatene på utfordringer som gjelder selve overgangsfasen fra høyere utdanning til arbeid. Hjelp til å bygge ut nettverk, muligens via karrieresentre som er utviklet ved for eksempel universitetene, og en spesiell hjelp og støtte fra arbeidsmarkedsetatens side – som bør komme relativt tidlig i arbeidssøkingprosessen – kan være eksempler på virkemidler. Herunder bør det være aktuelt med ekstra norskopplæring for dem som har behov for dette.

1 Bakgrunn

1.1 Innledning

Denne publikasjonen utgjør en del av arbeidet innenfor NIFUs strategiske instituttprogram (SIP) «Høyere utdanning og relevansen til arbeidsmarkedet», som er finansiert av Norges forskningsråd. Publikasjonen er første rapportering fra et prosjekt under dette programmet som heter «Overføring av kompetanse til det norske arbeidsmarkedet», herunder delprosjektet «*Kandidater med majoritets- og minoritetsbakgrunn*». Vi presenterer resultater fra de første analysene i dette delprosjektet. Disse følger opp problemstillingene fra en tidligere studie utført ved NIFU om forskjeller og likheter i avkastning av utdanning mellom kandidater med etnisk norsk bakgrunn (majoritetsbakgrunn) og kandidater med innvandrerbakgrunn fra ikke-vestlige land (minoritetsbakgrunn) (Støren 2002, 2004). Den tidligere studien blir omtalt nedenfor. Noen av de nye problemstillingene som denne studien avfødte, og som denne publikasjonen er ment å gi de første svarene til, omtales også nedenfor.

Prosjektet «Kandidater med majoritets- og minoritetsbakgrunn» har et langt videre siktemål enn å sammenlikne med resultater og følge opp problemstillinger fra den tidligere studien. I denne publikasjonen er det imidlertid dette som er hovedformålet. Her vil vi langt på vei konsentrere oss om detaljert dokumentasjon av de første analyseresultatene. Dokumentasjonen vil blant annet tjene som bakgrunn for senere analyser, samt for annen planlagt publisering der slike detaljer ikke nødvendigvis presenteres.

1.2 Innholdet og gangen i rapporten

I kapittel 1 gjør vi rede for bakgrunnen for foreliggende publikasjon, herunder beskrivelse av datamaterialet. Det blir presentert resultater fra en tidligere sammenliknbar undersøkelse (avsnitt 1.5), og vi omtaler ulike teoretiske perspektiver som er relevante for forskning om innvandrere og arbeidsmarkedet (avsnitt 1.6). Derneft går vi nærmere inn på hva som skal undersøkes i denne rapporten (avsnitt 1.7).

I kapittel 2 gjøres det rede for deskriptive resultater når det gjelder de ulike variablene som inngår i analysene i rapporten. I kapittel 3 og 4 presenterer resultater av multivariate analyser av henholdsvis arbeidsledighetsrisiko (kapittel

3) og risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for (kapittel 4). Begge kapitler er oppsummert i Sammendraget.

I kapittel 3 og 4 vil vi analysere fire avhengige variable:

1. sannsynligheten for å ha opplevd arbeidsledighet i en periode på 3 ½ –5 år etter eksamen,
2. sannsynligheten for å oppleve arbeidsledighet relativt kort tid etter eksamen (første aktivitet etter eksamen),
3. sannsynligheten for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet november 2002, det vil si ca. 3 ½ –5 år etter eksamen,
4. sannsynligheten for å ha en jobb en er overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet.

Hovedproblemstillingen vil i alle analysene være om vi finner signifikante forskjeller mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske kandidater, og hva datamaterialet kan si om bakgrunnen for eventuelle forskjeller.

Ulike forklarings- eller kontrollvariabler vil bli trukket inn i analysene i ulike modeller. Vi starter med modeller der vi benytter (tilnærmet) tilsvarende variabler som ble benyttet i analyser i en tidligere studie (Støren 2002), og sammenlikner resultatene i datasettene. Resultater fra utvalgsundersøkelser er alltid forbundet med en viss usikkerhet, spesielt for undergrupper i undersøkelsene. Det kan derfor være vanskelig å trekke slutninger om endringer over tid om vi får annerledes resultater i Kandidatundersøkelsen 2002 enn i en undersøkelsen fra 1999 i den tidligere studien. Selv om vi også vil se etter endringstendenser, vil vi derfor være varsomme med å trekke konklusjoner om endringer. Vi vil dessuten være særlig opptatt av hvilken ny informasjon – på basis av at informasjonsmengden om den enkelte kandidat øker – som den nye undersøkelsen kan gi.

Siden vi nå på flere områder har et annerledes materiale enn i den tidligere studien, vil vi etter hvert trekke inn flere forhold i analysene enn hva som ble gjort tidligere. Vi vil kontrollere for hvorvidt innvandrernes utdanning var tatt i Norge eller i utlandet, noe som er en ny type data i NIFUs undersøkelser. Det vil også bli kontrollert for hvorvidt etnisk norske kandidater var blitt uteksaminert i utlandet. Det vil for eksempel være interessant å se om utenlandsk utdanning har samme betydning for etnisk norske kandidater som for innvandrere, og om det har betydning om innvandrerne har vestlig eller ikke-vestlig bakgrunn. I analysene i denne publikasjonen vil spørsmålet om hvorvidt en etnisk norsk kandidat var utdannet i Norge eller i utlandet, bare tjene som en kontrollvariabel, og i liten grad bli nærmere kommentert. Spørsmålet om utenlandsstu-

dentenes arbeidsmarkedsforhold og analyse av kjennetegn ved deres arbeidssituasjon sammenliknet med situasjonen for kandidater utdannet i Norge, vil bli gjenstand for nærmere studier i et annet delprosjekt (utført av forsker Jannecke Wiers-Jenssen) innenfor NIFUs strategiske instituttprogram «Høyere utdanning og relevansen til arbeidsmarkedet».

Den viktigste forskjellen i analysene her i forhold til i den tidligere studien er at vi kan gå dypere inn i en del forhold som kan medvirke til en ugunstig arbeidsmarkedssituasjon. Vi har et noe større utvalg av innvandrere i datamaterialet, og vi har flere opplysninger om den enkelte. Begge deler utvider analysemulighetene. I tillegg til botid i Norge og ferdigheter i norsk, dreier disse nye opplysningene seg om karakterer. I Kandidatundersøkelsen 2002 har vi opplysninger både om karakterer ved avslutningen av videregående og opplysninger om karakterer ved avslutningen av høyere utdanning. Vi viser til nærmere omtale av dette i avsnitt 2.1.5 og 2.1.6.

1.3 Datamaterialet

Dataene analysene vil baseres på, er hentet fra NIFUs kandidatundersøkelse 2002. Undersøkelsen omfattet personer som var uteksaminert tre og et halvt til fem år tidligere. Respondentene er uteksaminert i Norge eller i utlandet, og omfatter både personer med innvandrerbakgrunn og etnisk norske. En nærmere omtale av datamaterialet finnes i Wiers-Jenssen (2003) og NIFU (2003). Svarprosenten var totalt 51 prosent, noe som er vanlig i undersøkelser som foretas noen år etter eksamen. I en liknende undersøkelse foretatt vinteren 1999, av kandidater som var uteksaminert 1994/1995, var svarprosenten 50 prosent. Denne undersøkelsen var en del av en større europeisk undersøkelse, og den norske delen av undersøkelsen hadde faktisk høyest svarprosent av de 12 landene som deltok. Resultater som gjelder innvandrere fra den norske delen av denne undersøkelsen (Støren 2002), vil her ofte bli brukt som sammenlikningsgrunnlag. I denne tidligere studien ble det også benyttet registerdata som en kontroll av resultatene. Tendensene vi fant i spørreskjemaundersøkelsen ble da bekreftet av registerdata. I denne undersøkelsen ble for øvrig svarprosenten blant innvandrerne anslått til å være lavere enn for gjennomsnittet.¹ I Kandidatundersøkelsen 2002 varierer også svarprosenten mellom gruppene som deltok. Av etnisk norske studenter som ble uteksaminert i Norge, var svarprosenten 61 prosent. Av etnisk norsk utdannet i utlandet, var svarprosenten 47 prosent,

¹ Dette kunne ikke beregnes sikkert, på grunn av manglende individinformasjon.

mens den var 42 prosent blant innvandrerne, både blant de som var utdannet i Norge og blant dem som var utdannet i utlandet.

1.3.1 Datamaterialet som ble benyttet i en sammenliknbar tidligere studie

I den tidligere studien som er nevnt over, var alle som ble undersøkt uteksaminert fra norske universiteter og høyskoler (Støren 2002). Datagrunnlaget i denne studien var: (i) en survey gjennomført vinteren 1999 blant et kull som ble uteksaminert fra norske universiteter og høyskoler i 1994/95. Disse ble fulgt (retrospektivt) over en fireårsperiode. Dette utvalget omfattet et tilleggsutvalg av innvandrere, (ii) data fra tilsvarende spørreskjemaundersøkelser i tre andre vesteuropeiske land, (iii) registerdata fra Statistisk sentralbyrå (SSB) om personer som ble uteksaminert fra universiteter og høyskoler våren 1995, samt andre registerdata fra SSB og (iv) spørreskjemaundersøkelser blant tre kull av nyutdannede fra universiteter og høyskoler i årene 1999–2001, det vil si NIFUs ordinære kandidatundersøkelser. De sistnevnte undersøkelsene kalles ofte «halvtårsundersøkelser», for å skille dem fra andre arbeidsmarkedsstudier NIFU gjennomfører noen år etter eksamen.

I denne publikasjonen vil vi i hovedsak benytte resultater basert på data nevnt under punkt (i) til sammenlikning. *Denne undersøkelsen omtales her som 1999-undersøkelsen.* Det utvalget vi nå har undersøkt, ble uteksaminert i perioden 1997–1999. De ble altså uteksaminert *etter* det første av utvalgene i undersøkelsen omtalt over (som ble uteksaminert i 1994/1995), og *før* de siste utvalgene (1999–2001) som inngikk i den tidligere studien. Undersøkelsen som denne publikasjonen omhandler, likner mest på den første av undersøkelsene nevnt over (1999-undersøkelsen), ved at også Kandidatundersøkelsen 2002 har undersøkt arbeidsmarkedssituasjonen noen år etter eksamen, og inneholder retrospektive opplysninger om tidligere arbeidsforhold og andre aktiviteter.

1.4 Sammenlikning av hva som ble undersøkt i den tidligere studien og hva som skal belyses nå

I Støren (2002) ble både situasjonen like etter eksamen, fire år etter eksamen og erfaringer i løpet de første tre – fire årene etter eksamen belyst. Avkastning av utdanning og tilpasning til arbeidsmarkedet ble undersøkt ved å se på om kandidaten var arbeidsledig, sysselsatt eller i videreutdanning, i tillegg til at vi så på

lønnsforhold, det å ha fast eller midlertidig arbeid, eventuelt ufrivillig deltid og risikoen for å ha et arbeid en var overkvalifisert for.

I denne publikasjonen vil vi også se på situasjonen like etter eksamen og tre og et halvt til fem år etter eksamen. Undersøkelsestidspunktet var i november 2002. Vi vil også se på erfaringer i løpet av de første tre og et halvt til fem årene etter eksamen. Her vil vi konsentrere oss om å belyse *arbeidsledighetserfaringer* og risiko for *overkvalifisering*. I denne omgang vil vi altså ikke se på sysselsettingen, for eksempel versus det å delta i videreutdanning, og vi vil heller ikke se på lønnsforhold, fast eller midlertidig arbeid eller ufrivillig deltid. Heller ikke andre spørsmål knyttet til for eksempel innholdet i arbeidet og forløpet av arbeidsmarkedskarrieren vil bli belyst i denne omgang, men dette vil bli gjort i senere analyser.

Den nye studien gir muligheter for å gå videre i å undersøke enkelte sammenhenger enn hva den tidligere studien ga muligheter for. Det omtales nærmere i avsnitt 1.7.

1.5 Tidligere resultater om arbeidsledighet og overkvalifisering blant innvandrere med høyere utdanning

1.5.1 Ca. dobbelt så stor arbeidsledighetsrisiko blant ikke-vestlige innvandrere

Nyutdannede ikke-vestlige innvandrere med norsk høyere utdanning uteksaminert i 1994/1995, var – etter kontroll for type utdanning og en rekke demografiske forhold – langt oftere arbeidsledige og mye sjeldnere sysselsatt den første fasen etter eksamen enn kandidater fra majoritetsbefolkningen. Den beregnede sannsynligheten for å være arbeidsledig i første fase etter eksamen blant ikke-vestlige kandidater med allmenn universitetsutdanning var for eksempel 12 prosent, mot 6 prosent blant etnisk norske kandidater. Den beregnede andelen sysselsatte i disse gruppene var henholdsvis 49 og 75 prosent (Støren 2002: 72). De øvrige var utenfor arbeidsstyrken (videreutdanning, vernepliktig, hjemmearbeidende eller annet).

På basis av registerdata, var den beregnede andelen arbeidsledige et halvt år etter eksamen (november 1995) av kandidater i arbeidsstyrken vel 19 prosent av ikke-vestlige kandidater og nær 14 prosent av kandidater med etnisk norsk bakgrunn, blant personer med allmenn universitetsutdanning ved alder 29 år. For

ingeniører og siviløkonomer (slått sammen), var tilsvarende beregnede andel henholdsvis 13 og 8 prosent (Støren 2002: 82).

Arbeidsledigheten blant ikke-vestlige innvandrere var fortsatt relativt høy i kullene som ble uteksaminert ved årtusenskiftet (når 1999-, 2000- og 2001-kullene ble slått sammen).² Samtidig hadde sysselsettingen økt blant de ikke-vestlige innvandrerne, så vel som blant de nyutdannede kandidatene med etnisk norsk bakgrunn.

Beregnet andel arbeidsledige et halvt år etter eksamen av personer i arbeidsstyrken i undersøkelsene av kandidater 1999–2001, var over dobbelt så høy blant ikke-vestlige innvandrere som blant etnisk norske kandidater. For eksempel var sannsynligheten for å være arbeidsledig ved årtusenskiftet for en mannlig realist med gjennomsnittskarakterer beregnet til å være nær 9 prosent blant ikke-vestlige innvandrere, mot nær 4 prosent av etnisk norske kandidater (Støren 2002: 116).

Også da vi så på andelen som hadde opplevd arbeidsledighet i løpet av en periode på 3–4 år, fant vi at *arbeidsledighetsrisikoen blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn var om lag dobbelt så stor som blant etnisk norske kandidater*. Om vi på basis av registerdata estimerte sannsynligheten for å ha vært arbeidsledig på ett av tre tidspunkter etter uteksaminering våren 1995, viste beregningene at for en mann fra majoritetsgruppen uteksaminert fra allmenne universitetsstudier i en alder av 29 år, var den beregnede sannsynligheten 15 prosent, mot 31 prosent blant ikke-vestlige innvandrere (Støren 2002: 84). Om vi benyttet surveydata og så på en lengre periode (tre og et halvt – fire år) og ikke bare bestemte tidspunkter, ble de beregnede andelen for personer i samme utdanningskategori så høye som henholdsvis 50 og 24 prosent (Støren 2002: 87).

Forskjellen i arbeidsledighetsrisiko mellom ikke-vestlige innvandrere og majoriteten var ikke blitt redusert ca. fire år etter eksamen (vinteren 1999) for kullet uteksaminert 1994/1995. Snarere hadde den relative forskjellen økt. Et eksempel er at blant mannlige kandidater i arbeidsstyrken, som ble uteksaminert i en alder av 29 år som ingeniør eller siviløkonom, var den beregnede andelen som var arbeidsledig ca. fire år etter eksamen under 1 prosent om han tilhørte majoritetsgruppen, og nær 7 prosent om han hadde ikke-vestlig bakgrunn (Støren 2002: 96–97).

2 På grunn av lavt tallgrunnlag for innvandrerne ble resultater for disse årenes kandidatundersøkelser («halvtårsundersøkelser» 1999-2001) slått sammen. På dette tidspunktet var dette de tre siste kandidatundersøkelsene, og de eneste halvårsundersøkelser som hadde opplysninger om kandidatenes (eventuelle) innvandringsbakgrunn.

Det å oppleve arbeidsledighet i første fase etter eksamen, viste seg å være av stor betydning for den senere karrieren. Dette medførte økt risiko for at en fikk nye arbeidsledighetserfaringer, og for at en var arbeidsledig ca. fire år etter eksamen. Dette gjaldt imidlertid først og fremst de med ikke-vestlig bakgrunn (Støren 2004). Blant de etnisk norske hadde tidligere arbeidsledighetserfaring ikke en påviselig betydning for senere arbeidsledighetsrisiko. Blant disse var det imidlertid tendenser til at det å ha hatt irrelevant arbeid i første jobb, hadde en viss negativ betydning.

Et eksempel på betydningen av tidligere arbeidsledighetserfaring er: Blant personer med de samme karakteristika som nevnt over (29 år, mannlig ingeniør), med ikke-vestlig bakgrunn og som hadde opplevd arbeidsledighet i første fase etter eksamen, var den beregnede sannsynligheten for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet hele 49 prosent, mot under en prosent blant etnisk norske med de samme karakteristika (Støren 2002: 96). Siden andelen som var arbeidsledig i første fase etter eksamen, var høyest blant ikke-vestlige innvandrere, hadde vi dermed noe av forklaringen på at de også har høyest andel noen år senere.

1.5.2 Større risiko for overkvalifisering?

Den tidligere studien undersøkte også risikoen for å ha en jobb en var klart overkvalifisert for, det vil si en jobb som var irrelevant i forhold til utdanningen. Dette ble undersøkt på to tidspunkter i karrieren, det vil si første jobb etter eksamen og jobben de hadde ca. fire år etter eksamen. Det ble også undersøkt et halvt år etter eksamen for ulike kull uteksaminert på forskjellige tidspunkter (1995, 1999, 2000 og 2001). Alle analysene omfattet de av kandidatene som var sysselsatt. Ingen av analysene ga sikre holdepunkter for at ikke-vestlige innvandrere (uteksaminert i Norge) oftere enn majoriteten av kandidater var i jobber de var klart overkvalifisert for, spesielt ikke analysene av situasjonen et halvt år etter eksamen. Det var imidlertid en ikke-signifikant tendens til at det kunne være en forskjell ca 4. år etter eksamen. Vi hadde en relativt smal definisjon av overkvalifisering. I analysene i denne publikasjonen, skal vi benytte ulike definisjoner av overkvalifisering. Vi skal dessuten konsentrere oss om situasjonen 3 ½ – 5 år etter eksamen.

1.5.3 Kvalifikasjoner og prestasjonsnivå

Opplysninger om prestasjonsnivå i Støren (2002) gjaldt enten karakterer ved avslutningen av videregående opplæring eller karakterer ved avslutningen av

høyere utdanning. De førstnevnte opplysningene hadde relativt grove verdier (gode, middels eller svake karakterer). I undersøkelsen som ble gjennomført i 1999 av kandidater som ble uteksaminert i 1994/1995, var det disse opplysningene om karakterer som fantes og som inngikk i analysene. I analysene basert på de ordinære kandidatundersøkelsene 1999–2001 ble det benyttet opplysninger om karakterer ved avslutningen av høyere utdanning. Derimot inneholder de ordinære kandidatundersøkelsene («halvtårsundersøkelsene») ikke opplysninger om karakterer ved avslutningen av videregående opplæring.

I Kandidatundersøkelsen 2002 av personer uteksaminert i 1997–1999, er det imidlertid opplysninger om karakterer både fra videregående opplæring og fra avslutningen av høyere utdanning. Dette utnyttes i de etterfølgende analysene.

Begge typer opplysninger om karakterer som er nevnt over, viste seg å ha effekt på senere arbeidsmarkedstilpasning. Jo bedre karakterer, dess lavere arbeidsledighetsrisiko. Ingenting tydet imidlertid på at dette hadde betydning for forskjeller i situasjonen på arbeidsmarkedet mellom ikke-vestlige innvandrere og majoritetsgruppen (Støren 2002). Dette vil bli undersøkt videre nå.

Vi fant heller ingen holdepunkter i den tidligere studien for at det var forskjeller i ferdighetsnivå mellom kandidater med ikke-vestlig bakgrunn og kandidater fra majoritetsbefolkningen (Støren 200: 49, 106–107).

1.6 Et teoretisk perspektiv

Problemstillingene i den tidligere studien ble undersøkt i lys av et sett hypoteser (Støren 2002: 33). Disse ble utledet dels på bakgrunn av empiriske resultater fra andre studier, dels på basis av ulike arbeidsmarkedsteorier. Kort oppsummert var konklusjonene at forskjellene i sannsynlighet for å oppleve arbeidsledighet syntes å være i tråd med teorier om statistisk diskriminering (se nedenfor), mens det generelt ble funnet liten støtte i disse dataene til for eksempel søketeorien (se nedenfor). Resultatene kunne også forstås i lys av teorier om 'tilstandsavhengighet' (se nedenfor). På den annen side tydet resultatene på at søketeorien og teorien om tilstandsavhengighet kunne ha ulik betydning for de ulike gruppene. 'Tilstandsavhengighet' syntes i større grad å gjelde innvandrerne enn majoriteten, mens søketeorien ikke kunne avvises som forklaring når det gjaldt resultatene for majoriteten av kandidatene.

Det som i litteraturen omtales som '*statistisk diskriminering*' (Cain 1986, Thurow 1975, Broomé mfl. 1996), omhandler en forklaring som dreier seg om mangel på tilstrekkelig informasjon om arbeidssøkerne. Arbeidsgivere er ofte usikre når de skal ansette folk, og det kan være tidkrevende og dermed kostbart

å skaffe seg nok informasjon. Individet blir dermed bedømt ut fra en oppfatning om gjennomsnittet for en gruppe som individet tilhører, og dette resulterer i statistisk diskriminering. Et motargument til at arbeidsgiverne er usikre, er at alle kandidatene med innvandrerbakgrunn i den aktuelle undersøkelsen hadde samme (norske) utdanning som de øvrige kandidatene og at karakterene var kjente for arbeidsgiverne. I tillegg var karakterene gjennomgående om lag like gode som blant de norske kandidatene. Det kan like fullt tenkes at arbeidsgiverne var usikre angående andre karakteristika, for eksempel norskferdigheter, og det kan tenkes at det blant innvandrerne *var* enkelte som hadde utilstrekkelige norskkunnskaper. Til slutt kan det selvsagt tenkes at det også forekommer det de fleste vil oppfatte som klart illegitim diskriminering eller usaklig forskjellsbehandling.

Søkteorien har først og fremst som siktemål å forklare folks søkeatferd; den legger vekt på tilbudssiden i arbeidsmarkedet (reservasjonslønn mv.). Arbeidsledighet er forårsaket av forhold på tilbudssiden når et individs reservasjonslønn er høyere enn det rådende lønnsnivået (Niesing mfl., med referanse til Heckman 1974). Antakelsen bygger på at individene vil fortsette å være arbeidsledige inntil kostnadene ved å fortsette å være arbeidsledig, overskrider det forventede utbyttet av å fortsette å søke etter arbeid.

Et element i søkteorien er at den predikerer at det ikke vil være vedvarende negative effekter av tidlige arbeidsledighetserfaringer eller mismatch mellom jobb og utdanning (Van der Linden & Van der Velden 1998). Resultatene i den omtalte studien (Støren 2002) ga ikke støtte for at det var faktorer på tilbudssiden som forklarte forskjeller i arbeidsledighetsrisiko mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske kandidater. Studien ga imidlertid støtte til at det ikke nødvendigvis var vedvarende effekter av tidligere negative arbeidsmarkedserfaringer blant majoriteten av kandidatene. Blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn var det imidlertid klart negative vedvarende effekter, og søkteorien syntes derfor ikke å kunne gi en forklaring på deres svakere situasjon på arbeidsmarkedet.

Teorier om 'tilstandsavhengighet' (OECD 1985, Andress 1989, Pedersen & Westergaard-Nielsen 1993) tar sikte på å forklare økt arbeidsledighetsrisiko blant personer som allerede har vært utsatt for arbeidsledighet. Ifølge disse teoriene vil arbeidsledighetserfaringer tidlig i karrieren ha negative konsekvenser for senere karriere. Antakelsen om tilstandsavhengighet når det gjelder arbeidsledighetsrisiko betyr for eksempel at arbeidsledighetserfaringer blir sett på som en selvforsterkende prosess som øker sannsynligheten for videre eller framtidig arbeidsledighet. Resultatene for majoritetsgruppen i den tidligere studien ga in-

gen klar bekreftelse på dette, i og med at tidlig arbeidsledighet ikke hadde klart negativ langtidsvirkning for denne gruppen. Resultatene var til dels motsatte for de ikke-vestlige innvandrerne. Tidlig ledighetserfaring hadde meget stor betydning for denne gruppen kandidater. Dette er observasjoner som gir støtte til teorier om 'tilstandsavhengighet', i tillegg til – som nevnt over – teorier om statistisk diskriminering. Tidlige arbeidsledighetserfaringer syntes å ha en stigmatiserende effekt for en del av de ikke-vestlige innvandrerne.

Det var imidlertid visse holdepunkter i resultatene for majoritetsgruppen for at teorien om tilstandsavhengighet var relevant, om enn svakere enn for de ikke-vestlige innvandrerne. Hvis ledigheten hadde vært langvarig, var risikoen for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet større også i majoritetsgruppen. Dessuten medførte irrelevant arbeid eller det å ha hatt midlertidig arbeid tidlig i karrieren, en viss økning i risikoen for ledighet på et senere tidspunkt også i majoritetsgruppen.

Det finnes alternative forklaringer til funnene, som kan peke mot andre forhold enn tilstandsavhengighet. Disse relaterer seg til at det er ukjente karakteristika ved respondentene (uobservert heterogenitet, jf. Heckman & Borjas, 1980) som det ikke er mulig å ta hensyn til. Når det gjelder uobservert heterogenitet, var det imidlertid tatt hensyn til svært mange individspesifikke variabler i analysene. En viktig kontrollvariabel var ikke inkludert i analysene fordi vi manglet slik informasjon. Det gjelder norskferdigheter. En mulighet kunne være at innvandrerne med de svakeste norskferdighetene hadde høyest risiko for arbeidsledighet i den første fasen av karrieren, og at denne gruppen, som trolig også hadde hatt mindre sjanse til å forbedre sine språkkunnskaper enn de som var sysselsatt, hadde den høyeste risikoen for å være arbeidsledig ca. tre år senere på grunn av sine svake norskferdigheter.

På den annen side fant vi flere argumenter som talte imot denne forklaringen, eller at dette er hele forklaringen. Alle respondentene var uteksaminert fra norske universiteter og høyskoler, der undervisningen foregår på norsk, og på undersøkelsestidspunktet hadde de vært i Norge i flere år. Kandidater med innvandrerbakgrunn representerte dessuten en selektert gruppe innvandrere (jf. Opheim og Støren 2001) som har forsert tøffere barrierer ved å ta utdanning i et fremmed land enn flertallet av de øvrige kandidatene, og de representerte derfor trolig en meget motivert gruppe.

Spørsmålet om betydningen av språkkunnskaper og botid burde imidlertid undersøkes nærmere i et datamateriale som inneholder slike opplysninger, noe vi skal gjøre her.

Språkferdigheter er en viktig dimensjon av et individs 'human kapital'.³ En vanlig definisjon av human kapital er at den representerer et individs kunnskap og ferdigheter. Sentralt står (selvsagt) formell utdanning, men human kapital kan variere fra det å kunne lese og skrive til utholdenhet (OECD 2001: 17–19). Betydningen av språkkunnskaper for innvandreres avkastning og situasjon på arbeidsmarkedet, som er funnet i mange studier, vil vi omtale nærmere i avsnitt 1.7.3.

Botid kan være en indikator på 'sosial kapital', det vil si en indikator på i hvilken grad den enkelte har bygget opp et nettverk og knyttet kontakter som er relevante i jobbsøkingen. Bourdieu (1985) og Coleman (1988) er de som er særlig kjent for å introdusere begrepet sosial kapital. Betegnelsen er gitt mange betydninger. OECD (2001: 41) definerer sosial kapital som nettverk, som – sammen med felles normer, verdier og oppfatninger – letter samarbeid innenfor og mellom grupper. En vanlig oppfatning er at sosial kapital viser til ressursene i miljøet rundt individet, og de ressurser som sosiale bånd og det å tilhøre et nettverk, kan tilføre individet. Portes (1998: 12) sier at «the most common function attributed to social capital is as a source of network-mediated benefits beyond the immediate family.» Relatert til andre former for kapital, kan det beskrives slik: «Whereas economic capital is in people's bank accounts and human capital is inside their heads, social capital inheres in the structure of their relationships. To possess social capital, a person must be related to others...» (Portes 1998: 7).

En beskrivelse som er beslektet med betegnelsen sosial kapital (jf. Portes 1998), er utviklet av Granovetter. Granovetter (1995)⁴ viser at et nettverk bestående av «svake bånd» av slekt, venner, tidligere kolleger/arbeidsgivere til sammen gir mye informasjon som er nyttig for å skaffe seg en jobb.

«Styrken i svake bånd» («the strength of weak ties») kan være en viktig beskrivelse av de forskjeller i muligheter som et godt nettverk gir, og som trolig er særlig relevant for innvandreres situasjon på arbeidsmarkedet.

1.7 Videre forskning – nye problemstillinger

Forskning om innvandrere og arbeidsliv ofte gir resultater som er *åpne*, i den forstand at videre forskning er nødvendig for å gi sikrere holdepunkter for tolk-

3 Sett i relasjon til søketeorien, som er omtalt foran, kan det nevnes at human kapital teorien (Becker 1964) postulerer en annen virkning enn søketeorien av arbeidsledighet og mismatch mellom utdanning og arbeid tidlig i karrieren. Ut fra et human kapital perspektiv, vil dette virke negativt på den enkeltes produktivitet, og dermed negativt på senere karriere (Van der Linden & Van der Velden 1988).

4 Andre utgave. Første utgave kom i 1974.

ning av funnene. En grunn til dette er at variabler som er nødvendige for å gi ytterligere forståelse, av mange ulike grunner ikke har vært inkludert i de aktuelle undersøkelsene. En annen grunn er at funn er usikre fordi utvalget som analysen er basert på, er lite, eventuelt har lav svarprosent. En ytterligere grunn til usikkerhet kan være at et funn kan være tilfeldig og etterlate seg et spørsmål om hvorvidt det bare gjelder den spesielle gruppen som er undersøkt, for eksempel et enkelt kull av nyutdannede et bestemt år. Dette er noen av grunnene til at vi i denne publikasjonen følger opp problemstillinger fra en tidligere studie.

1.7.1 Spesielle spørsmål når det gjelder overkvalifisering

En av hypotesene hos Støren (2002) var at ikke-vestlige innvandrere oftere enn andre kandidater ville være i jobber de var overkvalifisert for. Dette ble ansett å være i tråd både med teorier om statistisk diskriminering og søketeorien. Det siste ble begrunnet slik: Hvis ikke-vestlige innvandrere ikke har høyere reservasjonslønn enn majoriteten (men trolig heller lavere, noe flere undersøkelser kunne tyde på), ville forskjeller mellom ikke-vestlige innvandrere og majoriteten snarere dreie seg om *arbeidsbetingelser*, enn arbeidsledighetsnivå. Dermed ville ikke-vestlige innvandrere oftere enn majoriteten være i jobber de er *overkvalifisert* for.

Som nevnt over, ga ikke analysene sikre holdepunkter for at ikke-vestlige innvandrere oftere enn majoriteten av kandidater var i jobber de var klart overkvalifisert for. Dette kunne ha flere forklaringer:

- i) Resultatet kunne være en følge av seleksjonseffekter. Innvandrerne som var sysselsatt, representerte muligens en mer selektert gruppe arbeidssøkere enn etnisk norske kandidater som var i jobb, siden det (generelt) var vanskeligere for ikke-vestlige innvandrere enn for majoriteten å få jobb. Denne seleksjonen kunne ha medvirker til at de sysselsatte innvandrerne var lite utsatt for å få irrelevante jobber.
- ii) Mange nyutdannede velger å fortsette å lete etter 'rett jobb', framfor å ta en jobb de er overkvalifisert for, kanskje særlig når arbeidsmarkedssituasjonen er så god som den var i Norge i årene 1995–2000⁵. Dette kunne gjelde innvandrere og ikke-innvandrere i samme grad og på samme måte.
- iii) Det er også slik at mange arbeidsgivere unngår å ansette folk som er klart overkvalifisert for den aktuelle jobben. At dette i så fall ville gjelde innvand-

⁵ Arbeidsmarkedet var ikke like godt i begynnelsen som i slutten av perioden, men var i stadig bedring i årene 1995–1999.

rere så vel som ikke-innvandrere, er ikke unaturlig. Det kan også tenkes at noen av de aktuelle arbeidsgiverne heller reduserte den forventede risikoen som antas å være knyttet til opplæringskostnader av nyansatte ved å tilby litt lavere lønn, snarere enn å tilby jobber som arbeidssøkeren er klart overkvalifisert for.

- iv) Vi pekte også på at overkvalifisering er et subjektivt mål. Det er respondentenes egen vurdering av jobben som ble benyttet i analysene. En mulighet er at ikke-vestlige innvandrere setter/satte lavere krav til at jobben skulle være relevant enn majoritetsgruppen. Vi fant imidlertid ikke at dette var særlig sannsynlig, siden det var et meget smalt krav som ble stilt for definisjon av overkvalifisering, nemlig at det overhodet ikke var behov for høyere utdanning i den jobben en hadde.
- v) De personene som ble undersøkt, var alle utdannet i Norge. Vi antok at vi ville vi fått andre resultater om vi også kunne sett på personer som var utdannet i utlandet.

Spørsmålene og antakelsene nevnt over, gir grunn til å se på spørsmålet om overkvalifisering på nytt, i et nytt datasett der vi blant annet har mulighet til å se på betydningen av hvorvidt utdanningen er tatt i Norge eller i utlandet. Her vil det også være viktig å se om vi får forskjellige resultater avhengig av definisjonen på overkvalifisering.

Det er også slik at det er relativt vanlig blant *nyutdannede*, både kandidater med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norsk bakgrunn, å ha en jobb de er overkvalifisert for like etter eksamen, og siden dette er såpass vanlig, vil forskjellene mellom de to gruppene være små den første tiden som nyutdannet. Det kan tenkes at forskjellene vil være større etter noen år; det vil si at etnisk norske kandidater har lettere for å skaffe seg relevant arbeid etter noen år i arbeidslivet, enn kandidater med ikke-vestlig bakgrunn. Dette skal vi altså undersøke på nytt blant respondentene i Kandidatundersøkelsen 2002. Her har vi et større antall innvandrere blant respondentene enn i den omtalte undersøkelsen i 1999 av kandidater fra 1994/1995, der vi som nevnt fant at forskjellen mellom ikke-vestlige og etnisk norske kandidater i risiko for overkvalifisering fire år etter eksamen ikke var signifikant. Et større antall respondenter med innvandrerbakgrunn kan eventuelt medføre et signifikant resultat.

1.7.2 Utdannet i Norge eller i utlandet?

Det er flere studier internasjonalt som har vist at utdanning tatt i utlandet (hjemlandet) gir mindre uttelling på arbeidsmarkedet i tilflyttingslandet enn ut-

danning tatt i tilflyttingslandet, for eksempel Borjas (1999), Bratsberg & Ragan (2002), Friedberg (2000). Det er heller ikke likegyldig hvor den utenlandske utdanningen er tatt. For eksempel viser Bratsberg og Ragan (2002) at innvandrere fra land med svak økonomisk utvikling tjener mest på å ha tatt utdanningen sin i USA.

I denne rapporten vil vi ikke gå nærmere inn på hvilket land eller lærested den enkelte kandidaten er utdannet fra. Siden tallmaterialet er begrenset, er det tvilsomt om den delen av materialet som gjelder innvandrerne, vil gi særlig meningsfulle analyser dersom vi inndeler etter land og/eller type lærested. Dette vil imidlertid bli undersøkt i det videre arbeidet med prosjektet.⁶ Men også i foreliggende publikasjon vil det bli foretatt en inndeling av innvandrere som er utdannet i utlandet, nemlig etter hvorvidt de hadde vestlig eller ikke-vestlig bakgrunn.

Tre spørsmål bør undersøkes spesielt i forhold til innvandrere som er utdannet i utlandet:

- 1) Har ikke-vestlige innvandrere som er utdannet i utlandet større risiko for arbeidsledighet enn innvandrere med norsk utdanning?
- 2) Har ikke-vestlige innvandrere som er utdannet i utlandet større risiko for å være i en jobb de er overkvalifisert for enn innvandrere med norsk utdanning?

I fall svarene på disse spørsmålene er ja, er det sannsynlig at årsaken til en eventuelt dårligere situasjon for den førstnevnte gruppen, har å gjøre med usikkerhet blant arbeidsgivere i forhold til utenlandske utdanninger, men her vil også botid i Norge kunne spille inn (se nedenfor).

- 3) Har de første arbeidsmarkederfaringene etter eksamen samme betydning for situasjonen på arbeidsmarkedet 3 ½ – 5 år etter eksamen blant innvandrere uteksaminert i utlandet som blant innvandrere uteksaminert i Norge?

1.7.3 Ferdigheter i norsk, botid og tidlige arbeidsledighetserfaringer

Et viktig spørsmål gjelder betydningen av *norskferdigheter og botid i Norge*. Så sant slike opplysninger finnes i det materialet som analyseres, er dette velkjente

⁶ I et annet delprosjekt om «Overføring av kompetanse til det norske arbeidsmarkedet» innenfor NIFUs strategiske instituttprogram (SIP) «Høyere utdanning og relevansen til arbeidsmarkedet», delprosjektet som spesielt omhandler norske utenlandsstudenter, vil spørsmål om lærestedets beliggenhet bli behandlet mer utførlig. Tallmaterialet for de norske utenlandsstudentene er langt mer omfattende enn tallmaterialet for innvandrerne.

og ofte benyttede kontroll- eller forklaringsvariabler i analyser innvandreres avkastning på arbeidsmarkedet og arbeidsmarkedssituasjon generelt (Bratsberg & Ragan 2002, Borjas 1999, Chiswick & Miller 2002a, 2002b). Det er i seg selv interessant å se om en kontroll for slike faktorer har betydning for resultatene i vårt norske materiale. Det er vanlig å finne at slike variabler har effekt, på den måten at bedring i språkferdigheter og økende botid i tilflyttingslandet øker utbyttet på arbeidsmarkedet. Lav alder ved immigrasjonen kan ha en selvstendig effekt i tillegg til botid (Schaafsma & Sweetman 2001). I svært mange internasjonale analyser er inntekt den avhengige variabelen, og ikke arbeidsledighetsrisiko – som vi vil legge hovedvekt på. Faktorer som forklarer forskjeller mellom grupper i arbeidsledighetsrisiko faller imidlertid i stor grad sammen med faktorer som forklarer lønnsforskjeller. Barth mfl. (2000) viser for eksempel at inntekstnivået til innvandrere fra land utenfor OECD påvirkes av økning i arbeidsledighetsnivået, og Støren (2002) finner det samme mønsteret i forskjeller mellom ikke-vestlige innvandrere med høyere utdanning og etnisk norske kandidater når det gjelder henholdsvis arbeidsledighetsrisiko og lønn. Her vil vi imidlertid også undersøke risikoen for å ha en jobb en er overkvalifisert for. Det virker rimelig å anta at lønnen henger sammen med hvorvidt en har en jobb en er overkvalifisert for, eller om en har fått en jobb som samsvarer med ens kvalifikasjoner.

Samtidig med at botid i tilflyttingslandet og beherskelse av dette landets språk kan ha betydning for utbytte på arbeidsmarkedet, er det også slik at språkferdighetene henger sammen med både botiden og utdanningsnivået. Dette gjelder enten utbyttet måles i arbeidsledighetsrisiko, type jobb eller lønn. I tillegg kan det være et komplementært forhold mellom språkferdigheter og utdanningsnivå for utbyttet på arbeidsmarkedet (se nedenfor). Disse forholdene kan være av spesiell interesse for oss, sidens vi undersøker personer som alle har høyere utdanning.

Chiswick (2002) viser at ferdighetene i språket i tilflyttingslandet (som hos Chiswick 2002 var Australia) er bedre jo yngre en er ved immigrasjonen og jo høyere utdanning en har. I tillegg øker språkferdighetene med økende botid, som i denne undersøkelsen riktignok bare var inntil tre og et halvt år. Forbedringen i ferdigheter i det engelske språket var størst det første året.

Chiswick & Millers (2001) studie fra Canada ga liknende resultater. Innvandreres ferdigheter i engelsk eller fransk (Canadas to offisielle språk), var bedre jo lavere alderen var på immigrasjonstidspunktet, jo lengre botid og jo høyere utdanningsnivå innvandrerne hadde. Chiswick mfl. (2002) viser liknende resultater, men her virker i tillegg andre forhold (som familieforhold, det å

ha en partner som er god i engelsk, grad av eksponering til vertslandets språk og kultur) sammen med botiden.

I Chiswick & Miller (2002b), også her med data fra Canada, vises det dessuten at utdanningsnivå og språkferdigheter har komplementær effekt på inntekten. Effekten av utdanning på inntektsnivået er større jo bedre språkbeherskelsen er. De som har svake ferdigheter i tilflyttingslandets språk, får ikke økt økonomisk utbytte av økt utdanning. Dermed kan en slutte at språkbeherskelsen synes å være svært viktig for utbyttet på arbeidsmarkedet nettopp for dem med høyere utdanning.

Det er med andre ord mange grunner til å undersøke betydningen av botid og språkferdigheter for arbeidsledighetsrisiko og overkvalifisering. Det er dessuten av særlig interesse å se om norskferdigheter kan gi en ytterligere belysning av spørsmålet om hvorvidt arbeidsledighetserfaringer i starten av karrieren har større negative effekter på personer med ikke-vestlig bakgrunn enn på etnisk norske arbeidssøkere, eventuelt har en stigmatiserende effekt på den førstnevnte gruppen. En mulig forklaring på dette funnet i den tidligere studien (Støren 2002), var at innvandrere med de svakeste norskferdighetene hadde høyest risiko for arbeidsledighet i den første fasen av karrieren, og at denne gruppen også hadde den høyeste risikoen for å være arbeidsledig noen år senere, nettopp på grunn av sine svakere norskferdigheter.

2 Definisjoner av variabler og deskriptive resultater

2.1 Uavhengige variabler

Nedenfor beskrives hvordan uavhengige variabler som benyttes i analysene, er kategorisert og definert. Noen av variablene er utviklet på basis av informasjon fra flere av spørsmålene i spørreskjemaet, for å lage så meningsfulle kategorier som mulig.

2.1.1 Innvandrerbakgrunn

Vi benytter Statistisk sentralbyrå (SSB) sin definisjon av personer med innvandringsbakgrunn. Førstegenerasjonsinnvandrere er personer født utenfor Norge med foreldre som begge er født utenfor Norge. Blant personer med innvandringsbakgrunn er også personer som er født i Norge, men som har foreldre som begge er født utenfor Norge (tidligere betegnet som annengenerasjonsinnvandrere). Denne gruppen er liten i vårt materiale, og utgjør 6 prosent av dem som har vestlig bakgrunn og 5 prosent av dem som har ikke-vestlig bakgrunn. Siden de er så få, er de ikke skilt ut spesielt i analysene. Inndeling etter vestlig og ikke-vestlig bakgrunn er gjort slik: *Vestlige land* (vestlig bakgrunn) omfatter Nord-Amerika, Oseania og Vest-Europa. *Ikke-vestlige land* omfatter Afrika, Asia, Latin-Amerika samt øst- og sentraleuropeiske land.

2.1.2 Utdanningsgrupper

Utvalget i denne undersøkelsen er sammensatt noe annerledes enn utvalgene i de ordinære kandidatundersøkelsene og i 1999-undersøkelsen nevnt foran (Støren 2002) med hensyn til respondentenes utdanningsbakgrunn. Grunnen er at formålet med Kandidatundersøkelsen 2002 var langt videre enn å studere kandidater med majoritets- og minoritetsbakgrunn. Blant annet var formålet å se på norske utenlandsstudenters arbeidsmarkedssituasjon etter endt utdanning. Et viktig hensyn var derfor å få med utdanninger der det var et relativt stort antall norske studenter i utlandet, mens utdanninger som norske studenter aldri eller svært sjelden tar i utlandet (for eksempel allmennlærerstudiet eller juss), ikke er med i denne undersøkelsen. Det betyr at vi inndeler utdanningsgruppene noe annerledes enn i tidligere analyser med basis i data fra kandidat-

undersøkelsene (for eksempel Try 2000, Arnesen og Try 2001, Støren 2002). I de første modellene vil vi like fullt legge vekt på å gjøre analysene så like som mulig de som ble gjort i Støren (2002), for på den måten å få et best mulig inntrykk av hvordan våre nye tilleggsopplysninger har betydning for analysene.

I spørreskjemaet ble kandidatene bedt om å krysse av for én av 19 utdanningskategorier. Her er disse redusert til 11 utdanningskategorier i analysene. Kategoriene er laget på basis av respondentenes svar på spørsmålet nevnt over, kombinert med utdanningsopplysninger fra registerdata. Registerdata kan gi en nærmere spesifisering av høyere/lavere grad – dersom det er nødvendig. Registerdata ble også lagt til grunn i de tilfeller der det var uklare opplysninger eller opplagte feilavkryssinger. De 11 kategoriene vi da kom fram til var: 1) *Ingeniører* (lavere grads utdanning), 2) siviløkonomer/administrativ utdanning (både lavere og høyere grad),⁷ 3) *naturvitenskapelig og teknisk utdanning, høyere grad*, som omfatter sivilingeniører og annen matematisk/naturvitenskapelig utdanning, 4) *samfunnsfag, høyere grad*, som omfatter samfunnsvitere og samfunnsøkonomer, 5) *psykologer* 6) *humaniora, høyere grad* (filologer, humanister, teologer), 7) *kunsthøgskole utdanning*, 8) *leger*, 9) *annen helsefaglig utdanning, høyere grad* (tannleger, veterinærer, farmasøyter), 10) *helsefagutdanning, lavere grad* (sykepleiere, fysioterapeuter), 11) *annet*.

Psykologer er altså ikke slått sammen med andre samfunnsvitere, fordi psykologenes arbeidsmarked er nokså forskjellig fra de øvrige samfunnsfagene. Kunstfagene er skilt ut fra øvrige humaniora-utdanninger, fordi vi antok at arbeidsmarkedssituasjonen er forskjellig, og fordi utenlandsstudentene er særlig representert i kunstutdanningene. *Annet* omfatter utdanninger som ikke kunne plasseres i en av de øvrige kategoriene, men der vi samtidig er sikre på at den høyere utdanningen var avsluttet i årene 1997–1999. Usikkerhet om dette, medførte at de aktuelle ble trukket ut av nettoutvalget som her analyseres.

2.1.3 Norskferdigheter

Ferdigheter i norsk er undersøkt på flere måter. Kandidater med innvandrerbakgrunn ble bedt om vurdere sine ferdigheter i norsk langs en femdelte skala. De ble også spurt om det hendte at de hadde problemer med det norske språket i arbeidet, hjemme, i sosiale sammenhenger eller når de leste norske aviser.

7 Hvorvidt utdanningen er av høyere eller lavere grad var noe usikkert for mange personer i denne utdanningsgruppen, vi har derfor ikke skilt mellom høyere eller lavere grad i denne gruppen. Men de opplysningene vi har, tyder på at utdanningen for de fleste i gruppen var av lavere grad (fire år, som var vanlig for siviløkonomutdanning på den tiden, eller mindre).

Spørsmålene er stilt i «nåtid», slik at det er respondentenes vurdering av situasjonen på undersøkelsestidspunktet (november 2002), de refererer til.

Vi forventet at de aller fleste i utvalget behersker norsk,⁸ siden så godt som ingen var nykommere i Norge i 2002 og alle hadde høyere utdanning (se avsnitt 1.7.3 om betydningen av botid og utdanningsnivå for tilegnelse av språket i tilflyttingslandet). De færreste oppga at de hadde dårlige ferdigheter i norsk. Vi ønsket å lage en kategori som kunne skille ut de med *gode norskkunnskaper*. I spørreskjemaet ble en femdelt skala for skriftlige og muntlige norskkunnskaper brukt, svært gode, nokså gode, middels gode nokså dårlige og svært dårlige. De som kom i kategorien «gode norskkunnskaper», var de som plasserte seg best eller nest best på skalaen. De hadde svart at de hadde svært gode eller nokså gode ferdigheter i norsk skriftlig og svært gode eller nokså gode kunnskaper i norsk muntlig. Videre måtte de *ikke* ha oppgitt å ha store problemer med det norske språket verken i arbeidet, hjemme, i sosiale sammenhenger eller når de leste norske aviser.

2.1.4 Botid

Alle som hadde innvandret, ble spurt om når de hadde flyttet til Norge. På basis av svarene på dette spørsmålet, utarbeidet vi kategorier for lang botid, middels botid og kort botid. Inndelingen benyttes bare for dem som har henholdsvis ikke-vestlig eller vestlig innvandringsbakgrunn. De som har innvandringsbakgrunn (se definisjon i avsnitt 2.1.1), men som selv var født i Norge, ble alle satt til «lang botid».

De som hadde flyttet til Norge i 1994 eller senere, kommer i kategorien '*kort botid*'. De hadde altså bodd i Norge 8 år eller mindre på undersøkelsestidspunktet. Av like stor interesse er det hvor lenge de hadde bodd i Norge da de ble uteksaminert, det vil si da de startet sin arbeidsmarkedskarriere etter endt høyere utdanning. De som ble uteksaminert i 1998 og som er i kategorien '*kort botid*', hadde bodd i Norge i bare 4 år eller mindre da de ble uteksaminert.

De som flyttet til Norge i 1988 eller senere, men senest i 1993, kommer i kategorien '*middels botid*'. De som ble uteksaminert i 1998 og som er i kategorien '*middels botid*', hadde bodd i Norge i 5–10 år da de ble uteksaminert, men i (hele) 9–14 år på undersøkelsestidspunktet november 2002.

De som faller i kategorien '*lang botid*', er – foruten personer med innvandringsbakgrunn som selv er født i Norge – personer som flyttet til Norge *før* 1988.

8 Spørreskjemaet som ble utsendt, var utformet på norsk. Det ble opplyst at det var mulig å få tilsendt et skjema på engelsk, hvis det var ønskelig. Vel 20 personer ba om det.

De hadde altså minst 11 års botid i 1998, og minst 15 års botid på undersøkelsestidspunktet. Til slutt er det enkelte som ikke har svart på spørsmålet om når de flyttet til Norge (*'uoppgitt botid'*).

Noen kan ha hatt kortere eller lengre opphold i utlandet etter at de flyttet til Norge, uten at vi kjenner til når det har vært eller varigheten av dette oppholdet. I vårt materiale er det også en del personer, både blant innvandrerne og spesielt blant (norske) utenlandsstudenter, som *bor i utlandet på undersøkelsestidspunktet*. Blant innvandrerne kan det derfor være enkelte som har flyttet ut av landet igjen. Vi kjenner imidlertid ikke til når denne utflyttingen eventuelt skjedde, slik at vi ikke kan ta hensyn til dette i analysene av arbeidsmarkedssituasjonen i første fase etter eksamen eller i løpet av perioden på tre og et halvt til fem år etter eksamen, fram til undersøkelsestidspunktet. Vi har imidlertid mulighet til å kontrollere for hvorvidt *det å bo i utlandet på undersøkelsestidspunktet, har en betydning for arbeidsmarkedssituasjonen på undersøkelsestidspunktet*. Det vil bli gjort i tilleggsanalyser.

Det at en del har/har hatt utenlandsopphold etter at de flyttet til Norge, medfører også at for enkelte kan botiden i Norge som vi registrerer for innvandrerne, bli estimert til å være lengre enn den faktisk er. Dette kan vi dessverre ikke gjøre noe med.

2.1.5 Karakterer fra videregående opplæring

Støren (2002) viste at karakterer fra videregående opplæring, selv med et svært grovt mål, hadde betydning for risikoen for å oppleve arbeidsledighet. Karakterer fra videregående opplæring kan være en indikator på generelt ferdighetsnivå, og kan således være korrelert med karakterer fra høyere utdanning. Studier har vist at det er høy korrelasjon mellom karakterer på forskjellige stadier i utdanningsløpet (Berg 1997). Karakterer fra videregående opplæring er dessuten et opptakskriterium til høyere utdanning. Kontroll for opptakskarakterer til høyere utdanning kan i seg selv være viktig med tanke på seleksjonseffekter i materialet.

De karakteropplysningene vi har brukt, er selvoppgitte. For flertallet av kandidatene som har norsk videregående opplæring, er skalaen 1–6 benyttet (6 er beste karakter). En del respondenter har imidlertid oppgitt andre typer karakterer, ofte med ukjent skala, og disse er behandlet spesielt:

Der respondenten har oppgitt bokstavkarakterer fra videregående, og skalaen er kjent, har vi omregnet dette (skjønnsmessig) til tallverdier på følgende måte: S=6, M=5, T og G=3,5, A=5,25, B=4,5, C=3,25, D=2,5.

I tilfeller der personer som er uteksaminert fra videregående opplæring i utlandet har oppgitt tallkarakterer med ukjent skala, er disse satt til uoppgitt. Det har ikke vært mulig å være sikker på i disse tilfellene hvorvidt et høy/lavt tall tilsvarende en høy verdi. Disse personene og et lite antall vi ellers manglet karakteropplysninger for, har vi gitt gjennomsnittskarakteren for den gruppen de tilhørte. Det vil si gjennomsnittsverdien for den utdanningsgruppen de tilhørte og den kategorien de tilhørte med hensyn til å ha bakgrunn fra vestlige eller ikke-vestlige land, og i tillegg, hvis tallmaterialet for den aktuelle gruppen ikke var for lavt, om de hadde høyere utdanning i utlandet eller ikke. Samtidig har vi gitt alle disse personene en kode for at karakteren var ukjent eller ikke sammenliknbar, og laget en dummy-variabel som kan inkluderes i analysene, for å se om det å tilhøre denne gruppen, har en selvstendig effekt på utfallet.

2.1.6 Karakterer ved avslutningen av høyere utdanning

Når det gjelder karakterer fra høyere utdanning, har vi flere typer opplysninger. Respondentene har oppgitt sine karakterer som bokstav- eller tallkarakterer, og de har i et eget spørsmål svart på hvordan de vurderer sine karakterer i forhold til sine medstudenter, langs en femdelt skala. Når det gjelder den førstnevnte typen opplysninger, har vi her valgt ikke å bruke disse. Grunnen er at kandidatene er uteksaminert fra så mange ulike steder i verden, med så mange ulike karakterskalaer, at vi (i hvert fall foreløpig) ikke har funnet en måte å standardisere karakterene på som gir mening. Vi har derfor valgt å benytte opplysningene fra det sistnevnte spørsmålet. Siden spørsmålet er formulert slik at de skal gi en vurdering av seg selv i forhold til sine medstudenter på det aktuelle studiet, vurderer vi det slik at respondentenes svar langs denne skalaen, innebærer en form for standardisering. Vi benytter derfor disse opplysningene basert på egenvurdering, direkte i analysene.

Også på dette spørsmålet var det en viss andel som ikke svarte. Her har vi gitt de som ikke svarte, verdien for gjennomsnittet, og også laget en egen dummy-variabel med kode for at spørsmålet var ubesvart, som kan inngå som kontrollvariabel i analysene.

2.1.7 Arbeid ved siden av studiene

I spørreskjemaet ble kandidatene bedt om å oppgi hvor mange måneder de (eventuelt) hadde hatt inntektsgivende arbeid før studiet, ved siden av studiet eller som avbrudd i studiet. De ble videre spurt om noe av dette arbeidet var

relevant for studiet (uten at det var obligatorisk praksis), og hvor mange måneder de eventuelt hadde hatt relevant arbeid.

Som hos Støren (2002), viser det seg at antall måneder med (tidligere) inntektsgivende arbeid har betydning for senere risiko for arbeidsledighet, og som i den tidligere studien er det i den grad dette arbeidet har vært relevant for utdanningen, at det har hatt signifikant betydning. I analysene kontrollerer vi derfor for antall måneder relevant arbeid som respondenten hadde hatt før studiet ble avsluttet.

2.2 Vekting av materialet

I tabeller som gjengir prosentandeler og gjennomsnitt, er disse vektet for å ta hensyn til forskjeller i treksannsynlighet og svarprosent mellom kandidatgrupper, herunder etter innvandrerbakgrunn, og kjønn. Antall observasjoner som oppgis i tabellene, er absolutte antall. I de multivariate analysene har vi valgt å ikke benytte disse vektene. Grunnen er at vi i disse analysene kontrollerer for alle de variablene som er benyttet i stratifisering av utvalget, det vil si variabler som er av betydning for treksannsynligheten (utdanningsgruppe, kjønn, utdannet i Norge eller i utlandet, innvandringsbakgrunn).

2.3 Uavhengige variabler – frekvensfordeling

Det vil bli benyttet en rekke uavhengige variabler i analysene. Til dels er dette variable som kan tjene som forklaringsvariabler for vårt formål, det vil si de innvandrerrelaterte variablene som ikke-vestlig eller vestlig bakgrunn, botid, språkkunnskaper og eventuelt hvor utdanningen er tatt. Ellers tjener de uavhengige variablene som kontrollvariabler (kjønn, alder, eksamensår, karakterer, relevant arbeid under utdanningen, utdanningsnivå og -type). I tabell 2.1 og 2.2 vises frekvensfordelinger for de alle de uavhengige variablene, og dette omtales nedenfor.

Tabell 2.1 Frekvenser på de uavhengige variable i utvalgets hovedgrupper.
Veide tall. Prosent

	Alle	Etnisk norsk		Vestlig		Ikke-vestlig	
		Utd. i Norge	Utd. i utlandet	Utd. i Norge	Utd. i utlandet	Utd. i Norge	Utd. i utlandet
Kjennetegn ved utdanning							
Ingeniør (lav)	14,6	16,7	1,4	10,7	12,2	18,7	11,8
Siviløkon./økonomisk administrativ.	10,0	6,3	31,9	11,6	19,6	5,1	24,9
Naturv. og tekn. utd. høy grad	21,5	21,8	17,8	28,2	20,0	29,1	19,5
Samfunnsfag, høyere grad	6,4	6,3	6,6	9,5	2,8	9,6	9,0
Psykologi	1,4	1,4	1,4	3,3	1,0	1,6	1,5
Humaniora, h. grad	7,6	8,2	2,4	17,8	6,3	6,2	11,1
Kunstutdanning	1,4	1,0	3,7	3,7	1,1	1,4	6,4
Medisin (lege)	3,9	3,4	5,7	2,2	8,5	6,2	1,8
Annen helsefagl. utd. høyere grad	2,2	1,9	3,4	0,7	1,8	5,7	5,4
Helsefaglig utd., lavere grad	28,9	32,0	16,8	11,1	22,5	14,8	6,0
Annet	2,1	1,1	8,8	1,1	4,2	1,6	2,6
Uteksam. i utlandet	15,4	-	Alle	-	Alle	-	Alle
Videregående i utl.	7,1	0,8	6,3	68,9	92,8	58,9	78,8
Ikke sammenliknbare karakterer fra videregående	11,0	5,9	11,9	59,6	83,5	44,8	71,0
Ukjent, karakterer høyere utdanning	8,5	8,7	6,3	7,6	12,1	9,3	13,4
Uteks. 1997	13,2	13,5	0,7	24,6	46,7	16,2	40,6
Uteks. 1998	49,8	51,0	47,6	47,4	39,1	43,4	28,1
Uteks. 1999	36,9	35,5	51,7	28,1	14,1	40,4	31,3
Norskferd./botid							
God i norsk				67,8	58,4	70,6	57,0
Lang botid				37,9	7,7	32,3	24,2
Middels botid				31,0	2,2	41,4	12,1
Kort botid				29,3	89,0	19,2	60,6
Uoppgitt botid				1,7	1,1	7,1	3,0
Demografiske kjennetegn							
Kvinne	51,0	52,3	45,0	41,3	54,7	40,4	55,3
Ikke-vestlig bakg.	3,6	-	-	-	-	Alle	Alle
Vestlig bakgrunn	4,1	-	-	Alle	Alle	-	-
Foreldre høy utdanning	57,0	55,8	66,5	61,6	54,2	49,8	60,6
Gift	70,0	69,4	68,7	78,8	77,4	78,0	72,2
Bor i Oslo på intervjutidspunkt(2002)	26,8	25,1	34,8	25,9	36,3	31,0	31,3
Arbeid i Oslo 2002	27,2	25,9	33,7	31,0	35,9	24,0	34,4
Bor i utlandet	5,4	2,8	21,3	3,4	3,3	14,1	12,1
N (uveid)	3224	1534	927	162	254	258	89

Tabell 2.2 Gjennomsnittsverdier for uavhengige variabler med kontinuerlige verdier

	Alle	Etnisk norsk		Vestlig		Ikke-vestlig	
		Utd. i Norge	Utd. i utlandet	Utd. i Norge	Utd. i utlandet	Utd. i Norge	Utd. i utlandet
Alder i 2002	31,1	31,1	30,2	35,8	31,7	33,3	31,7
Gjennomsnitts-karakterer fra videregående ⁱ⁾	4,56	4,57	4,48	4,60	4,70	4,68	4,66
Karakterer fra høyere utdanning i forhold til gjennomsnittet ⁱⁱ⁾	2,29	2,31	2,18	2,14	2,21	2,35	2,23
Antall md. med relevant arbeid under studiet	13,4	13,7	10,6	19,8	11,9	14,02	13,1
Har barn under 6 år	0,33	0,33	0,27	0,43	0,43	0,44	0,37
N (uveid)	3224	1534	927	162	254	258	89

i) Skala 1–6 (i praksis 2–6, siden 2 er laveste ståkarakter), der 6 er beste karakter. Der karakterene ikke var oppgitt eller ikke (med sikkerhet) var sammenliknbare, er det satt gjennomsnittskarakter for den aktuelle gruppen.

ii) Skala 1–5, respondentens vurdering, der 1 er best (klart bedre enn gjennomsnittet), 3 er som gjennomsnittet, 5 er dårligst. Uoppgitt/vet ikke er satt til gjennomsnitt.

2.4 Avhengige variabler – deskriptive resultater

I avsnittene som følger, vises fordelingen av de avhengige variablene etter utdanningsgruppe og innvandrerbakgrunn, og etter hvorvidt respondentene var utdannet i Norge eller i utlandet. I avsnitt 2.4.1 vises frekvensene på de avhengige variablene som omhandler arbeidsledighet, i avsnitt 2.4.2 de som gjelder overkvalifisering.

2.4.1 Arbeidsledighet

Andelen som har opplevd *arbeidsledighet minst en gang i perioden* (kolonne 1, tabell 2.3), er basert på alle observasjoner. Når det gjelder *arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet* (kolonne 3), er andelen basert på alle som var i arbeidsstyrken på undersøkelsestidspunktet, det vil si sysselsatte og arbeidssøkere.

Andelen som var arbeidsledig i *første fase*, kolonne 2, er basert på dem som oppga yrkesaktivitet eller arbeidsledighet (var i arbeidsstyrken) som sin første *hovedaktivitet* etter eksamen. Denne opplysningen refererer dermed ikke nøy-

aktig til situasjonen et halvt år etter eksamen, men like gjerne til en aktivitet som kan være påbegynt tidligere. Dette innebærer også at den målte arbeidsledigheten kan være høyere i «første fase» enn om vi hadde sett på situasjonen et halvt år etter eksamen, som er et tidspunkt da noen allerede kan ha hatt en kortvarig arbeidsledighetsperiode bak seg.

I tillegg har vi lagt inn følgende betingelser for å være med i analysene av risiko for arbeidsledighet i første fase: For innvandrere tar vi hensyn til opplysninger om når de flyttet til Norge. Hvis første aktivitet viser til hva de gjorde før de flyttet til Norge, tas disse ut av analysegrunnlaget. Ellers (for alle): Hvis første aktivitet viser til et tidspunkt før de ble uteksaminert, eller hvis tidspunkt for første aktivitet er uoppgitt, tas de aktuelle ut av analysegrunnlaget. Vi vet ikke når på året et ankomsttidspunkt refererer til, og vi ønsker ikke å ha med personer som kom om høsten og som oppgir sin første aktivitet om våren samme år. Hvis ankomstår og opplysninger om år for første aktivitet er samme år, tas ikke respondentene med, hvis de oppgir at starten på første aktivitet gjelder de første fem månedene av året, men beholdes hvis første aktivitet gjelder månedene juni-desember det aktuelle året.

Disse definisjonene som avgrenser hvem som er analysegrunnlaget, gjelder også analysene som presenteres i kapittel 3.

Det er for øvrig viktig å være oppmerksom på at når tallet på observasjoner er mye lavere for kolonne 2 enn for kolonne 1 (tabell 2.3), kommer det i hovedsak *ikke* av de begrensningene vi har nevnt over med hensyn til ankomstår og liknende. Den viktigste årsaken er at det var mange som oppga annen aktivitet enn yrkesaktivitet eller arbeidsledighet i første fase, for eksempel oppga nær sju prosent videreutdanning som første (hoved)aktivitet etter eksamen. I alt var det «bare» ca 86 prosent som oppga enten yrkesaktivitet eller arbeidsledighet som sin første hovedaktivitet, resten oppga videreutdanning, verneplikt eller annet.

Tabell 2.3 Frekvenser på avhengige variable om arbeidsledighet etter utdanningsgruppe. Veide tall. Prosent

	Andel som			Tallet på observasjoner(uveid)		
	Hadde opplevd arbeidsledighet i løpet av perioden	Var arbeidsledig i første fase	Var arbeidsledig på intervjutidspunktet	For kolonne 1	For kolonne 2	For kolonne 3
Ingeniør (lav)	17,5	7,0	4,7	228	164	217
Siviløkonom/økon. administrativ.	16,7	7,6	3,4	449	363	435
Naturv. og tekn. utd.høy grad	16,6	9,2	0,3	688	567	664
Samfunnsfag, høyere grad	24,3	14,1	3,1	286	243	273
Psykologi	13,7	4,7	4,3	64	51	58
Humaniora, høyere grad	22,0	10,2	1,1	297	227	277
Kunstutdanning	27,5	15,2	2,3	86	55	76
Medisin (lege)	4,2	-	-	220	197	217
Annen helsefagl. utd. høyere grad	5,0	1,4	1,3	132	108	129
Helsefaglig utd., lavere grad	2,9	1,1	0,1	654	557	615
Annet	17,7	13,3	4,1	120	98	110
I alt (gjennomsnitt)	13,1	6,1	1,6	3224	2630	3071

Det er mindre variasjonen i arbeidsledighetsrisiko mellom utdanningsgruppene på undersøkelsestidspunktet (kolonne 3) enn om vi ser på første fase (kolonne 2), eller perioden under ett (kolonne 1). For alle utdanningsgrupper med unntak av psykologene, sank ledigheten betraktelig i løpet av perioden på 3 ½ til 5 år etter eksamen. Hvorfor situasjonen var annerledes for psykologene, har vi med våre data ikke noen god forklaring på. Det kan komme av tilfeldigheter og utvalgsskjevhet. Psykologene utgjør en tallmessig liten gruppe i utvalget. Selv om ledigheten i denne gruppen syntes å ha vært noe lavere enn for gjennomsnittet i første fase etter eksamen, og langt lavere enn blant andre samfunnsvitere, kan noen av psykologene ha hatt vikariater og møtt arbeidsledighet senere. Vikariater er trolig også forklaringen på at mens ingen av legene var arbeidsledige verken i første fase eller på undersøkelsestidspunktet, var det ca 4 prosent av legene som hadde opplevd arbeidsledighet i løpet av perioden.

Høyest andel som hadde opplevd arbeidsledighet i løpet av perioden og i første fase etter eksamen, var det blant samfunnsvitere, humanister og personer med kunstfaglig utdanning. Ledigheten i disse gruppene var blitt betydelig redusert 3 ½ – 5 år etter eksamen. Det samme gjelder kandidater med teknisk-naturvitenskapelig høyere grads utdanning, som også oppga nokså høy arbeidsledighet i første fase etter eksamen. I denne gruppen var arbeidsledigheten nesten fraværende 3 ½ – 5 år etter eksamen.

Det «typiske» arbeidsledighetsnivået var 16–17 prosent (hadde opplevd arbeidsledighet i perioden), mens gjennomsnittet var 13 prosent. De store gruppene av helsefagkandidater trekker gjennomsnittet ned. Nærmest gjennomsnittet lå psykologene. Utenom psykologene, lå ingeniører og siviløkonomer/personer med økonomisk administrativ utdanning nærmest gjennomsnittet i løpet av perioden, sammen med kandidater med teknisk-naturvitenskapelig høyere grads utdanning. *Ingeniørene vil bli brukt som referansegruppe i de multivariate analysene i kapittel 3.*

Blant ingeniørene og siviløkonomene ble også arbeidsledigheten kraftig redusert i perioden, men ikke i samme grad som for kandidater med teknisk-naturvitenskapelig høyere grads utdanning.

Sammen med legene (og til dels psykologene) var det andre helsefaglige utdanninger som hadde den beste arbeidsmarkedssituasjonen i perioden. Særlig lav ledighet var det blant dem som hadde lavere grads helsefaglig utdanning.⁹ Blant de med høyere grads helsefaglig utdanning var det svært lav ledighet både i første fase etter eksamen og på undersøkelsestidspunktet. Deres (lave) ledighetsnivå ble imidlertid ikke redusert i perioden, noe som *kan* komme av vikariatsstillinger.

Samlet viser tabell 2.3:

- Det er svært viktig å kontrollere for utdanningsgruppe i analysene siden det er så stor variasjon mellom utdanningsgruppene i ledighetsrisiko.
- Ledigheten blir betydelig redusert fra første fase etter eksamen til 3 ½ –5 år etter eksamen.
- Utdanningsgrupper som har høy arbeidsledighetsrisiko den første perioden etter eksamen, forbedrer sin situasjon betraktelig i løpet av en periode på 3 ½ –5 år etter eksamen.

⁹ Dette gjelder sykepleiere og fysioterapeuter, hvorav sykepleierne teller tyngst, og hadde lavest ledighet. Av fysioterapeutene hadde 14 prosent opplevd arbeidsledighet i løpet av perioden, mot 2 prosent av sykepleierne. Men også blant fysioterapeutene var ledigheten svært lav på undersøkelsestidspunktet, med 1 prosent.

Situasjonen på arbeidsmarkedet i Norge var svært god da disse personene ble uteksaminert (1997–1999). Om en ser på arbeidsmarkedssituasjonen generelt i Norge i perioden 1997–2002, som er observasjonsperioden for «våre» kandidater, var situasjonen i grove trekk slik: Arbeidsledigheten i Norge gikk kraftig ned i årene fra 1993/1994 til 1997, og fortsatte å gå litt ned i 1998. Etter dette har det vært en økning i ledigheten, og økningen fant særlig sted fra 2001 til 2002 (SSB, Arbeidskraftundersøkelsene (AKU)).

Det at «våre» kandidater hadde langt bedre situasjon på arbeidsmarkedet høsten 2002 (3 ½ til 5 år etter eksamen) enn de hadde som nylig uteksaminerte, kom altså ikke av en generelt forbedret situasjon på arbeidsmarkedet i årene 1998–2002. Derimot er det slik at nyutdannedes arbeidsmarkedssituasjon nesten alltid forbedrer seg over tid; arbeidsmarkedsproblemer blant nyutdannede er som oftest overgangsproblemer.

Forbedringen i arbeidsmarkedssituasjonen i løpet av de første 3 ½ – 5 årene etter eksamen synes imidlertid ikke å gjelde alle grupper i samme grad, når vi fordeler etter innvandringskategori, se tabell 2.4.

Det er to grupper som skiller seg ut med høy arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet (3 ½ – 5 år etter eksamen), og det er personer med ikke-vestlig bakgrunn utdannet i Norge og personer med ikke-vestlig bakgrunn utdannet i utlandet. Tabell 2.4 synes å tyde på at det ikke innebærer noen forskjell for ikke-vestlige innvandrere med høyere utdanning hvorvidt de var utdannet i Norge eller i utlandet. Dette spørsmålet berører et av hovedformålene med undersøkelsen. Om funnet holder seg etter kontroll for en rekke uavhengige variable (se kapittel 3), er i så fall dette nytt og noe overraskende, sett på bakgrunn av tidligere studier internasjonalt (se avsnitt 1.7.2). Vi må selvsagt her ta et forbehold om at svarprosenten var nokså lav (se avsnitt 1.3), og at tallet på observasjoner når det gjelder ikke-vestlige innvandrere utdannet i utlandet, er svært lavt.

Også blant personer med ikke-vestlig bakgrunn ble arbeidsledigheten redusert i perioden, det vil si i løpet av 3 ½ – 5 år etter eksamen, men reduksjonen var, relativt sett, langt mindre enn for de øvrige gruppene.

Etnisk norske utdannet i utlandet og vestlige innvandrere synes også (totalt sett) å ha høyere arbeidsledighetsrisiko enn etnisk norske utdannet i Norge, når vi ser på første fase etter eksamen og når perioden ses under ett. Forskjellen i forhold til etnisk norske kandidater utdannet i Norge er imidlertid betraktelig mindre enn når en sammenlikner med ikke-vestlige innvandrere. Det viktigste er imidlertid at for disse gruppene synes arbeidsledighetsproblemene i langt større grad enn for ikke-vestlige innvandrere å være et forbigående problem, siden andelen som var arbeidsledige blant alle grupper som ikke tilhørte katego-

rien «med ikke-vestlig bakgrunn», var lav på undersøkelsestidspunktet. Vi skal se i kapittel 3 om disse tendensen holder seg etter kontroll for en rekke uavhengige variabler.

Tabell 2.4 Frekvenser på avhengige variable om arbeidsledighet etter innvandrerkategori og utdanningssted. Veide tall. Prosent

	Andel som			Tallet på observasjoner(uveid)		
	Hadde opplevd arbeidsledighet i løpet av perioden	Var arbeidsledig i første fase	Var arbeidsledig på intervjutidspunktet	For kolonne 1	For kolonne 2	For kolonne 3
Utd. i Norge, etnisk norsk	11,5	5,2	1,2	1534	1303	1481
Utd. i utlandet, etnisk norsk	18,6	9,3	2,9	927	809	877
Utd. i Norge, vestlig	19,0	9,5	-	162	121	148
Utd. i Norge, ikke-vestlig	25,3	16,0	7,4	258	210	243
Utd. i utlandet, vestlig	16,5	7,7	1,1	254	137	241
Utd. i utlandet, ikke-vestlig	27,3	15,0	6,7	89	50	81

2.4.2 Overkvalifisering

I tabell 2.5 og 2.6 vises andelen av de sysselsatte som var i en jobb de var overkvalifisert for. Vi vil benytte to ulike definisjoner av overkvalifisering. De er begge basert på svar på følgende spørsmål i spørreskjemaet: «Vil du si at arbeidsoppgavene i den stillingen du hadde uken 11.–17.11.2002 krever utdanning på samme nivå som hovedutdanningen du avsluttet i 1997, 1998 eller 1999?»

Smal definisjon av overkvalifisering vil si at respondenten har svart om denne jobben at «det er helt uten betydning om man har høyere utdanning».

Vid definisjon innebærer at respondenten enten har krysset av for svaralternativet nevnt over, eller for alternativet «arbeidsoppgavene krever ikke høyere utdanning, men det er en fordel å ha det», eller «arbeidsoppgavene krever høyere utdanning, men på et lavere nivå enn den jeg avsluttet 1997/1998/1999».

Tabell 2.5 Prosentandel overkvalifiserte på intervju tidspunktet etter utdanningsgruppe. Veide tall. Prosent

	Andel som var i arbeid de var overkvalifisert for		N (sysselsatt på intervju tidspunktet, uveid)
	Smal definisjon	Vid definisjon	
Ingeniør (lav grad)	2,7	14,3	205
Siviløkonom/økonomisk administrativ.	1,5	24,5	418
Naturv. og teknolog. utd. høyere grad	1,0	19,7	658
Samfunnsfag, h. grad	0,5	22,4	264
Psykologi	-	8,7	55
Humaniora, h. grad	3,4	36,8	273
Kunstutdanning	9,3	39,5	75
Medisin (lege)	-	-	217
Annen helsefaglig utd. høyere grad	-	2,5	127
Helsefaglig utdanning lavere grad	0,9	9,5	612
Annet	1,4	22,5	107
I alt (gjennomsnitt)	1,4	16,9	3011

Andelen som var i en jobb de var overkvalifisert for, var høyest for personer med kunstutdanning og med utdanning innenfor humaniora. Det gjelder uansett definisjon av overkvalifisering, men om vi legger vid definisjon til grunn, er andelen spesielt høye i de to nevnte gruppene. Også blant samfunnsvitere, økonomer og naturvitere/teknologer var andelen som var i en jobb de var overkvalifisert for 3 ½ – 5 år etter eksamen, relativt høye dersom en legger en vid definisjon til grunn.

De med ulike typer helsefagutdanninger, herunder psykologer, er de som mest sjelden er i jobber de er overkvalifiserte for.

Tabell 2.6 Prosentandel overkvalifiserte på intervjutidspunktet etter utdanningsgruppe. Veide tall. Prosent

	Andel som var i arbeid de var overkvalifisert for		N (sysselsatt på intervjutidspunktet, uveid)
	Smal definisjon	Vid definisjon	
Utdannet i Norge, etnisk norsk	1,3	15,7	1466
Utdannet i utlandet, etnisk norsk	1,2	21,6	857
Utdannet i Norge, vestlig	1,9	17,0	147
Utdannet i Norge, ikke-vestlig	4,7	23,3	227
Utdannet i utlandet, vestlig	3,4	20,7	239
Utdannet i utlandet, ikke-vestlig	10,7	39,3	75

Når det gjelder overkvalifisering, tyder frekvensene i tabell 2.6 på at det er en forskjell mellom ikke-vestlige innvandrere utdannet i Norge og ikke-vestlige innvandrere utdannet i utlandet. Slik vi forventet (se avsnitt 1.7.1 og 1.7.2), synes altså sistnevnte gruppe å ha spesielt stor risiko for å ha en jobb de er overkvalifisert for. Vi skal senere, i kapittel 4, se om denne tendensen fortsatt er til stede etter kontroll for en rekke uavhengige variable.

For øvrig er tendensen at etnisk norske utdannet i Norge har lavest risiko av alle grupper for å være i en jobb de er overkvalifisert etter vid definisjon, og at disse sammen med etnisk norske utdannet i utlandet og vestlige innvandrere utdannet i Norge, har lavest risiko etter en smal definisjon.

3 Arbeidsledighet

3.1 Innledning

Vi starter med å se på risikoen for å ha opplevd arbeidsledighet minst en gang i løpet av perioden fra uteksaminering (1997–1999) fram til undersøkelsestidspunktet (november 2002). Det er en periode som er om lag like lang som i 1999-undersøkelsen vi har omtalt foran (Støren 2002), og vi skal gjøre liknende analyser som i denne studien. Det interessante er at vi nå har mulighet til å utvide perspektivet. Innvandrere utdannet i utlandet er med i undersøkelsen, og vi kan trekke inn flere variabler i analysene. Vi undersøker arbeidsledighetsrisikoen i denne perioden ved å benytte hele åtte ulike modeller, i tabell 3.1.a, 3.1.b og 3.1.c. Grunnen til at vi vil benytte såpass mange modeller, er at vi ønsker å teste hvordan ulike sett av forklarings- og kontrollvariable påvirker de innvandrerrelaterte variablene som inngår i modellene.

3.1.1 Om metoden – logistisk regresjon og beregning av sannsynlighet

I alle de multivariate analysene i denne rapporten benyttes logitmodeller. Vi bruker binomisk logistisk regresjon, og den avhengige variabelen er da definert som en dummy-variabel, med to utfall (verdien 1 og 0), for eksempel arbeidsledig (1) eller ikke arbeidsledig (0), ifølge formelen

$$P = e^Z / (1 + e^Z),$$

der P (i dette tilfellet) er sannsynligheten for å være arbeidsledig. Z = konstantleddet pluss effektene av de uavhengige variablene ($Z = B_0 + B_1X_1 + B_2X_2 \dots$), herunder effekten av innvandrerrelaterte variable som inngår i modellene. De beregnede sannsynlighetene som vises i figurer eller omtales i teksten i denne rapporten, er basert på denne formelen.

Når det gjelder omtale av de uavhengige variablene som inngår i analysene, viser vi til kapittel 2.

Først studeres effekten av utdanningstype, utvalgte bakgrunnskjennetegn som kjønn, alder, foreldres utdanningsnivå og innvandrerrelaterte variabler (modell 1). I modell 2 kontrolleres det i tillegg for karakterer fra videregående opplæring og om videregående opplæring er tatt i Norge eller i utlandet. Etter hvert trekkes flere kontrollvariabler inn i analysene.

3.2 Arbeidsledighetsrisiko i løpet av tre og et halvt til fem år etter eksamen

Av tabell 3.1.a ser vi at det å ha ikke-vestlig bakgrunn signifikant øker sannsynligheten for å være arbeidsledig sammenliknet med referansegruppen som består av etnisk norsk og utdannet i Norge.¹⁰ Interaksjonseffekten mellom det å være ikke-vestlig innvandrere og det å være utdannet i utlandet er liten og ikke signifikant. Når denne effekten ikke er signifikant, tyder resultatet på at det er det å ha ikke-vestlig bakgrunn som har en effekt, ikke hvor innvandrerne har tatt utdanningen. Resultatet bekrefter inntrykket som de ukontrollerte frekvensene i tabell 2.4 ga. Det å ha vestlig innvandringsbakgrunn medfører ikke noen økt arbeidsledighetsrisiko, noe som stemmer overens med tidligere undersøkelser (Støren 2002).

Forskjellen i arbeidsledighetsrisiko mellom personer med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske kandidater i denne undersøkelsen synes imidlertid å være mindre enn i den tidligere nevnte studien (Støren 2002). Koeffisienten for å ha ikke-vestlig bakgrunn er mindre (0,654, jf. modell 1, tabell 3.1.a) mot 1,081¹¹ i en tilnærmet sammenliknbar analyse i Støren (2002). Omregnet i sannsynlighet for arbeidsledighetsrisiko, finner vi at estimert sannsynlighet for å ha opplevd arbeidsledighet i løpet av perioden på ca. 4 år for en mann som var uteksaminert i 1998, som da var 29 år (33 år i 2002) og var utdannet med hovedfag innenfor samfunnsvitenskapelige fag, var nær 19 prosent, hvis han hadde etnisk norsk bakgrunn og var utdannet i Norge. For en mann med samme karakteristika som hadde ikke-vestlig bakgrunn, var andelen vel 30 prosent. Et tilnærmet sammenliknbart estimat fra den tidligere studien var at i en gruppe som var uteksaminert fra «allmenne universitetsstudier», var sannsynligheten for å ha opplevd arbeidsledighet i perioden 1995–1999, 23 prosent blant etnisk norske og 45 prosent blant ikke-vestlige innvandrere.¹² Noe av forskjellen i resultater mellom de to undersøkelsene, det vil si et lavere ledighetsnivå i begge grupper i den siste undersøkelsen, kan komme av tilfeldigheter fordi vi har forskjellige ut-

10 Også etnisk norske utdannet i utlandet hadde signifikant høyere arbeidsledighetsrisiko enn referansegruppen når perioden ses under ett. Siden hovedtemaet for denne rapporten er å se på innvandrerne, vil resultater som gjelder etnisk norske som er utdannet i utlandet, i svært liten grad bli kommentert her. Denne gruppen vil bli gjenstand for nærmere analyser i en annen del av NIFUs SIP «Høyere utdanning og relevansen til arbeidsmarkedet».

11 I Støren (2002) ble det kontrollert for hvorvidt respondenten bodde i Oslo før den høyere utdanningen ble avsluttet (eller på dette tidspunktet). Det har vi ikke mulighet til å gjøre nå, bare i analysene for situasjonen på undersøkelsestidspunktet. Det å bo i Oslo reduserte arbeidsledighetsrisikoen signifikant, men kontrollen hadde liten betydning for forskjellen mellom etnisk norske og ikke-vestlige innvandrere. Koeffisienten for det å være ikke-vestlig innvandrere var 1,000 før kontroll for om kandidaten bodde i Oslo, og 1,081 etter en slik kontroll.

valg. Vi antar imidlertid at forskjellen i resultater er reell og kommer av at respondenterne i 1999-undersøkelsen, som ble uteksaminert i 1994–1995, møtte et generelt tøffere arbeidsmarked som nyutdannede enn respondenterne i Kandidatundersøkelsen 2002, som ble uteksaminert i 1997–1999. Dette kan også ha medvirket til at den relative forskjellen mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske kandidater ble noe mindre.

3.2.1 Videregående i utlandet og karakterer fra videregående
Hvorvidt videregående opplæring er tatt i utlandet eller i Norge, kan gi en indikasjon på norskferdigheter og botid. I 1999-undersøkelsen hadde vi ikke de to sistnevnte opplysningene. For å kunne sammenlikne resultatene i de to undersøkelsene, har vi i modell 2 (tabell 3.1.a) lagt inn en kontroll for hvorvidt videregående opplæring var tatt i Norge eller i utlandet. Tendensene i 1999-undersøkelsen tydet på at dette hadde betydning, selv om interaksjonseffekten av hvor videregående var tatt og det å være ikke-vestlig innvandrere, ikke var signifikant på grunn av høye standardfeil (som kommer av få observasjoner). Heller ikke denne gang gir dette signifikante utslag (se modell 2). Det er en tendens – som ikke er signifikant – til at det å ta videregående utdanning i utlandet, spesielt hvis en har ikke-vestlig bakgrunn, øker arbeidsledighetsrisikoen. Kontrollen for denne variabelen medfører at det å ha ikke-vestlig bakgrunn ikke lenger er signifikant. Dette indikerer at selv om den høyere utdanningen er tatt i Norge, har det å ha tatt videregående i utlandet, en negativ betydning med hensyn til sjanser på arbeidsmarkedet. Dette henger sammen med botid, som vi skal komme tilbake til.

12 Dette er beregnet på basis av data i den tidligere studien (Støren 2002), før kontroll for hvorvidt respondenten bodde i Oslo (vi viser til note 11), og før kontroll for karakterer fra videregående og antall måneder relevant arbeid under studiene. Kontroll for hvorvidt respondenten bodde i Oslo ga følgende estimater for samme referanseperson som er nevnt over: 27 prosent versus 52 prosent (utenom Oslo) og 20 versus 43 prosent (Oslo).

Tabell 3.1.a Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet i løpet av perioden som avhengig variabel. ¹⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999

	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	B	S. E.	B	S.E.	B	S.E.
Siviløkonom/økon./ administrativ utd.	-0,379	0,210	-0,315	0,214	-0,286	0,214
Naturvitensk. og tekn. utd. høyere grad	-0,424	0,195	-0,367	0,200	-0,349	0,200
Samfunnsfag, høyere grad	0,043	0,222	0,071	0,226	0,105	0,226
Psykologi	-0,355	0,369	-0,320	0,373	-0,282	0,372
Humaniora, høyere grad	0,059	0,222	0,123	0,227	0,160	0,227
Kunstutdanning	-0,105	0,308	0,013	0,315	0,052	0,314
Medisin (lege)	-1,799	0,347	-1,542	0,362	-1,542	0,361
Annen helsefaglig utd. høyere grad	-1,336	0,352	-1,176	0,360	-1,165	0,360
Helsefaglig utdanning, lavere grad	-1,277	0,218	-1,209	0,221	-1,190	0,220
Annet	-0,796	0,315	-0,737	0,317	-0,703	0,317
Kvinne	0,336	0,105	0,328	0,106	0,328	0,106
Alder	0,195	0,082	0,204	0,082	0,215	0,082
Alder ² /100	-0,268	0,109	-0,261	0,108	-0,274	0,108
Ikke-vestlig innvandrere	0,651	0,173	0,219	0,277	0,604	0,186
Ikke-vestlig innvandrere utd. i utlandet	0,100	0,290	0,026	0,299	0,114	0,295
Vestlig innvandrere	0,282	0,223	0,200	0,285	0,225	0,240
Vestlig innvandrere utdannet i utlandet	0,099	0,274	0,073	0,280	0,087	0,277
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,511	0,128	0,462	0,130	0,468	0,130
Foreldre høy utd.	-0,038	0,104	-0,032	0,105	-0,018	0,104
Eksamensår 1997	-0,065	0,158	-0,120	0,159	-0,102	0,159
Eksamensår 1998	-0,190	0,109	-0,206	0,110	-0,209	0,110
Karakterer fra videregående ⁱⁱ⁾			-0,249	0,099	-0,238	0,099
Karakterer ikke dir. sammenliknbare					0,123	0,146
Videregående i utlandet			0,150	0,246		
Ikke-vestlig * videreg. i utdanning			0,511	0,391		
Md. relevant arbeid u/utdanning			-0,012	0,003	-0,012	0,003
Konstant	-4,883	1,492	-4,008	1,597	-4,320	1,588
-2 log likelihood	2735,37		2699,96		2704,50	
Tallet på observasjoner	3223		3223		3223	

ⁱ⁾ Koeffisienter i uthevet skrift (ikke i kursiv) er signifikante på nivå $p < 0,05$. Koeffisienter i uthevet skrift og i kursiv er signifikante på nivå $p < 0,1$.

ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2.

Tabell 3.1.b Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet i løpet av perioden som avhengig variabel. ⁱ⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999

	Modell 4		Modell 5		Modell 6	
	B	S. E.	B	S.E.	B	S.E.
Siviløkonom/økonom./administrativ utd.	-0,306	0,214	-0,319	0,215	-0,306	0,217
Naturv. og tekn.utd. h. grad	-0,373	0,201	-0,386	0,202	-0,371	0,202
Samfunnsfag, høyere grad	0,084	0,227	0,066	0,227	0,065	0,228
Psykologi	-0,318	0,373	-0,304	0,374	-0,297	0,374
Humaniora, høyere grad	0,114	0,229	0,098	0,230	0,111	0,231
Kunstutdanning	0,043	0,314	-0,018	0,316	-0,027	0,317
Medisin (lege)	-1,564	0,362	-1,574	0,362	-1,582	0,364
Annen helsefaglig utd., høyere grad	-1,188	0,360	-1,180	0,360	-1,206	0,362
Helsefaglig utd., lav grad	-1,215	0,221	-1,208	0,221	-1,214	0,222
Annet	-0,727	0,317	-0,739	0,318	-0,774	0,319
Kvinne	0,326	0,106	0,323	0,106	0,241	0,144
Alder	0,212	0,082	0,241	0,085	0,240	0,085
Alder ² /100	-0,269	0,108	-0,308	0,112	-0,307	0,113
Ikke-vestlig innvandrere	0,654	0,257				
Ikke-vestlig innv. utd. i utlandet	0,149	0,294				
Vestlig innvandrere	-0,150	0,321				
Vestlig innvandrere utd. i utlandet	0,143	0,277				
Etnisk norsk, utd. i utlandet	0,475	0,129	0,487	0,129	0,330	0,164
Foreldre høy utdanning	-0,022	0,104	-0,036	0,105	-0,024	0,105
Eksamensår 1997	-0,104	0,159	-0,096	0,158	-0,101	0,159
Eksamensår 1998	-0,207	0,110	-0,211	0,110	-0,213	0,110
Karakterer fra videregående ⁱⁱ⁾	-0,233	0,098	-0,232	0,099	-0,230	0,099
Md. relevant arb. under utdanning	-0,012	0,003	-0,012	0,003	-0,012	0,003
God i norsk, ikke-vestlig	-0,006	0,274				
God i norsk, vestlig	0,617	0,300				
Lang botid, ikke-vestlig			0,469	0,273	0,644	0,305
Middels botid, ikke-vestlig			0,458	0,255	0,635	0,285
Kort botid, ikke-vestlig			1,146	0,227	1,353	0,296
Uoppgitt botid, ikke-vestlig			0,349	0,521	0,592	0,543
Lang botid, vestlig			0,691	0,309	0,532	0,355
Middels botid, vestlig			0,349	0,336	0,199	0,382
Kort botid, vestlig			0,308	0,190	0,012	0,282
Kvinne * utd. i utlandet					0,287	0,185
Kvinne * vestlig					0,223	0,299
Kvinne * ikke-vestlig					-0,500	0,294
Konstant	-4,260	1,581	-4,773	1,632	-4,711	1,641
	2700,71					
-2 log likelihood	0		2696,932		2689,739	
Tallet på observasjoner	3223		3223		3223	

ⁱ⁾ Se note i) under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2.

Det å ha tatt videregående i utlandet, sammenfaller i stor grad med dummyvariabelen som angir at en har karakterer fra videregående som ikke er direkte sammenliknbare med flertallet av respondentene (jf. også tabell 2.1). En kontroll for denne dummyvariabelen er lagt inn i modell 3, men den gir ikke signifikant utslag. Vi ser at i modell 3 har det å ha ikke-vestlig bakgrunn på nytt signifikant effekt, når det altså ikke lenger er kontrollert for om videregående opplæring var tatt i utlandet. I modell 3 (og i modell 2) er det også kontrollert for gjennomsnittskarakterer fra videregående opplæring og antall måneder før avslutningen av høyere utdanning som en har hatt arbeid som er relevant for studiene. Begge deler er av signifikant betydning for arbeidsledighetsrisikoen, og kontrollen for disse variablene har svært liten betydning for effekten av det å ha ikke-vestlig bakgrunn.

Siden verken kontrollen for hvor videregående opplæring var gjennomført, eller kontrollen for hvorvidt karakterene fra videregående var sammenliknbare, ga signifikante utslag, tas disse ut i de neste modellene. En ytterligere grunn til det, er at vi i Kandidatundersøkelsen 2002 har opplysninger om botid og norskferdigheter, og vi skal i stedet se om dette har klarere betydning enn opplysningene om videregående opplæring.

3.2.2 Kontroll for norskferdigheter og botid

Modell 4 (tabell 3.1.b) viser overraskende resultater når det gjelder betydningen av ferdigheter i norsk. For de ikke-vestlige innvandrerne har gode norskferdigheter overhodet ikke noen betydning for arbeidsledighetsrisikoen (for definisjon av norskferdigheter, se avsnitt 2.1.3). Blant de vestlige innvandrerne synes gode norskkunnskaper å *øke* risikoen for å ha opplevd arbeidsledighet. Det siste er opplagt en spuriøs sammenheng; det er neppe slik at det i seg selv er en ulempe å ha gode norskkunnskaper. De med de beste norskkunnskapene *kan* ha en type utdanning og arbeidserfaring som tilfeldigvis passer noe dårligere til de jobbene de søker (trolig er det her også en geografisk og aldersmessig variasjon som spiller inn), enn hva situasjonen er for dem med dårligere norskkunnskaper. *Trolig er det også slik at mange vestlige innvandrere med dårlige norskkunnskaper går til spesialistjobber der gode norskkunnskaper ikke er anses som nødvendige.*

I modell 5 kontrollerer vi i stedet for botid (se definisjon i avsnitt 2.1.4). Vi ser at botid har stor betydning for de ikke-vestlige innvandrerne. I modell 5 ser vi at både de med lang, middels og kort botid har høyere arbeidsledighet enn referansegruppen, men de med kortest botid har klart høyest arbeidsledighetsri-

siko. Blant de vestlige innvandrerne er det de med lengst botid som har høyest ledighetsrisiko, og vi antar at det har spesielle forklaringer (se over).

3.2.3 Sammenheng mellom botid og norskkunnskaper?

Det kan synes paradoksalt at vi finner effekt av botid blant ikke-vestlige innvandrere samtidig som norskkunnskaper ikke syntes å ha noen selvstendig betydning. Det kan være flere forklaringer på dette.

Det kan tenkes at botid og ferdigheter i norsk ikke henger sammen. Om vi ser på hvor mange som er gode i norsk (jf. definisjon i avsnitt 2.1.3) i de ulike kategoriene av botid, finner vi: Blant ikke-vestlige innvandrere med lang botid er andelen som er god i norsk 71 prosent. Men andelen er faktisk høyere blant dem med «middels botid», vel 84 prosent. Lavest andel med gode norskkunnskaper finner blant ikke-vestlige innvandrere som har kort botid (54 prosent) eller som ikke har gitt opplysninger om botid (bare nær 13 prosent, men sistnevnte gruppe er *svært* liten).

I vedleggstabell V.1 har vi presentert en multivariat analyse av hva som påvirker sannsynligheten for å ha gode norskkunnskaper blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn. Referansegruppen i denne analysen er de som har kort botid eller ikke har gitt opplysninger om botid. Vi ser her at både de med lang og middels botid har bedre norskkunnskaper enn referansegruppen, og at de med middels lang botid oftest har gode norskkunnskaper.

Samlet tilsier dette at det er en viss sammenheng mellom botid og norskkunnskaper, men ikke nødvendigvis en helt lineær sammenheng. Sammenhengen er trolig også påvirket av nasjonalitetsforskjeller og av at ulike nasjonalitetsgrupper er kommet til Norge på ulike tidspunkter. Her har vi et så begrenset tallmateriale at vi ikke finner det meningsfullt å inkludere kontroll for nasjonalitetsgruppe.

3.2.4 Hvorfor effekt av botid, men ikke av norskkunnskaper?

En forklaring på hvorfor norskkunnskaper ikke synes å ha selvstendig effekt på arbeidsledighetsrisikoen i løpet av en periode som strekker seg til 3 ½ – 5 år etter eksamen, mens botid har effekt, *kan* være at norskkunnskapene refererer til nåtiden, mens ledighetserfaringene ligger forut i tid. Mange fikk sin ledighetserfaring i den første perioden etter uteksaminering. Norskkunnskapene kan være bedre på undersøkelsestidspunktet ca. 3 ½ – 5 år etter eksamen enn de var i den første fasen etter eksamen. Derfor er muligens variabelen norskkunnskaper viktigst i analyser av situasjonen på undersøkelsestidspunktet. Dette skal vi komme

tilbake til i omtalen av tabellene 3.3.a–3.3.c, men vi vil likevel foregripe disse resultatene, siden de kan representere viktige argumenter når det gjelder tolknin-gen av resultatene i analyser der vi ser på hele perioden eller første fase etter eks-amen (tabell 3.1.b og 3.2.b, i begge tabeller: modell 4). Heller ikke i analysene av arbeidsledighetsrisiko på undersøkelsestidspunktet får vi signifikante effekter av det å være god i norsk. Det er derfor rimelig å tolke den manglende effekten av det å være god i norsk også i tabell 3.1.b (modell 4) som reell, og ikke noe som kommer av at respondentene er bedre i norsk på undersøkelsestidspunktet enn de var tidligere i karrieren.

En annen forklaring kan være at respondentene muligens har overvurdert sine ferdigheter i norsk når de har besvart spørsmålene i skjemaet; det kan ten-kes at i et jobbintervju vil de med lengst botid i Norge, likevel kunne presentere bedre norskferdigheter enn de som har bodd her kortere tid, og dermed ha størst sjanser til å få jobb.

En annen – og vi tror mer sannsynlig forklaring – på funnet om at botid har betydning, men ikke norskkunnskaper, er at de med lengst botid har best nett-verk og flest kontakter og kjenner det norske arbeidsmarkedet best, med andre ord i størst grad har sosial og kulturell kapital relevant for det norske arbeids-merketet. Slik vil de ha lettest for å søke seg til og få relevante jobber, uavhengig av i hvilken grad norskkunnskapene er gode.

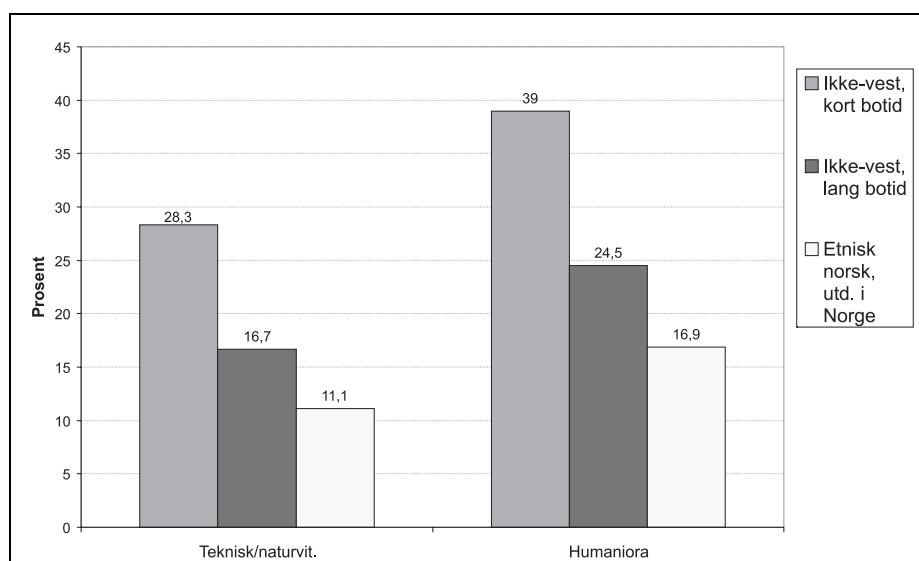
En ytterligere grunn til det tilsynelatende misforholdet kan være at norsk-kunnskapene ikke nødvendigvis er utslagsgivende for hvorvidt en får jobb. Det kan tenkes at i store deler av arbeidsmarkedet for høyere utdannede er ikke gode ferdigheter i norsk avgjørende ved en ansettelse.¹³ I så fall vil det også være and-re forhold enn ferdigheter i norsk som fører til forskjeller i arbeidsledighetsrisi-ko. Dette betyr (igjen) at nettverk og kontakter trolig er en viktig forklaring på de forskjellene i arbeidsledighetsrisiko som vi finner mellom ikke-vestlige og et-nisk norske arbeidssøkere med høyere utdanning ('sosial kapital' jf. omtale i av-snitt 1.6). Samtidig innebærer resultatet om den (i det minste tilsynelatende)

13 Tankegangen her er at det motsatte finner sted i det norske arbeidsmarkedet enn hva vi beskrev i avsnitt 1.6.2 på basis av Chiswick & Millers (2002b) funn om komplementaritet mellom det å beherske verts-landets språk og utdanningsnivå når det gjaldt effekter på arbeidsmarkedsutbytte. Vertslandet i deres studie var Canada. Vi tenker oss (derimot) at for en del av de høyere utdannede, kan ferdigheter i «vert-slandets» språk – i hvert fall hvis dette er norsk – ha begrenset betydning; det vil si at dette vil variere med sektor og næring. Det er for eksempel mulig at i deler av privat sektor i Norge vil det å beherske godt et utenlandsk språk, spesielt engelsk, kompensere for svake norskkunnskaper. Dermed vil vi i et lite språkland som Norge også kunne få andre resultater enn hva en finner i liknende undersøkelser i for ek-sempel engelskspråklige land. Dette kan også være en delforklaring på forskjeller mellom vestlige og ikke-vestlige innvandrere. Vi har ikke undersøkt kunnskaper i for eksempel engelsk. Det er mulig at engelskkunnskapene er langt bedre blant vestlige innvandrere enn blant ikke-vestlige innvandrere, og at dette har hatt en betydning.

manglende betydningen av norskkunnskaper, og forskjeller i resultater for vestlige og ikke-vestlige innvandrere, at en delforklaring om statistisk diskriminering eller andre former for diskriminering, ikke kan avvises.

Figur 3.1 illustrerer forskjellen i sannsynlighet for å ha opplevd arbeidsledighet i perioden fra uteksamineringstidspunktet fram til 3 ½ – 5 år etter eksamen mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske kandidater utdannet i Norge, i ulike grupper for botid blant innvandrerne. Vi har basert estimatene på modell 5 (tabell 3.1.b).

Referansepersonen i figur 3.1 er en mann med høyere grads eksamen, som ble uteksaminert i 1998 i en alder av 29 år, med gjennomsnittlige karakterer fra videregående opplæring, og som er uteksaminert innenfor henholdsvis teknisk-naturvitenskapelige fag eller humaniora. Vi har her illustrert forskjellen i ledighetsrisiko mellom etnisk norske kandidater og kandidater med ikke-vestlig bakgrunn som har lang og kort botid. Det er om lag samme ledighetsrisiko for dem som har lang botid og middels lang botid (jf. tabell 3.1.b, modell 5) når vi ser hele perioden under ett, slik at den estimerte forskjellen innenfor gruppen ikke-vestlige innvandrere i realiteten er mellom dem med kort botid og alle andre med ikke-vestlig bakgrunn.

Figur 3.1 Estimert sannsynlighet for å ha opplevd arbeidsledighet i en fireårsperiode etter eksamen, etter botid og utdanningsgruppe

3.2.5 Kontroll for kjønn og ekteskapelig status

I modell 6 (tabell 3.1.b) har vi lagt inn kontroll for eventuelle interaksjonseffekter av a) kjønn (kvinne) og det å være innvandrere, og b) det å være kvinne og utdannet i utlandet. Det siste er foranlediget av at vi i denne undersøkelsen finner en høyere risiko for å oppleve arbeidsledighet blant kvinner enn menn. Vi ser at effekten av kjønn (kvinne) reduseres i modell 6, og at dette kommer av at det er en svak tendens (ikke signifikant) til at kvinner utdannet i utlandet er de som først og fremst har større risiko for ledighet, når de sammenliknes med andre etnisk norske kandidater. (Dette spørsmålet skal vi komme tilbake til i omtalen av arbeidsledighetsrisiko i første fase etter eksamen, jf. avsnitt 3.2.1.)

I tillegg har vi lagt inn en kontroll (modell 6) for det å være kvinne og ikke-vestlig innvandrere. Grunnen er at det er reist spørsmål om, blant annet i media, hvorvidt innvandrerkvinner – også de med høyere utdanning – er de som har vanskeligst for å komme inn på det norske arbeidsmarkedet. I følge våre data var det en tendens til at *kvinnene* med ikke-vestlig bakgrunn hadde *lavere* risiko for å ha opplevd arbeidsledighet i perioden enn menn med ikke-vestlig bakgrunn, «alt annet likt».

I modell 7, tabell 3.1.c, går vi videre på spørsmålet om betydningen av kjønn og familie. Slik vi vanligvis finner i kandidatundersøkelsene, er det lavere arbeidsledighetsrisiko blant dem som er gift/samboende enn blant de øvrige. Det er også vanlig å finne at det å ha barn under 6 år reduserer arbeidsledighetsrisikoen – blant menn – mens det omvendte gjelder kvinner (Try 2000). Fortegningene til de aktuelle koeffisientene i modell 7 (tabell 3.1.c) tilsier samme tendens, men effektene er langt fra signifikante. Det som er av større betydning for oss her, er at effektene av det å ha ikke-vestlig bakgrunn ikke reduseres ved kontroll for slike sosio-demografiske variable, snarere er det en svak tendens til at de øker. Vi kan også merke oss at (også) etter kontroll for ekteskapelig status og barn, var det en tendens til lavere risiko for arbeidsledighet blant kvinner enn menn med ikke-vestlig bakgrunn.

Tabell 3.1.c Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet i løpet av perioden som avhengig variabel. ⁱ⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999

	Modell 7		Modell 8	
	B	S. E.	B	S.E.
Siviløkonom/økonomisk administrativ	-0,281	0,217	-0,258	0,219
Naturvitensk. og tekn. utd. høy grad	-0,375	0,203	-0,382	0,204
Samfunnsfag, høyere grad	0,087	0,229	0,095	0,230
Psykologi	-0,257	0,375	-0,264	0,376
Humaniora, høyere grad	0,122	0,232	0,163	0,233
Kunstudanning	-0,077	0,319	-0,032	0,321
Medisin (lege)	-1,513	0,365	-1,633	0,368
Annen helsefaglig utd. høy grad	-1,163	0,363	-1,279	0,365
Helsefaglig utdanning, lav grad	-1,181	0,223	-1,223	0,224
Annet	-0,782	0,320	-0,774	0,322
Kvinne	0,232	0,155	0,217	0,156
Alder	0,282	0,088	0,289	0,088
Alder ² /100	-0,362	0,117	-0,372	0,116
Foreldre høy utd.	-0,025	0,106	0,000	0,106
Eksamensår 1 997	-0,072	0,160	-0,088	0,161
Eksamensår 1998	-0,208	0,111	-0,218	0,111
Karakterer fra videregående ⁱⁱ⁾	-0,243	0,100	-0,180	0,101
Md. relevant arb. u/utdanningen	-0,012	0,003	-0,011	0,003
Lang botid, ikke-vestlig	0,699	0,306	0,645	0,308
Middels botid, ikke-vestlig	0,695	0,286	0,718	0,288
Kort botid, ikke-vestlig	1,428	0,296	1,433	0,298
Uoppgitt botid, ikke-vestlig	0,626	0,545	0,649	0,550
Lang botid, vestlig	0,665	0,311	0,726	0,311
Middels botid, vestlig	0,378	0,338	0,361	0,339
Kort botid, vestlig	0,177	0,214	0,237	0,216
Kvinne * uteksam. i utlandet	0,320	0,185	0,336	0,186
Kvinne * ikke-vestlig	-0,537	0,292	-0,496	0,293
Gift/samboende	-0,342	0,115	-0,335	0,116
Barn under 6 år	-0,273	0,175	-0,264	0,175
Kvinne * barn under 6 år	0,158	0,219	0,144	0,220
Eksamensres. i forhold til gjennomsnitt ⁱⁱⁱ⁾			0,294	0,061
Uoppgitt om eks.res. i forhold til gj.sn.			-0,279	0,188
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,295	0,164	0,327	0,165
Konstant	-5,171	1,680	-6,231	1,692
-2 log likelihood	2672,373		2649,099	
Tallet på observasjoner	3223		3223	

ⁱ⁾ Se note i) under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2. ⁱⁱⁱ⁾ Se note ii) under tabell 2.2

3.2.6 Karakterer ved avslutningen av høyere utdanning

Til slutt, i modell 8 (tabell 3.1.c), har vi lagt inn kontroll for kandidatenes vurdering av sitt eksamensresultat ved avslutningen av høyere utdanning i forhold til sine medstudenter. Etter kontroll for denne variabelen reduseres effekten av karakterene fra videregående opplæring. Det er naturlig, siden det er en viss korrelasjon mellom karakterene på de to tidspunktene. Samtidig har fortsatt karakterene fra videregående en viss selvstendig betydning, noe som kan ha å gjøre med at disse karakterene er opptakskrav til høyere utdanning.

Jo dårligere eksamensresultat ved avslutningen av høyere utdanning, dess høyere arbeidsledighetsrisiko. (NB: økende verdi på denne karaktervariabelen betyr svakere karakterer.) Det interessante for oss her, er imidlertid: Kontrollen for eksamensresultatet medfører ingen endring av betydning for de innvandrersrelaterte variablene som inngår i modellen. Dette er også i tråd med resultater fra undersøkelsene et halvt år etter eksamen (1999–2001) beskrevet i den tidligere omtalte studien (Støren 2002), og det er også naturlig på bakgrunn av at kandidater med ikke-vestlig bakgrunn syntes å ha om lag samme karaktersnitt som etnisk norske kandidater, jf. tabell 2.2.

3.3 Arbeidsledighetsrisiko i første fase etter eksamen

Resultater av analyse av arbeidsledighetsrisiko i første fase etter eksamen vises i tabellene 3.2.a–3.2.c. Analysegrunnlaget i disse tabellene omfatter de som oppga enten sysselsetting eller arbeidsledighet, det vil si var i arbeidsstyrken, som sin første aktivitet etter eksamen. Siden personene var uteksaminert på ulike tidspunkter, har vi ikke valgt ut et bestemt tidspunkt for denne aktiviteten, men legger inn dummyvariabler for uteksamineringsår som kontrollvariabler.

Forskjellen i arbeidsledighetsrisiko mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske er større når vi ser på første fase enn om vi ser på hele perioden under ett, jf. størrelsen på koeffisienten for «ikke-vestlig innvandrere, utdannet i Norge» i modell 1, tabell 3.2.a (1,065) og tilsvarende i tabell 3.1.a (0,651).

Tabell 3.2.a Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet i første fase (første aktivitet) etter uteksaminering 1997–1999 som avhengig variabel. ⁱ⁾
Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999

	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	B	S. E.	B	S.E.	B	S.E.
Siviløkonom/økonom.						
-administr. utdan.	-0,301	0,341	-0,251	0,345	-0,196	0,346
Naturvitensk. og tekn. utd.						
høy grad	-0,053	0,306	-0,005	0,315	0,029	0,314
Samfunnsfag, høyere grad	0,534	0,336	0,567	0,342	0,620	0,343
Psykologi	-0,285	0,599	-0,164	0,608	-0,092	0,606
Humaniora, høyere grad	0,233	0,352	0,291	0,361	0,364	0,362
Kunstutdanning	0,343	0,475	0,483	0,486	0,541	0,487
Medisin (lege)	-3,221	1,040	-2,940	1,053	-2,939	1,053
Annen helsefag. utd. høy grad	-1,310	0,585	-1,167	0,596	-1,134	0,596
Helsefaglig utdanning, lav grad	-1,668	0,392	-1,567	0,397	-1,517	0,397
Annet	-0,418	0,461	-0,318	0,465	-0,248	0,465
Kvinne	0,467	0,162	0,447	0,163	0,445	0,163
Alder	0,212	0,132	0,228	0,133	0,257	0,132
Alder ² /100	-0,288	0,175	-0,291	0,175	-0,326	0,174
Ikke-vestlig innvandrere	1,065	0,245	0,264	0,433	0,932	0,268
Ikke-vestlig innvandrere						
utd. i utlandet	-0,208	0,467	-0,162	0,479	-0,113	0,475
Vestlig innvandrere	0,445	0,341	0,365	0,438	0,307	0,374
Vestlig innvandrere utdannet i						
utlandet	-0,039	0,466	-0,119	0,473	-0,091	0,471
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,682	0,196	0,637	0,199	0,639	0,200
Foreldre høy utdanning	-0,002	0,158	-0,008	0,160	0,025	0,160
Eksamensår 1997	-0,265	0,257	-0,332	0,259	-0,308	0,258
Eksamensår 1998	-0,093	0,165	-0,094	0,166	-0,110	0,166
Karakterer fra videreg. ⁱⁱ⁾			-0,218	0,151	-0,203	0,151
Karakterer ikke dir.						
sammenliknbare					0,304	0,218
Videregående i utlandet			0,236	0,373		
Ikke-vestlig * videregående i						
utlandet			0,927	0,590		
Md. relevant arbeid u/utdanning			-0,021	0,006	-0,021	0,006
Konstant	-6,459	2,402	-5,808	2,584	-6,525	2,560
-2 log likelihood	1320,290		1289,411		1295,193	
Tallet på observasjoner	2629		2629		2629	

ⁱ⁾ Se note i) under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2.

Når det gjelder en eventuell forskjell i arbeidsledighetsrisiko mellom ikke-vestlige innvandrere utdannet i *utlandet* og ikke-vestlige innvandrere utdannet i *Norge*, så ser vi at heller ikke når det gjelder første fase, var det en slik forskjell. Det synes å være det å ha ikke-vestlig bakgrunn som gjør utslaget på risikoen for å oppleve arbeidsledighet, ikke hvor en er uteksaminert.

Det er også slik at ledigheten i første fase er lavere blant respondentene i Kandidatundersøkelsen 2002 enn den var i den tidligere undersøkelsen som var gjennomført i 1999 og som gjaldt personer uteksaminert i 1994/1995, både blant ikke-vestlige innvandrere og majoriteten. Effekten av det å være ikke-vestlig innvandrer er dessuten lavere enn i den tidligere studien (koeffisienten i tilnærmet sammenliknbar analyse er redusert fra 1,357 til 1,065).¹⁴

Beregninger på basis av modell 1, tabell 3.2.a, for en referanseperson som er mann, ingeniør, 29 år i 1998, uteksaminert i 1998 og uten foreldre med høy utdanning (som her riktignok ikke er av betydning, men som var av betydning i den tidligere studien ved at det reduserte ledighetsrisikoen) viser at ledighetssannsynligheten i første fase etter eksamen var 8 prosent for en med etnisk norsk bakgrunn utdannet i Norge, mot 20 prosent for en med samme karakteristika som hadde ikke-vestlig bakgrunn. Tilsvarende beregninger basert på en tilnærmet liknende analyse i den tidligere studien,¹⁵ ga andelene nær 14 prosent mot vel 38 prosent.¹⁶ At vi får en forskjell i resultater, er trolig ikke bare utslag av tilfeldigheter, men illustrerer en reell bedring i arbeidsmarkedssituasjonen. Arbeidsmarkedssituasjonen for nyutdannede var langt bedre i 1998 enn i 1995. Forholdstallet mellom etnisk norske og ikke-vestlige innvandrere i andel arbeidsledige var fortsatt meget høyt, men var likevel blitt noe redusert. Dette kan også ha kommet av den generelle bedringen på arbeidsmarkedet de aktuelle årene.

Når det gjelder endring i resultater fra modell 1 til modell 2 og 3 (tabell 3.2.a, arbeidsledighet første fase), ser vi de samme tendensene som vi har omtalt foran der vi beskrev arbeidsledighetsrisikoen i hele perioden etter uteksaminering (tabell 3.1.a). Disse kommenteres derfor ikke særskilt nå. Vi vil på den annen side i neste avsnitt vie kjønnsforskjellen noe mer oppmerksomhet.

14 Den nevnte koeffisienten («logiten») fra den tidligere studien er basert på en reanalyse – i form av binomisk logistisk regresjon av personer i arbeidsstyrken i første fase – av tabell 6.3 i den tidligere studien (Støren 2002:69), som var en multinomisk logistisk regresjon, og der alle respondenter inngikk i analysegrunnlaget. Talleksemlene fra den tidligere studien som nevnes i teksten, er basert på reanalysen.

15 Se note 14.

16 Vi minner om at dette ikke tall for arbeidsledighet et halvt år etter eksamen, siden opplysninger om første aktivitet etter eksamen kan referere til en situasjon kortere tid etter eksamen.

Tabell 3.2.b Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet i første fase (første aktivitet) etter uteksaminering 1997–1999 som avhengig variabel. ⁱ⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999

	Modell 4		Modell 5		Modell 6	
	B	S. E.	B	S.E.	B	S.E.
Siviløkonom/økonom.- admin.						
Utdanning	-0,223	0,347	-0,223	0,349	-0,194	0,351
Naturvitensk. og tekn. utd. høyere grad	-0,014	0,314	0,010	0,318	0,037	0,319
Samfunnsfag, høyere grad	0,579	0,344	0,589	0,347	0,599	0,348
Psykologi	-0,139	0,606	-0,066	0,610	-0,059	0,609
Humaniora, høyere grad	0,298	0,364	0,326	0,367	0,352	0,368
Kunstutdanning	0,493	0,486	0,490	0,487	0,485	0,489
Medisin (lege)	-2,994	1,052	-2,962	1,053	-2,961	1,054
Annen helsefagl. utd. høyere grad	-1,157	0,595	-1,099	0,596	-1,107	0,598
Helsefaglig utd., lavere grad	-1,559	0,396	-1,552	0,397	-1,544	0,399
Annet	-0,287	0,465	-0,287	0,466	-0,304	0,469
Kvinne	0,438	0,163	0,437	0,163	0,403	0,234
Alder	0,268	0,132	0,266	0,136	0,261	0,137
Alder ² /100	-0,334	0,175	-0,336	0,180	-0,330	0,182
Ikke-vestlig innvandrere	1,307	0,349				
Ikke-vestlig innv. utdannet i utlandet	-0,116	0,479				
Vestlig innvandrere	0,331	0,512				
Vestlig innvandrere utd. i utlandet	-0,031	0,470				
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,665	0,199	0,668	0,199	0,522	0,261
Foreldre høy utdanning	0,021	0,160	-0,011	0,161	0,007	0,162
Eksamensår 1997	-0,318	0,259	-0,315	0,258	-0,317	0,258
Eksamensår 1998	-0,120	0,166	-0,114	0,166	-0,118	0,166
Karakterer fra videregående ⁱⁱ⁾	-0,173	0,149	-0,199	0,149	-0,201	0,150
Md. relevant arbeid under utdanning	-0,021	0,006	-0,022	0,006	-0,021	0,006
God i norsk, ikke-vestlig	-0,377	0,387				
God i norsk, vestlig	0,229	0,514				
Lang botid, ikke-vestlig			0,371	0,428	0,541	0,476
Middels botid, ikke-vestlig			1,131	0,338	1,296	0,388
Kort botid, ikke-vestlig			1,691	0,364	1,911	0,446
Uoppgitt botid, ikke-vestlig			0,892	0,655	1,123	0,700
Lang botid, vestlig			0,713	0,487	0,662	0,569
Middels botid, vestlig			0,510	0,510	0,475	0,590
Kort botid, vestlig			0,418	0,348	0,264	0,492
Kvinne * utd. i utlandet					0,246	0,292
Kvinne * vestlig					0,047	0,504
Kvinne * ikke-vestlig					-0,468	0,433
Konstant	-6,854	2,557	-6,670	2,621	-6,552	2,636
-2 log likelihood	1295,966		1289,824		1287,436	
Tallet på observasjoner	2629		2629		2629	

ⁱ⁾ Se note i) under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2.

3.3.1 Kontroll for kjønn – første fase etter eksamen

I denne undersøkelsen hadde kvinner større sannsynlighet enn menn for å være arbeidsledige i første fase etter eksamen. Det skiller seg fra andre resultater fra NIFUs ordinære kandidatundersøkelser foretatt et halvt år etter eksamen. Dette kan komme av at vi har et annerledes utvalg. Flere grupper høyere grads kandidater som vi pleier å ha med i NIFUs ordinære «halvårsundersøkelser», er ikke med her. Til denne undersøkelsen har vi valgt ut utdanninger ut fra et ønske om å få med tilsvarende utdanningsgrupper utdannet i utlandet. Selv om vi kontrollerer for utdanningsgruppe, kan dette utvalget muligens medvirke til at vi får en forskjell mellom kjønnene som vi vanligvis ikke får. Kjønnforskjellen i tabell 3.2.a er også til stede om vi veier dataene på basis av trekk sannsynlighet og svar-tilbøyelighet (se avsnitt 2.2). Vi får da samme resultat, nemlig at kvinner oftere enn menn er arbeidsledige i første fase etter eksamen i dette utvalget. Går vi til den enkelte utdanningsgruppen, viser også underlagsmaterialet at kjønnforskjellen gjelder en stor gruppe som ingeniørene, som også tjener som referansegruppe i tabellene 3.1.a – 3.3.c. Blant dem er det flere kvinner enn menn som var arbeidsledige i første fase etter eksamen. Vi finner dette også – for eksempel – blant kandidater med utdanning innenfor humaniora. I «halvårsundersøkelsen» 1999 som burde kunne tjene som sammenlikningsgrunnlag, fant vi også at kvinner utdannet i humaniora oftere var arbeidsledige enn menn som var utdannet innenfor samme fagområde, mens dette ikke gjaldt ingeniørene. Vi har ingen god forklaring på hvorfor denne undersøkelsen gir resultater som til dels avviker fra «halvtårsundersøkelsene», siden ulikt utvalg med hensyn til sammensetning av utdanningsgrupper neppe kan forklare hele forskjellen. Vi finner riktignok tendenser til at kjønnforskjellen i arbeidsledighetsrisiko i større grad gjelder dem som har studert i utlandet enn de som har studert i Norge (jf. modell 6 i tabell i tabell 3.2.b; interaksjonseffekten mellom kvinne og det å være utdannet i utlandet). Denne tendensen er ikke statistisk sikker, men kontrollen for en slik interaksjonseffekt fører til at forskjellen mellom menn og kvinner (ellers) tenderer til å bli noe redusert og blir statistisk mer usikker (jf. endringen av koeffisienten for kvinne fra modell 5 til modell 6, tabell 3.2.b).

En undersøkelse av hvorvidt kvinner med ikke-vestlig bakgrunn har større/mindre arbeidsledighetsrisiko i første fase etter eksamen enn menn med ikke-vestlig bakgrunn, ga ikke signifikant resultat (jf. modell 6, tabell 3.2.b).

Ved ytterligere kontroll for antall barn, ekteskapeleg status og interaksjonseffekten av antall barn og kjønn, se modell 7 og 8, tabell 3.2.c, finner vi at den isolerte effekten av det å være kvinne ikke lenger er av betydning for arbeidsledighetsrisiko i første fase etter eksamen. I tidligere undersøkelser (Try 2000) er

det funnet at det å ha barn øker arbeidsledighetsrisikoen et halvt år etter eksamen blant kvinner (og omvendt for menn). Om vi kun ser på koeffisientenes fortegn, finner vi en antydning til slike tendenser også i denne undersøkelsen, se modell 7 og 8 i tabell 3.2.c, men denne tendensen er meget langt fra å være statistisk sikker her.

3.3.2 Kontroll for norskferdigheter og botid – arbeidsledighetsrisiko første fase etter eksamen

Det er kontrollert for norskferdigheter i modell 4 (tabell 3.2.b). Når det gjelder mulige tolkninger av resultatene med hensyn til denne variabelen, viser vi til avsnittene 3.2.2–3.2.4. Heller ikke i denne analysen – som gjelder arbeidsledighetsrisiko første fase etter eksamen – finner vi at det å ha gode norskkunnskaper signifikant reduserer arbeidsledighetsrisikoen. På den annen side er koeffisienten for «gode norskkunnskaper» blant ikke-vestlige innvandrere større i denne analysen enn i tilsvarende analyse av arbeidsledighetsrisiko i hele perioden (jf. tabell 3.1.b, modell 4). Dette *kan* indikere at gode norskkunnskaper reduserer arbeidsledighetsrisikoen *noe* i første fase etter eksamen¹⁷ blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn, og at et større tallmateriale ville gitt et signifikant resultat i denne retningen. Så langt kan vi imidlertid ikke fastslå at norskkunnskaper har betydning. Når det gjelder kandidater med *vestlig* bakgrunn, kan vi imidlertid med stor grad av sikkerhet si at gode norskkunnskaper i seg selv ikke har noen betydning.

Derimot har botid stor betydning for arbeidsledighetsrisikoen i første fase etter eksamen. I modell 5, tabell 3.2.b, ser vi at blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn har botid en enda klarere betydning enn hva vi fant da vi så på perioden under ett (tabell 3.1.b). Økende botid reduserer klart arbeidsledighetsrisikoen. Dette gjelder imidlertid kandidater med ikke-vestlig bakgrunn. Blant kandidater med *vestlig* bakgrunn er det de med lengst botid som har høyest arbeidsledighetsrisiko (mens det ellers ikke var noen forskjell mellom kandidater med vestlig bakgrunn og referansegruppen). Vi antar at denne sammenhengen er spuriøs (se kommentarer i avsnitt 3.2.2).

Det at norskkunnskaper ikke har noen påviselig betydning, og at det er en sammenheng mellom botid og arbeidsledighetsrisiko bare for kandidater med ikke-vestlig bakgrunn, tilsier at en forklaring om statistisk diskriminering eller andre former for diskriminering, det vil si etterspørselsideforklaringer, ikke kan

¹⁷ Med forbehold om at de gode norskkunnskapene på undersøkelsestidspunktet også var til stede i første fase etter eksamen. Se omtale avsnitt 2.1.3 og avsnitt 3.2.4.

avvises. På den annen side er det også andre forhold, forhold på tilbudssiden, som kan forklare forskjellen. Når ikke-vestlige innvandrere med lang botid ikke hadde signifikant høyere arbeidsledighetsrisiko enn kandidater med etnisk norsk bakgrunn, og når arbeidsledighetsrisikoen blant ikke-vestlige innvandrere økte med redusert botid, kan dette henge sammen med i hvilken grad en har kontakter, nettverk og kjennskap til det norske arbeidsmarkedet. Resultatene tyder på at dette uansett må være en svært viktig delforklaring.

I neste avsnitt skal vi se på betydningen av karakterer ved avslutningen av høyere utdanning.

3.3.3 Kontroll for karakterer ved avslutningen av høyere utdanning – arbeidsledighetsrisiko første fase etter eksamen

Jo bedre eksamenskarakter – slik respondenten selv vurderer sine karakterer i forhold til sine medstudenter – dess lavere risiko for arbeidsledighet i første fase etter eksamen, jf. modell 8 (tabell 3.2.c). Og igjen ser vi at kontroll for karakterer ikke berører de innvandrrelaterte variablene. Kandidater med ikke-vestlig bakgrunn har langt høyere arbeidsledighetsrisiko enn andre kandidater uavhengig av karakterer.

Tabell 3.2.c Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet i første fase (første aktivitet) etter uteksaminering 1997–1999 som avhengig variabel. ⁱ⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999

	Modell 7		Modell 8	
	B	S. E.	B	S.E.
Siviløkonom/økonomisk-administrativ ut.	-0,214	0,349	-0,150	0,352
Naturvitensk. og tekn. utd. høy grad	0,017	0,318	0,031	0,321
Samfunnsfag, høyere grad	0,593	0,347	0,608	0,350
Psykologi	-0,063	0,611	-0,082	0,613
Humaniora, høyere grad	0,340	0,368	0,399	0,370
Kunstutdanning	0,466	0,489	0,550	0,493
Medisin (lege)	-2,976	1,054	-3,111	1,057
Annen helsefaglig utd. høyere grad	-1,113	0,599	-1,268	0,603
Helsefaglig utdanning, lavere grad	-1,559	0,399	-1,588	0,401
Annet	-0,318	0,468	-0,311	0,472
Kvinne	0,267	0,237	0,257	0,238
Alder	0,271	0,138	0,289	0,140
Alder ² /100	-0,340	0,183	-0,369	0,186
Foreldre høy utd.	0,001	0,162	0,035	0,163
Eksamensår 1997	-0,324	0,259	-0,319	0,260
Eksamensår 1998	-0,120	0,167	-0,151	0,168
Karakterer fra videregående ⁱⁱ⁾	-0,196	0,150	-0,146	0,153
Md. relevant arb. u/utd.	-0,021	0,006	-0,021	0,006
Lang botid, ikke-vestlig	0,331	0,432	0,282	0,435
Middels botid, ikke-vestlig	1,106	0,340	1,142	0,343
Kort botid, ikke-vestlig	1,651	0,369	1,657	0,371
Uoppgitt botid, ikke-vestlig	0,848	0,656	0,871	0,661
Lang botid, vestlig	0,669	0,487	0,710	0,490
Middels botid, vestlig	0,514	0,510	0,522	0,510
Kort botid, vestlig	0,281	0,376	0,347	0,379
Kvinne * uteksaminert i utlandet	0,313	0,285	0,327	0,287
Gift/samboende	-0,088	0,180	-0,070	0,180
Barn under 6 år	-0,077	0,261	-0,067	0,262
Kvinne * barn under 6 år	0,121	0,331	0,094	0,332
Eksamensresult. i forh. til gjennomsnitt ⁱⁱⁱ⁾			0,319	0,095
Uoppg. om eks. result. i forh. til gjenn.sn.			0,146	0,267
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,491	0,256	0,525	0,258
Konstant	-6,640	2,647	-7,935	2,696
-2 log likelihood	1288,225		1274,954	
Tallet på observasjoner	2629		2629	

ⁱ⁾ Se note i) under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2. ⁱⁱⁱ⁾ Se note ii) under tabell 2.2

3.4 Arbeidsledighetsrisiko på undersøkelsestidspunktet – tre og et halvt til fem år etter eksamen

I 1999-undersøkelsen omtalt foran (Støren 2002), fant vi at den relative forskjellen i arbeidsledighetsrisiko mellom kandidater med ikke-vestlig bakgrunn og kandidater med etnisk norsk bakgrunn var større fire år etter eksamen enn i første fase etter eksamen. De ukontrollerte frekvensene som ble presentert i tabell 2.4, tydet på at det samme gjelder for respondentene i Kandidatundersøkelsen 2002. Vi skal her se om denne forskjellen er til stede også etter kontroll for en rekke uavhengige variable, herunder språkkunnskaper og botid. Vi skal også undersøke om vi finner samme tendens som i den tidligere studien, om at tidlige arbeidsledighetserfaringer medfører spesielt stor risiko for senere arbeidsledighet hvis en har ikke-vestlig bakgrunn (Støren 2002, 2004).

Av modell 1 (tabell 3.3.a) ser vi at ikke-vestlige innvandrere har svært mye høyere arbeidsledighetsrisiko på undersøkelsestidspunktet (3 ½ – 5 år etter eksamen) enn etnisk norske utdannet i Norge. Den relative forskjellen mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske er imidlertid noe mindre enn hva vi fant i 1999-undersøkelsen (jf. Støren 2002: 94).

Heller ikke når det gjelder arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet 3 ½ – 5 år etter eksamen, finner vi at det har noen betydning hvorvidt de ikke-vestlige innvandrerne var utdannet i Norge eller i utlandet. Til forskjell fra analysene i tabell 3.1.a og 3.2.a (hele perioden og første fase etter eksamen), ser vi dessuten at effekten av det å være ikke-vestlig innvandrer ikke er blitt redusert av kontrollen for hvorvidt videregående opplæring var tatt i Norge eller i utlandet (modell 2).

Det er også andre variable som har en annen betydning i analysene av situasjonen på undersøkelsestidspunktet enn hva vi fant for første fase etter eksamen. Generelt har ikke kvinner større arbeidsledighetsrisiko enn menn på undersøkelsestidspunktet, men det er en *tendens* (ikke signifikant) til at kvinner med innvandrerbakgrunn (vestlig og ikke-vestlig) har større arbeidsledighetsrisiko enn menn med samme bakgrunn (jf. modell 6). Hva dette eventuelt kommer av, kan vi ikke si noe nærmere om på grunnlag av foreliggende analyser, men det bør være gjenstand for videre studier.

Antall måneder inntektsgivende arbeid som var relevant for utdanningen, er heller ikke lenger signifikant. Dette har altså først og fremst betydning for arbeidssøkingen kortere tid etter eksamen, og liten betydning noen år senere, når de aller fleste har (ny) arbeidserfaring.

Heller ikke karakterer har noen betydning for arbeidsledighetsrisikoen på undersøkelsestidspunktet, verken karakterer fra videregående opplæring (modell 4–8) eller karakterer ved avslutningen av høyere utdanning (modell 8).

Tidligere arbeidserfaring før uteksaminering og karakterer har altså liten betydning for arbeidsledighetsrisikoen 3 ½ – 5 år etter eksamen. Begge deler indikerer at hva en har gjort *etter* uteksamineringen, er det som har størst betydning for arbeidsmarkedssituasjonen noen år etter eksamen. Vi skal snart se hva slags effekt dette har for forskjeller mellom innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske kandidater.

Ferdigheter i norsk har fortsatt ingen signifikant betydning (modell 4). Derimot har botid fortsatt stor betydning (modell 5–8), og koeffisientene for botid for personer med ikke-vestlig bakgrunn er også større i analysene av situasjonen 3 ½ – 5 år etter eksamen, enn hva vi så i de foregående analysene. I tillegg finner vi at personer med ikke-vestlig bakgrunn som vi mangler botidsopplysninger for, har en særlig høy arbeidsledighetsrisiko på undersøkelsestidspunktet, uten at vi har noen spesiell forklaring på dette. For personer med vestlig bakgrunn, har botid fortsatt ingen betydning.¹⁸

Forskjellen i arbeidsledighetsrisiko mellom etnisk norske kandidater utdannet i utlandet og referansegruppen av etnisk norske utdannet i Norge er større på undersøkelsestidspunktet enn hva vi så i analysene av første fase etter eksamen. Hvorfor denne gruppen – relativt til referansegruppen – har fått økt arbeidsledighetsrisiko, har vi ingen forklaring på her.¹⁹ En mulig årsak kan være at de tidligere utenlandsstudentene i noe større grad enn andre har hatt midlertidige jobber. Vi skal imidlertid se i neste avsnitt at det ikke er deres (eventuelle) tidligere arbeidsledighetserfaring som gjør utslaget, i motsetning til hva som er tilfelle for ikke-vestlige innvandrere.

18 Når det gjelder personer med lang botid som har vestlig bakgrunn, finner vi i modell 5–8 (tabell 3.3.b) en meget høy koeffisient med negativt fortegn (motsatt av hva vi fant i analysene foran). Effekten er langt fra signifikant, på grunn av svært høye standardfeil. Resultatet indikerer imidlertid at når det var en tendens til at denne gruppen hadde høyere arbeidsledighet enn referansegruppen i første fase etter eksamen, var dette et forbigående fenomen.

19 Som nevnt tidligere, skal situasjonen for norske utenlandsstudenter studeres nærmere i et eget delprosjekt innenfor NIFUs strategiske instituttprogram «Høyere utdanning og relevansen til arbeidsmarkedet».

Tabell 3.3.a Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet som avhengig variabel. ⁱ⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999

	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	B	S. E.	B	S.E.	B	S.E.
Siviløkonom/økonomisk						
–administr. utd.	-0,211	0,457	-0,140	0,465	-0,134	0,462
Naturvitensk. og tekn. utd.						
høy grad	-1,749	0,532	-1,642	0,539	-1,646	0,539
Samfunnsfag, høyere grad	-0,485	0,500	-0,412	0,508	-0,400	0,506
Psykologi	0,000	0,724	-0,006	0,724	0,021	0,725
Humaniora, høyere grad	-1,137	0,631	-0,999	0,644	-1,009	0,641
Kunstudanning	-1,634	1,085	-1,587	1,093	-1,577	1,091
Medisin (lege)	-7,115	10,906	-6,807	10,877	-6,825	10,897
Annen helsefaglig utd. høyere grad	-1,305	0,809	-1,114	0,835	-1,085	0,833
Helsefaglig utdanning, lavere grad	-2,279	0,681	-2,282	0,685	-2,263	0,683
Annet	-0,779	0,718	-0,746	0,723	-0,731	0,719
Kvinne	0,136	0,289	0,142	0,290	0,145	0,289
Alder	0,349	0,226	0,334	0,229	0,334	0,229
Alder ² /100	-0,408	0,300	-0,388	0,305	-0,389	0,305
Ikke-vestlig innvandrere	1,622	0,400	1,645	0,552	1,645	0,435
Ikke-vestlig innvandr. utdannet i utlandet	0,108	0,543	0,104	0,547	0,087	0,547
Vestlig innvandrere	-0,793	1,052	-1,549	1,176	-0,830	1,071
Vestlig innvandrere utdannet i utlandet	0,471	1,250	0,407	1,251	0,523	1,254
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,981	0,391	0,864	0,400	0,944	0,395
Foreldre høy utdanning	-0,445	0,280	-0,426	0,281	-0,433	0,280
Eksamensår 1997	0,096	0,407	0,050	0,409	0,097	0,408
Eksamensår 1998	-0,502	0,306	-0,524	0,307	-0,501	0,306
Karakterer fra videregående ⁱⁱ⁾			-0,317	0,262	-0,301	0,259
Karakterer ikke direkte sammenliknbare					0,046	0,360
Videregående i utlandet			0,933	0,615		
Ikke-vestlig * videregående i utlandet			-0,888	0,819		
Md. relevant arbeid u/utdanning			0,000	0,005	0,000	0,005
Konstant	-10,094	4,130	-8,487	4,415	-8,547	4,387
-2 log likelihood	501,610		498,365		500,304	
Tallet på observasjoner	3070		3070		3070	

ⁱ⁾ Se note i) under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2.

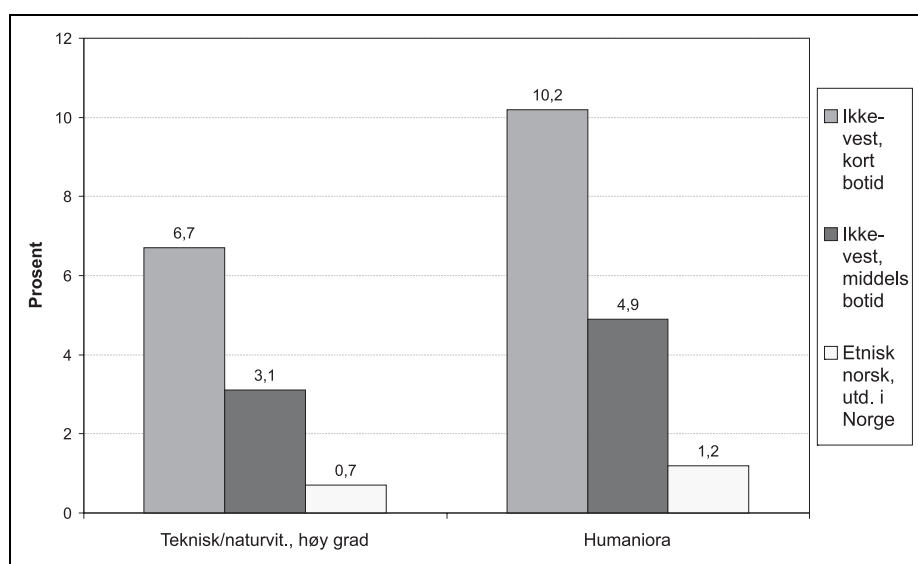
Tabell 3.3.b Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet som avhengig variabel. ⁱ⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999

	Modell 4		Modell 5		Modell 6	
	B	S. E.	B	S.E.	B	S.E.
Siviløkonom/økonomisk-administr. utd.	-0,143	0,464	-0,394	0,473	-0,475	0,477
Naturv. og tekn. utd. høyere grad	-1,657	0,541	-1,804	0,551	-1,841	0,553
Samfunnsfag, høyere grad	-0,411	0,508	-0,576	0,514	-0,614	0,514
Psykologi	0,011	0,725	-0,121	0,725	-0,144	0,728
Humaniora, høyere grad	-1,024	0,645	-1,341	0,665	-1,383	0,665
Kunstutdanning	-1,583	1,092	-1,854	1,095	-1,913	1,097
Medisin (lege)	-6,838	10,896	-6,956	10,857	-6,994	10,829
Annen helsefaglig utdanning høyere grad	-1,091	0,833	-1,179	0,837	-1,194	0,836
Helsefaglig utd., lavere grad	-2,273	0,684	-2,403	0,687	-2,444	0,686
Annet	-0,746	0,722	-1,011	0,730	-1,032	0,730
Kvinne	0,141	0,290	0,135	0,289	-0,178	0,448
Alder	0,333	0,228	0,304	0,225	0,326	0,227
Alder ² /100	-0,388	0,304	-0,330	0,299	-0,355	0,301
Ikke-vestlig innvandrere	1,689	0,548				
Ikke-vestlig innvandrere utd. i utlandet	0,090	0,553				
Vestlig innvandrere	-1,053	1,403				
Vestlig innvandrere utd. i utlandet	0,573	1,258				
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,949	0,394	0,999	0,395	0,984	0,448
Foreldre høy utdanning	-0,432	0,280	-0,461	0,283	-0,465	0,284
Eksamensår 1997	0,097	0,410	-0,053	0,407	-0,066	0,409
Eksamensår 1998	-0,503	0,306	-0,542	0,307	-0,559	0,307
Karakterer fra videregående ⁱⁱ⁾	-0,296	0,259	-0,298	0,261	-0,287	0,260
Md. relevant arbeid u/utdanning	0,000	0,005	0,000	0,005	0,000	0,005
God i norsk, ikke-vestlig	-0,036	0,515				
God i norsk, vestlig	0,349	1,250				
Lang botid, ikke-vestlig			0,777	0,674	0,429	0,741
Middels botid, ikke-vestlig			1,474	0,508	1,143	0,583
Kort botid, ikke-vestlig			2,273	0,464	1,869	0,608
Uoppgitt botid, ikke-vestlig			2,403	0,841	2,014	0,920
Lang botid, vestlig			-5,971	17,971	-6,415	17,987
Middels botid, vestlig			0,307	1,068	-0,128	1,249
Kort botid, vestlig			-0,364	0,776	-0,848	1,083
Kvinne * uteksaminert i utlandet					0,082	0,474
Kvinne * vestlig					0,833	1,173
Kvinne * ikke-vestlig					0,702	0,609
Konstant	-8,553	4,369	-8,003	4,334	-8,311	4,345
-2 log likelighet	500,236		493,665		492,044	
Tallet på observasjoner	3070		3070		3070	

ⁱ⁾ Se note under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note 1 under tabell 2.2.

Figur 3.2 illustrerer forskjeller i arbeidsledighetsrisiko 3 ½ – 5 år etter eksamen etter botid. Estimatenes i figuren er basert på modell 5 i tabell 3.3.b, og refererer til en mann som var uteksaminert i 1999 og som var 31 år i 2002. Figuren viser at respondenter med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn med kort botid har *svært* mye høyere sannsynlighet for å være arbeidsledig enn etnisk norske kandidater, men vi ser at også ikke-vestlige innvandrere med middels lang botid har mye høyere arbeidsledighetsrisiko enn etnisk norske utdannet i Norge. Når det gjelder de med ikke-vestlig bakgrunn, har vi ikke skilt mellom dem som var utdannet i henholdsvis Norge og utlandet, siden det ikke er noen forskjeller i arbeidsledighetsrisiko mellom disse gruppene (jf. modell 1–4, tabell 3.3.a og 3.3.b).

Vi minner om at de med middels lang botid hadde bodd i Norge i 9–14 år på undersøkelsestidspunktet, og at de for øvrig er den gruppen blant de ikke-vestlige innvandrere som hadde best norskkunnskaper i vårt utvalg (se avsnitt 3.2.3 og vedleggstabell V.1).

Figur 3.2 Estimert sannsynlighet for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet, som prosent av arbeidstyrken, etter botid og utdanningsgruppe

Tabell 3.3.c Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet som avhengig variabel. ⁱ⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999

	Modell 7		Modell 8		Modell 9	
	B	S. E.	B	S.E.	B	S.E.
Siviløkonom/økon.-administrativ utdan.	-0,433	0,483	-0,409	0,484	-0,455	0,485
Naturvit./tekn.utd. høyere grad	-1,875	0,555	-1,868	0,557	-1,913	0,552
Samfunnsfag, høyere grad	-0,579	0,518	-0,560	0,520	-0,732	0,529
Psykologi	-0,236	0,742	-0,222	0,743	0,097	0,734
Humaniora, høyere grad	-1,427	0,672	-1,447	0,674	-1,446	0,669
Kunstutdanning	-1,920	1,102	-1,956	1,105	-1,782	1,103
Medisin (lege)	-6,970	10,747	-7,010	10,745	-7,045	10,870
Annen helsefaglig utd. høy grad	-1,212	0,839	-1,276	0,845	-1,148	0,824
Helsefaglig utdanning, lavere grad	-2,475	0,691	-2,480	0,691	-2,191	0,697
Annet	-1,047	0,738	-1,057	0,739	-0,909	0,738
Kvinne	-0,250	0,497	-0,254	0,498	0,063	0,299
Alder	0,308	0,226	0,318	0,227	0,322	0,231
Alder ² /100	-0,324	0,299	-0,341	0,301	-0,367	0,306
Foreldre høy utdanning	-0,467	0,286	-0,471	0,287	-0,495	0,288
Eksamensår 1997	-0,115	0,415	-0,103	0,416	0,170	0,421
Eksamensår 1998	-0,595	0,309	-0,623	0,311	-0,491	0,313
Karakterer fra videregående ⁱⁱ⁾	-0,289	0,261	-0,281	0,263		
Md. relevant arbeid u/utdanning	0,000	0,005	0,001	0,005		
Lang botid, ikke-vestlig	0,496	0,749	0,451	0,752	0,640	0,692
Middels botid, ikke-vestlig	1,199	0,590	1,188	0,590	0,993	0,564
Kort botid, ikke-vestlig	1,921	0,615	1,882	0,615	1,674	0,543
Uoppgitt botid, ikke-vestlig	2,009	0,928	2,036	0,928	1,720	0,984
Lang botid, vestlig	-6,296	18,002	-6,323	17,961		
Middels botid, vestlig	-0,007	1,258	-0,022	1,265		
Kort botid, vestlig	-0,747	1,103	-0,767	1,103		
Kvinne * uteksam. i utl.	0,088	0,479	0,076	0,480		
Kvinne * vestlig	0,758	1,192	0,794	1,194		
Kvinne * ikke-vestlig	0,715	0,612	0,735	0,614		
Gift/samboende	-0,855	0,334	-0,851	0,335	-0,618	0,294
Barn under 6 år	0,392	0,448	0,395	0,448		
Kvinne * barn under 6 år	0,271	0,573	0,266	0,573		
Eksamensres. i forhold til gjennomsn. ⁱⁱⁱ⁾			0,078	0,172		
Uoppg. eks.res. i forh. til gjennomsnitt			0,401	0,457		
Etnisk norsk, utd. i utlandet	1,015	0,453	1,036	0,453	1,143	0,408
Arbeidsledig 1. fase					0,683	0,771
Arbeidsledig 1. fase * ikke-vest					1,535	0,924
Arb.led. 1. fase * utd. i utl. (etnisk norsk)					-0,325	1,009
Konstant	-7,657	4,310	-8,050	4,373	-9,256	4,220
-2 log likelihood	484,829		483,599		474,063	
Tallet på observasjoner	3070		3070		3070	

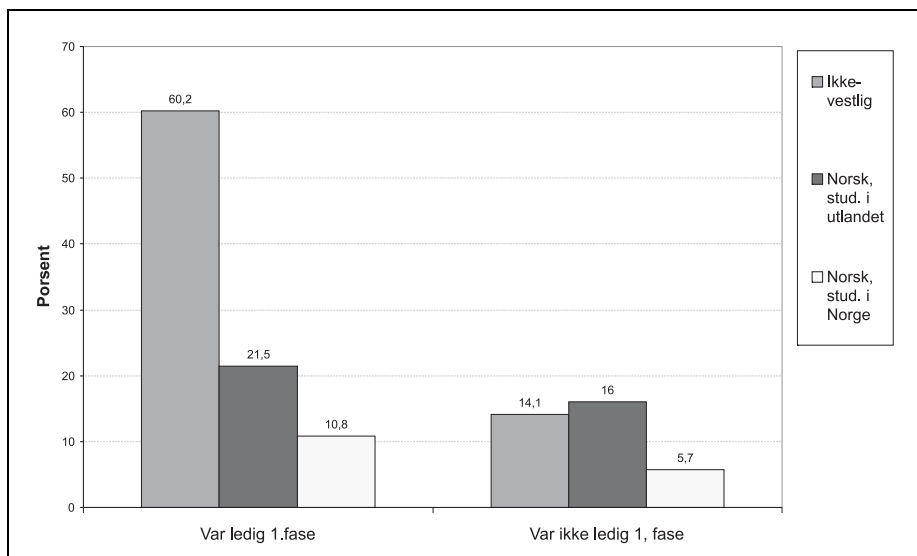
ⁱ⁾ Se note i) under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2. ⁱⁱⁱ⁾ Se note ii) under tabell 2.2.

3.5 Hva betyr tidligere arbeidsledighetserfaringer?

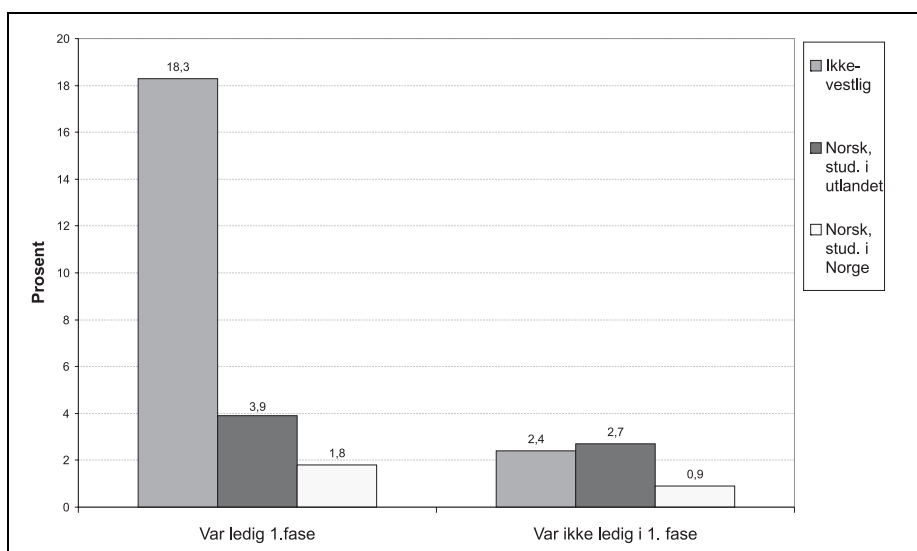
I modell 9 (tabell 3.3.c) har vi inkludert kontroll for det å ha vært arbeidsledig i første fase samt interaksjonseffekter av a) det å være ikke-vestlig innvandrere og ha vært arbeidsledig i første fase og b) det å være utdannet i utlandet (etnisk norsk) og ha vært arbeidsledig i første fase. Vi ser at *det bare er for ikke-vestlige innvandrere at det å ha vært arbeidsledig i første fase, signifikant øker arbeidsledighetsrisikoen*. Dette gjelder altså uavhengig av botid, som det også er kontrollert for i modell 9. Når det gjelder botidsvariablene, ser vi at det fortsatt er større arbeidsledighetsrisiko for ikke-vestlige innvandrere sammenliknet med referansegruppen, altså også uavhengig av om en har opplevd arbeidsledighet i første fase. De aktuelle koeffisientene er imidlertid noe lavere enn i modell 8, der det ikke var kontrollert for arbeidsledighet i første fase, men fortsatt øker arbeidsledighetsrisikoen med redusert botid.

Økt risiko for senere arbeidsledighet for dem som har tidlige arbeidsledighetserfaringer, og spesielt for ikke-vestlige innvandrere, bekrefter tendenser vi fant i den tidligere studien (Støren 2002: 94–97). Det er likevel en forskjell. I den tidligere studien var samspilleeffekten mellom det å være ikke-vestlig innvandrere og det å ha opplevd arbeidsledighet i første fase enda (mye) større enn hva vi ser i tabell 3.3.c (modell 9). I den tidligere studien var det heller ikke noen signifikant forskjell mellom etnisk norske og ikke-vestlige innvandrere fire år etter eksamen blant dem som ikke hadde opplevd arbeidsledighet i første fase. Arbeidsledighet i første fase forklarte nesten hele forskjellen i arbeidsledighetsrisiko mellom etnisk norske og ikke-vestlige innvandrere på undersøkelsestidspunktet (fire år etter eksamen). Slik er det ikke i kandidatundersøkelsen 2002. Også blant dem som ikke hadde opplevd arbeidsledighet i første fase, er det en signifikant forskjell mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske i arbeidsledighetsrisiko 3 ½ – 5 år etter eksamen (på undersøkelsestidspunktet). Likevel har fortsatt tidlig arbeidsledighetserfaring stor betydning, og også denne gang finner vi at dette bare har signifikant betydning for de ikke-vestlige innvandrerne.

Forskjellene gir store utslag når vi beregner ledighetsrisikoen for ulike grupper, basert på modell 9. Resultatet av slike beregninger vises i figur 3.3 og 3.4.

Figur 3.3 Estimert sannsynlighet for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet blant ingeniører, etter hvorvidt de hadde opplevd arbeidsledighet i første fase etter eksamen

Figur 3.4 Estimert sannsynlighet for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet blant personer med høyere grads teknisk-naturvitenskapelig utdanning, etter hvorvidt de hadde opplevd arbeidsledighet i første fase etter eksamen

For de ikke-vestlige innvandrerne refererer beregningene til de som har «middels botid», det vil si minst 9 års botid i Norge på undersøkelsestidspunktet. Som omtalt i avsnitt 2.1.4, er det de som flyttet til Norge i 1988 eller senere, men senest i 1993, som er plassert i kategorien «middels botid». Disse hadde altså bodd i Norge i 9–14 år på undersøkelsestidspunktet november 2002. For øvrig viser beregningene til en referanseperson som ble uteksaminert i 1999, er mann, og som var 31 år på undersøkelsestidspunktet. Det som varierer, er hvorvidt personen hadde opplevd arbeidsledighet i første fase, var ikke-vestlig innvandrer eller etnisk norsk; for den siste gruppen også om utdanningen var tatt i utlandet eller i Norge. I tillegg varierer utdanning; estimeringene i figur 3.3 gjelder ingeniører, mens de gjelder høyere grads teknisk-naturvitenskapelig utdanning i figur 3.4.

Det figurene 3.3 og 3.4 først og fremst illustrerer, er hvor særlig høy arbeidsledighetsrisikoen er blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn som har vært arbeidsledige i første fase, sammenliknet med andre grupper. Også blant dem som ikke hadde vært arbeidsledige i første fase, er det signifikante forskjeller, og de relative forskjellene er store også i disse gruppene. De beregnede andelene som var arbeidsledige i disse gruppene, var likevel lave blant dem som hadde teknisk-naturvitenskapelig utdanning av høyere grad (inkludert sivilingeniører), men nokså høye blant ingeniørene.

3.5.1 Samspill mellom dårlige norskferdigheter og tidlige ledighetserfaringer?

Tre funn bør være gjenstand for nærmere undersøkelse: a) Respondenter med ikke-vestlig bakgrunn som hadde middels lang botid, hadde best norskkunnskaper, men høy ledighetssannsynlighet. b) Vi finner ikke noen signifikant effekt av det å ha gode norskkunnskaper på sannsynligheten for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet. c) Det er stor effekt av tidligere arbeidsledighetserfaring.

Kan det tenkes at det likevel er de som hadde dårlige norskkunnskaper og som var arbeidsledige i første fase, som hadde største ledighetsrisiko på undersøkelsestidspunktet, mens de som var arbeidsledige i første fase men som hadde gode norskkunnskaper, hadde mindre arbeidsledighetsrisiko på undersøkelsestidspunktet? Kan det med andre ord være en samspillseffekt av dårlige norskkunnskaper og tidlig ledighetserfaring blant respondenter med ikke-vestlig bakgrunn, som våre analyser hittil ikke har fanget opp? Vi har undersøkt dette, og finner tendenser som går i denne retningen.

Her er det imidlertid flere problemer. Det første er at tallmaterialet er begrenset når vi konsentrerer oss om en undergruppe i materialet (de som hadde

ikke-vestlig bakgrunn). Dertil kommer at en gruppe med ikke-vestlig bakgrunn som både var arbeidsledig i første fase, hadde dårlige norskkunnskaper og var ledig på undersøkelsestidspunktet, omfatter et meget lavt antall av respondene i undersøkelsen. Det andre problemet gjelder tolkningsspørsmål. Svake norskkunnskaper på undersøkelsestidspunktet kan være *både* en årsak til og en virkning av arbeidsledighet.

Når dette er sagt, vil vi likevel presentere resultater fra en multivariat analyse som bare omfatter respondenter med ikke-vestlig bakgrunn, se vedleggstabell V.2. Her har vi lagt inn en kontroll for (eventuell) interaksjonseffekt av «dårlige» norskkunnskaper og tidlig ledighetserfaring. «Dårlige» norskkunnskaper behøver her ikke nødvendigvis være veldig dårlige; de som faller i denne kategorien, er alle de som ikke er blitt kodet til å ha «gode norskkunnskaper» (se avsnitt 2.1.3).

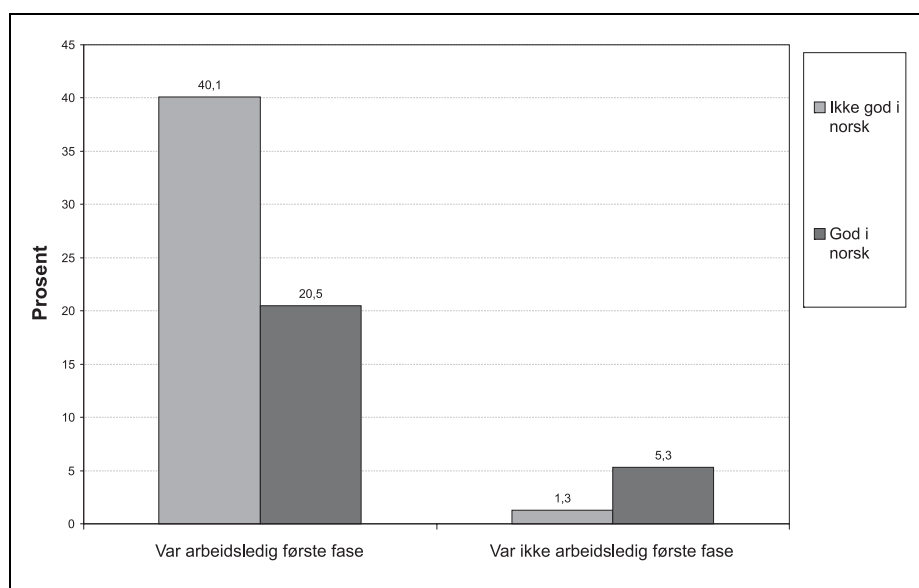
I dette begrensede materialet (bare de med ikke-vestlig bakgrunn) er det få variabler som kommer ut med signifikante effekter, og flere av disse er signifikante bare på nivå $p < 0,1$ (10 prosents nivå²⁰, se tabell V.2). Vi ser imidlertid at personer med teknisk/naturvitenskapelig utdanning med høyere grad har signifikant lavere ledighetssannsynlighet enn ingeniørene, som er referansegruppen. Det er også signifikant høyere ledighetssannsynlighet på undersøkelsestidspunktet hvis en hadde ledighetserfaring i første fase etter eksamen. I tillegg er det dessuten en nokså klar tendens til at det er høyere ledighetssannsynlighet på undersøkelsestidspunktet blant dem som både rapporterer om arbeidsledighetserfaring i første fase og som ikke har gode norskkunnskaper (signifikant på nivå 0,08). Dataene tyder altså på at *det er en samspilleffekt mellom tidligere ledighetserfaring og norskkunnskaper på sannsynligheten for å være arbeidsledig 3 ½ – 5 år etter eksamen.*

Også en annen koeffisient (i tabell V.2) er av spesiell interesse, selv om den ikke er signifikant (signifikansnivå $p < 0,19$), på grunn av fortegnet til koeffisienten. Det gjelder det negative fortegnet for variabelen «dårlig i norsk». Gitt at respondentene *ikke* hadde vært arbeidsledig i første fase, er det en tendens i dataene at det å være *dårlig* i norsk, *reduserer* arbeidsledighetsrisikoen på undersøkelsestidspunktet. Dette kan være et tilfeldig resultat og er høyst usikkert, men det *kan* muligens indikere at disse personene kom i jobber der det ikke er nødvendig å ha gode norskkunnskaper. I så fall er sammenhengen spuriøs, og har lite med norskkunnskaper å gjøre, men har å gjøre med egenskaper ved den jobben de ble tilbudt som nyutdannede.

20 Siden vi her omtaler signifikansnivåer, kan det være av interesse å presisere hva dette innebærer. Når en forskjell er signifikant på 10 prosents nivå, vil det være mindre enn 10 prosent sjanse for å ta feil om vi forkaster påstanden om at forskjellen ikke eksisterer (at det egentlig er uttrykk for likhet).

Samlet innebærer resultatene at det er den tidlige ledighetserfaringen som slår ut når det gjelder ledighetsrisikoen på undersøkelsestidspunktet. Hvis en *i tillegg* har dårlige norskkunnskaper, øker risikoen for arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet ytterligere. Dette gjelder imidlertid bare de som hadde vært arbeidsledige i første fase. Det er derfor også mulig at det er en sirkelårsak: *arbeidsledighet i første fase medfører for en del av innvandrerne at de får mindre sjanse til å forbedre sine norskkunnskaper*, noe som gjør dem ytterligere utsatt for å risikere arbeidsledighet.

Figur 3.5 viser estimerte forskjeller i arbeidsledighetsrisiko blant ikke-vestlige innvandrere etter hvorvidt de hadde gode/mindre gode norskkunnskaper og hadde vært/ikke hadde vært arbeidsledige i første fase etter eksamen. Beregningene er gjort på basis av tabell V.2, og de gjelder en referanseperson som er en mannlig ikke-vestlig innvandrer, som var utdannet i 1999 med teknisk-naturvitenskapelig utdanning av høyere grad, og som var 31 år på undersøkelsestidspunktet (2002). Vi tar forbehold om at den tilsynelatende sammenhengen mellom å være god i norsk og arbeidsledighetsrisiko blant dem som ikke hadde vært arbeidsledige i første fase etter eksamen, refererer til en koeffisient som ikke er signifikant, og for øvrig kan vise til en spuriøs sammenheng.

Figur 3.5 Estimert sannsynlighet for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet blant ikke-vestlige innvandrere etter norskkunnskaper og arbeidsledighetserfaring i første fase etter eksamen

3.6 Hvilken innvirkning har det at noen har flyttet ut av landet?

Som omtalt i avsnitt 2.1.4, var det en viss andel av respondentene som ikke bodde i Norge på undersøkelsestidspunktet. Dette gjelder først og fremst etnisk norske kandidater utdannet i utlandet, dernest personer med ikke-vestlig bakgrunn utdannet i Norge samt personer med ikke-vestlig bakgrunn utdannet i utlandet (se tabell 2.1). Siden vi ikke vet hvor respondentene bodde tidligere i karrieren, eller når de eventuelt flyttet til utlandet, er spørsmålet om hvorvidt respondenten bor i utlandet, ikke inkludert i analysene for situasjonen i første fase eller da vi så hele perioden under ett. Når det gjelder situasjonen på undersøkelsestidspunktet, har vi imidlertid gjort tilleggsanalyser der vi har undersøkt om det at noen bor i utlandet, har betydning for resultatene. Disse tilleggsanalysene vises i vedleggstabellene V.3 og V.4. I disse tabellene har vi også undersøkt om det å bo i Oslo på undersøkelsestidspunktet hadde noen betydning.²¹ Vi har valgt ikke å inkludere dette i analysene i tabell 3.3.a–3.3.c (om arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet), fordi vi ønsket at analysene i tabell 3.3.a–3.3.c så langt som mulig skulle være sammenliknbare med analysene i tabell 3.1.a–3.1.c (hele perioden) og 3.2.a–3.2.c (første fase).

Nedenfor kommenteres resultatene i vedleggstabellene V.3 og V.4, der vi undersøker om det å bo i utlandet eller i Oslo har innvirkning på resultatene.

Å bo i Oslo hadde ingen betydning for arbeidsledighetsrisikoen, jf. tabell V.3.²² Denne analysen viser også at det å bo i utlandet ikke har noen signifikant effekt. Analysen i tabell V.3 viser også at de øvrige variablene som inngår i modellen, ikke blir nevneverdig påvirket av at vi inkluderer kontroll for hvorvidt respondenten bodde i utlandet på undersøkelsestidspunktet, hvis en sammenlikner med tilsvarende analyse i tabell 3.3.c (modell 9).

I tabell V.4 har vi trukket fra dem som bodde i utlandet på undersøkelsestidspunktet, for å se om vi får forskjellige resultater med hensyn til de innvandrersrelaterte variablene, sammenliknet med resultatene i tabell 3.3.c. På grunn av at det er færre observasjoner, er det flere koeffisienter som er statistisk usikre. Imidlertid er det kun for en variabel at vi finner vesentlig endring, og det gjelder ikke-vestlige innvandrere med uoppgitt botid. Her er foretegnet til koeffisienten blitt negativt, og standardfeilen er meget høy, noe som tilsier at denne gruppen, som på forhånd var liten, er redusert betraktelig etter at personer som har flyttet

21 En grunn til å kontrollere for hvorvidt respondenten bodde i Oslo, er at Oslo har et mer variert arbeidsmarked enn resten av landet og at en stor del av de ikke-vestlige innvandrerne bor i Oslo.

22 I egne analyser undersøkte vi om det var noen interaksjonseffekt på arbeidsledighetsrisikoen mellom det å bo i Oslo og være ikke-vestlig innvandrere, noe det overhodet ikke var.

til utlandet er ekskludert fra analysene. Det viser seg at av dem vi mangler botidsopplysninger for, oppgir halvparten at de bor i utlandet på undersøkelsestidspunktet.

Med dette har vi trolig også funnet en forklaring på hvorfor botidsopplysninger manglet for noen personer. Noen har flyttet inn i landet og ut igjen (kanskje flere ganger), og syntes antakelig at det var vanskelig å oppgi ankomstår.

For ikke-vestlige innvandrere med lang, middels eller kort botid er koeffisientene større i tabell V.2 enn hva vi så i tilsvarende analyse der også respondenter som bodde i utlandet, var med (tabell 3.3.c). Dette innebærer at de estimerte forskjellene mellom personer med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske ville vært noe større enn det vi så i figur 3.3 og 3.4, om vi hadde ekskludert dem som bodde i utlandet på undersøkelsestidspunktet.

Vårt hovedpoeng er imidlertid at det er høyst usannsynlig at de forskjellene som er dokumentert foran, ville vært mindre om vi ikke hadde hatt med personer som har flyttet til utlandet. Trolig er arbeidstilbud i utlandet en grunn for en del av respondentene til å flytte ut av landet.

3.7 Policyimplikasjoner

Vi finner relativt store forskjeller i arbeidsledighetsrisiko mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske kandidater. Dette synes å ha sin bakgrunn i en kombinasjon av mangelfullt utbygd nettverk, herunder trolig også kjennskap til det norske arbeidsmarkedet, og – for enkelte – svake norskkunnskaper, samt trolig også forskjellsbehandling i en eller annen form. De aller fleste nyutdannede med ikke-vestlig bakgrunn klarer seg imidlertid bra i det norske arbeidsmarkedet. Det er på den annen siden bekymringsverdig at det å starte karrieren med å oppleve arbeidsledighet, har spesielt negative følger for kandidater med ikke-vestlig bakgrunn. Det er mye som tyder på at arbeidsledighet virker stigmatiserende for denne gruppen, mens det ikke gjør det for andre kandidater. Dermed er en uforholdsmessig høy andel av dem med ikke-vestlig bakgrunn, i hvert fall i enkelte utdanningsgrupper, også arbeidsledige ca. fire år etter eksamen.

I tillegg til de utfordringer som ligger i å motarbeide diskriminering, peker disse resultatene på utfordringer som gjelder selve overgangsfasen fra høyere utdanning til arbeid. Hjelp til å bygge ut nettverk, muligens via karrieresentre som er utviklet ved for eksempel universitetene, og en spesiell hjelp og støtte fra arbeidsmarkedsetatens side – som bør komme relativt raskt, kan være eksempler på virkemidler. Herunder kan det være aktuelt med ekstra norskopplæring for dem som har behov for dette.

4 Hvor mange har en jobb de er overkvalifiserte for?

4.1 Innledning

Vi har tidligere ikke funnet signifikante forskjeller mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske kandidater når det gjaldt risikoen for å være i en jobb de var overkvalifisert for (Støren 2002). Dette gjaldt for eksempel når kandidatundersøkelsene 1999–2001 ble benyttet som analysegrunnlag. Der målte vi situasjonen et halvt år etter eksamen. Det gjaldt også situasjonen i første jobb for dem som utdannet i 1994/1995 (1999-undersøkelsen). Med hensyn til den sistnevnte undersøkelsen, fant vi tendenser til at ikke-vestlige innvandrere oftere enn etnisk norske var i en jobb de var overkvalifisert for ca. fire år etter eksamen, men denne forskjellen var ikke statistisk signifikant. Vi viser ellers til kapittel 1 for omtale av tidligere resultater med hensyn til risiko for overkvalifisering og nye problemstillinger.

I Kandidatundersøkelsen 2002 kan vi undersøke om det er forskjeller mellom ikke-vestlige innvandrere *utdannet i Norge* og ikke-vestlige innvandrere *utdannet i utlandet* når det gjelder risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for.

Vi er ellers interessert i å se om vi heller ikke denne gang finner signifikante forskjeller mellom ikke-vestlige innvandrere og etnisk norske kandidater utdannet i Norge. I Kandidatundersøkelsen 2002 har vi et større antall innvandrere blant respondentene enn i undersøkelsen av kandidater uteksaminert i 1994/1995. Dette *kan* medføre at tendenser som ikke var statistisk signifikante i den tidligere studien, er signifikante i den nye undersøkelsen.

Det har vært vanlig i analyser av data fra kandidatundersøkelsene å benytte en «smal» (streng) definisjon av overkvalifisering. Her skal vi også gjøre det, men i tillegg utføres analyser der vi benytter en videre definisjon av overkvalifisering (se avsnitt 2.4.2). I NIFUs kandidatundersøkelser et halvt år etter eksamen er betegnelsen «irrelevant arbeid» benyttet, som er den aller strengeste definisjonen. «Irrelevant arbeid» omfatter sysselsatte som mener at høyere utdanning er helt uten betydning for det arbeidet de har, og at innholdet i utdanningen passer dårlig med arbeidsoppgavene. I undersøkelsen av kandidater uteksaminert i 1994/1995 – som var en del av en internasjonal studie – ble en nesten like streng definisjon benyttet. De som der svarte at det var helt uten betydning for jobben hvorvidt en hadde høyere utdanning, ble kategorisert som

å ha et arbeid de var overkvalifisert for. Dette tilsvarer «smal definisjon» av overkvalifisering som vi vil benytte her.

I Støren (2002) ble det også utført en analyse der vi så på data for fire land samlet, herunder Norge. Heller ikke da fant vi signifikante forskjeller mellom ikke-vestlige innvandrere og majoriteten av kandidater, basert på den nevnte smale definisjonen av overkvalifisering. I tilleggsanalyser der de fire landene inngikk, ble det også benyttet en *videre* definisjon av overkvalifisering. Heller ikke da ble det funnet signifikante forskjeller mellom ikke-vestlige innvandrere og majoriteten av kandidater (jf. Støren 2002: 168).

Nedenfor presenteres analyser basert både på en vid og en smal definisjon av overkvalifisering. Vi benytter først den smale definisjonen, og i de første analysene (tabell 4.1) benyttes et opplegg som er så sammenliknbart som mulig med liknende analyser av situasjonen ca. fire år etter eksamen utført i Støren (2002: 173).

4.1.1 Avgrensning, definisjoner og valg av modeller

Definisjonene av overkvalifisering, henholdsvis «smal» og «vid», er presentert i avsnitt 2.4.2.

Analysene gjelder situasjonen på undersøkelsestidspunktet, 3 ½ – 5 år etter eksamen, for personer som da var *sysselsatte*. For dette tidspunktet har vi opplysninger om hvorvidt respondenten bodde i utlandet. For å gjøre analysen så sammenliknbar som mulig med den tidligere undersøkelsen av 1994/1995-kullet, *trekker vi de som bor utenfor Norge på undersøkelsestidspunktet, ut av analysegrunnlaget*.

Dette berører imidlertid i svært liten grad andelen som er i en jobb de er overkvalifisert for. Underlagsmaterialet viser at andelene som er i jobber de er overkvalifisert for, er så godt som nøyaktig de samme når de som bor i utlandet er med i analysegrunnlaget, som når de er utelatt. Dette gjelder uansett definisjon av overkvalifisering.

Siden vi har opplysninger om arbeidskommune på undersøkelsestidspunktet, kontrollerer vi for hvorvidt respondenten arbeidet i Oslo. Dette gjør også analysene mer sammenliknbare med analysene i den tidligere studien.

Tabell 4.1 og 4.3 viser resultater av analyser av overkvalifisering basert på *smal* definisjon, mens tilsvarende analyser basert på en *vid* definisjon av overkvalifisering vises i tabell 4.2 og 4.4.

Analysene blir i store trekk gjort på samme måte som i kapittel 3 om arbeidledighet når det gjelder hvilke uavhengige variable som vil inngå i analysene, men vi vil benytte færre modeller. Modell 1 og 2 i tabell 4.1 og 4.2 tilsvarer mo-

dell 1 og 2 i tabellene i kapittel 3 om arbeidsledighetsrisiko. Modell 3 og 4 i modell 4.3 og 4.4 tilsvarer modell 5 og modell 8 i kapittel 3.

4.2 Resultater

Vi finner signifikante forskjeller mellom kandidater med ikke-vestlig bakgrunn og kandidater med etnisk norsk bakgrunn når det gjelder sannsynligheten for å ha en jobb en er overkvalifisert for, også når det er benyttet en smal definisjon av overkvalifisering, jf. tabell 4.1 (modell 1). Selv om koeffisienten for det å ha ikke-vestlig bakgrunn (utdannet i Norge) ikke er høyere enn hva vi fant i 1999-undersøkelsen (jf. Støren 2002: 173), er standardfeilen langt lavere,²³ og *koeffisienten er nå signifikant*. Grunnen er muligens at tallet på respondenter som har innvandrerbakgrunn, er høyere enn i 1999-undersøkelsen.

Hva med personer med ikke-vestlig bakgrunn som har tatt sin høyere utdanning i utlandet? Det kan synes å være en tendens til at de har høyere risiko for å ha en jobb de er overkvalifisert for, etter smal definisjon, enn ikke-vestlige innvandrere utdannet i Norge. Denne interaksjonseffekten er imidlertid ikke signifikant. Grunnen er høye standardfeil, noe som kommer av at denne gruppen utgjør en svært liten del av respondentene (se tabell 2.1). Vi kan altså – så langt – ikke slå fast at ikke-vestlige innvandrere med høyere utdanning uteksaminert i utlandet har høyere risiko for å være i jobb de er overkvalifisert for enn ikke-vestlige innvandrere utdannet i Norge, selv om vi heller helt ikke kan avvise dette. Dette gjelder som nevnt smal definisjon av overkvalifisering.

Etter kontroll for hvorvidt videregående opplæring var tatt i utlandet eller i Norge (modell 2), er koeffisienten for ikke-vestlige innvandrere ikke lenger signifikant. Det å ha videregående opplæring fra Norge, reduserte risikoen for å være i en jobb en var overkvalifisert for i den tidligere studien, men ikke hvis en var ikke-vestlig innvandrer. Slike tendenser finner vi også i kandidatundersøkelsen 2002, jf. modell 2, tabell 4.1. Det er et positivt fortegn foran koeffisienten for å ha tatt videregående opplæring i utlandet, det vil si at sannsynligheten for overkvalifisering øker; med andre ord er det redusert sannsynlighet for å ha en jobb en er overkvalifisert for, om en har videregående opplæring fra Norge. Men denne tendensen gjelder først og fremst de som har etnisk norsk bakgrunn, og *ikke* de med ikke-vestlig bakgrunn, slik det også var i den tidligere studien.

23 Når standardfeilen (S.E.) er høy, kan det komme av at sammenhengen er diffus fordi spredningen er meget stor. Når antallet observasjoner er lavt, øker dette i seg selv standardfeilen. I slike tilfeller kan den aktuelle koeffisienten være et uttrykk for substansielle forskjeller, som imidlertid "undertrykkes" av stor usikkerhet.

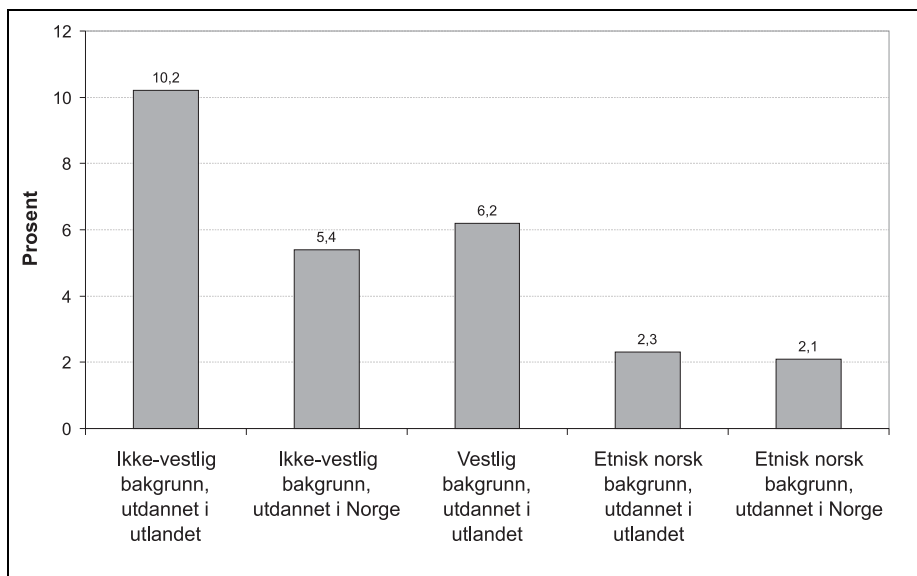
Tabell 4.1 Binomisk logistisk regresjon med risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet som avhengig variabel. ⁱ⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999. Smal definisjon av overkvalifisering. N=sysselsatte, bor i Norge

	Modell 1		Modell 2	
	B	S. E.	B	S.E.
Siviløkonom/økon.				
-administr. utd.	-1,088	0,553	-0,970	0,563
Naturvit./tekn.utd. høyere grad	-1,091	0,483	-0,932	0,495
Samfunnsfag, høyere grad	-2,828	1,083	-2,727	1,086
Psykologi	-7,235	22,477	-7,296	22,281
Humaniora, høyere grad	-0,489	0,541	-0,328	0,547
Kunstutdanning	0,283	0,635	0,324	0,649
Medisin (lege)	-7,031	11,493	-6,497	11,382
Annen helsefaglig utd. høy grad	-1,712	1,084	-1,360	1,111
Helsefaglig utd., lavere grad	-1,601	0,583	-1,557	0,591
Annet	-0,507	0,724	-0,551	0,730
Kvinne	0,057	0,313	0,032	0,315
Alder	0,120	0,166	0,079	0,162
Alder ² /100	-0,095	0,204	-0,043	0,196
Ikke-vestlig innvandrere	0,997	0,455	0,729	0,676
Ikke-vestlig innvandrere utd. i utl.	0,690	0,606	0,569	0,625
Vestlig innvandrere	-0,477	0,771	-1,744	0,992
Vestlig innvandrere utd. i utlandet	1,138	0,844	1,069	0,858
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,122	0,457	-0,046	0,464
Foreldre høy utdanning	0,078	0,307	0,070	0,308
Eksamensår 1997	0,264	0,413	0,224	0,417
Eksamensår 1998	-0,353	0,342	-0,332	0,347
Karakterer fra videregående ii)			-0,541	0,302
Videregående i utlandet			1,533	0,695
Ikke-vestlig * videregående i utl.			-0,959	0,991
Md. relevant arbeid u/utdanning			-0,001	0,005
Arbeid i Oslo	0,612	0,300	0,625	0,304
Konstant	-6,310	3,227	-3,242	3,527
-2 log likelihood	442,800		435,262	
Tallet på observasjoner	2730		2730	

ⁱ⁾ Se note i) under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2.

Fortegnet foran interaksjonseffekten mellom det å ha ikke-vestlig bakgrunn og det å ha fått videregående opplæring i utlandet er negativt. Sett samlet, betyr det lite fra eller til for ikke-vestlige innvandrere om de hadde tatt videregående opplæring i Norge eller i utlandet, med tanke på sannsynligheten for å være i en jobb en er overkvalifisert for. (Et liknende resultat fant vi i 1999-undersøkelsen.) Hvorfor vi finner slike tendenser, har vi ingen forklaring på ut fra foreliggende analyser. En grunn kan være at etnisk norske som har videregående opplæring fra utlandet, har et svakere norsk nettverk enn andre etnisk norske (de har også ofte sin høyere utdanning fra utlandet), noe som gjør det noe vanskeligere for en del av den førstnevnte gruppen å skaffe seg en relevant jobb. Det vil i så fall også kunne gjelde personer med ikke-vestlig bakgrunn, men her er det andre forhold som spiller inn i tillegg som kanskje er viktigere, slik at spørsmålet om hvor de har tatt videregående opplæring, totalt sett er mindre viktig for denne gruppen.

Figur 4.1 illustrerer forskjellen i sannsynlighet for å være i en jobb en er overkvalifisert for på basis av smal definisjon av overkvalifisering. Referansepersonen for estimatene i figur 4.1 er en mann, utdannet som ingeniør i 1998, som er 31 år i 2002, og som ikke arbeider i Oslo. Det som varierer i figuren, er innvanderbakgrunn og om kandidaten er utdannet i Norge eller i utlandet. Estimatenes baserer seg på modell 1 i tabell 4.1. Vi tar forbehold om at ikke alle koeffisientene som estimatene i figur 4.1 er basert på, er signifikante. Det innebærer for eksempel at det bare er forskjellen mellom kandidater med ikke-vestlig bakgrunn utdannet i Norge og kandidater med etnisk norsk bakgrunn utdannet i Norge, som er statistisk pålitelig. Andelene for alle grupper er relativt lave, men altså klart høyere for ikke-vestlige innvandrere enn for etnisk norske kandidater.

Figur 4.1 Estimert sannsynlighet for å være i en jobb en er overkvalifisert for 3 ½ – 5 år etter eksamen. Smal definisjon av overkvalifisering

Om vi benytter *vid definisjon* av overkvalifisering, se tabell 4.2, får vi noe annerledes resultater. Denne definisjonen skiller bedre mellom de ulike gruppene, både etter hva slags utdanning kandidatene har og etter hvor deres høyere utdanningen er tatt. Vi får flere signifikante resultater og modellen(e) gir bedre forklaringskraft enn i analysene i tabell 4.1, som var basert på en smal definisjon av overkvalifisering.

Koeffisienten for å ha ikke-vestlig bakgrunn, utdannet i Norge, er imidlertid lavere i tabell 4.2 (vid definisjon av overkvalifisering) enn i tabell 4.1 (der det var smal definisjon). Samtidig er nå interaksjonseffekten mellom det å ha *ikke-vestlig bakgrunn* og det å være *uteksaminert i utlandet* signifikant. Blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn har altså de som er utdannet i utlandet signifikant høyere risiko for å være i jobber de er overkvalifiserte for, enn ikke-vestlige innvandrere utdannet i Norge. Hvor en har fått videregående opplæring, er imidlertid (isolert sett) uten betydning.

Tabell 4.2 Binomisk logistisk regresjon med risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet som avhengig variabel. ⁱ⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999. Vid definisjon av overkvalifisering. N=sysselsatte, bor i Norge

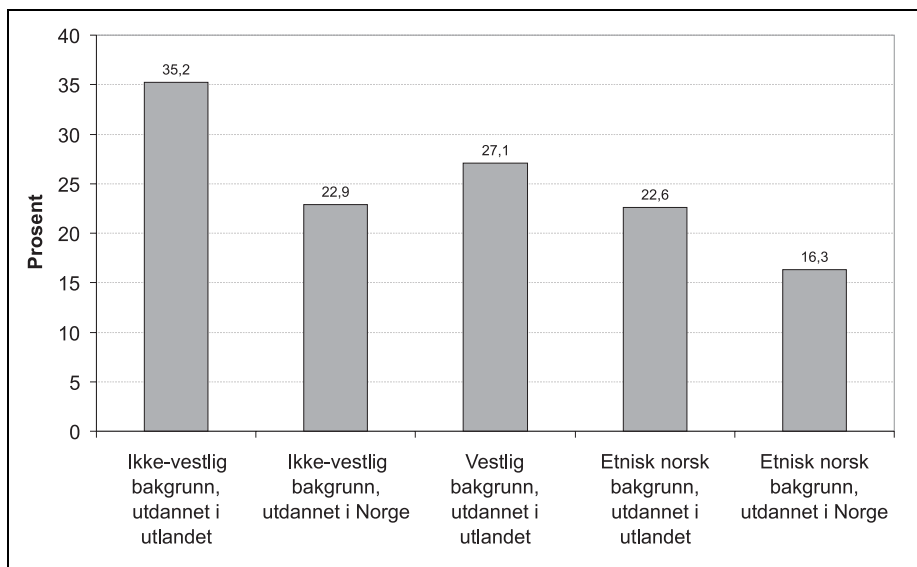
	Modell 1		Modell 2	
	B	S. E.	B	S.E.
Siviløkonom/økon.				
-administr. utd.	0,327	0,231	0,365	0,234
Naturvit./tekn.utd. høyere grad	-0,027	0,218	0,017	0,222
Samfunnsfag, høyere grad	0,262	0,251	0,297	0,253
Psykologi	-1,094	0,561	-1,100	0,561
Humaniora, høyere grad	0,967	0,242	1,015	0,245
Kunstutdanning	0,832	0,329	0,877	0,331
Medisin (lege)	-3,940	1,019	-3,813	1,024
Annen helsef. utd. høy grad	-1,886	0,549	-1,815	0,555
Helsefaglig utd., lavere grad	-0,721	0,237	-0,701	0,238
Annet	0,361	0,309	0,380	0,309
Kvinne	-0,108	0,109	-0,110	0,109
Alder	0,087	0,066	0,081	0,066
Alder ² /100	-0,088	0,082	-0,076	0,082
Ikke-vestlig innvandrere	0,421	0,199	0,509	0,275
Ikke-vestlig innvandrere utd. i utl.	0,604	0,327	0,633	0,337
Vestlig innvandrere	-0,351	0,245	-0,614	0,327
Vestlig innvandrere utd. i utlandet	0,643	0,296	0,579	0,300
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,402	0,135	0,367	0,137
Foreldre høy utdanning	-0,071	0,107	-0,059	0,108
Eksamensår 1997	-0,085	0,160	-0,088	0,161
Eksamensår 1998	-0,334	0,115	-0,339	0,116
Karakterer fra videregående ⁱⁱ⁾			-0,134	0,104
Videregående i utlandet			0,363	0,284
Ikke-vestlig * videreg. i utlandet			-0,482	0,430
Md. relevant arbeid u/utdanning			-0,002	0,002
Arbeid i Oslo	-0,005	0,108	-0,009	0,109
Konstant	-3,137	1,262	-2,481	1,388
-2 log likelihood	2419,389		2415,027	
Tallet på observasjoner	2730		2730	

ⁱ⁾ Se note i) under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2.

Sammenliknet med referansegruppen, som er etnisk norske utdannet i Norge, har også andre grupper som er utdannet i utlandet, signifikant økt risiko for å være i en jobb de er overkvalifisert for etter vid definisjon av overkvalifisering. Det gjelder både de med vestlig innvandrerbakgrunn som er utdannet i utlandet, og det gjelder de med etnisk norsk bakgrunn utdannet i utlandet. *Når vi benytter en vid definisjon av overkvalifisering, er det større sannsynlighet for å være i en jobb en er overkvalifisert for blant personer som er utdannet i utlandet, uansett om de har innvandrerbakgrunn (vestlig/ikke-vestlig) eller ikke, enn blant etnisk norske utdannet i Norge.* Som vi så foran, var det imidlertid ingen forskjell blant etnisk norske kandidater etter hvorvidt de var utdannet i Norge eller i utlandet, da vi brukte en smal definisjon på overkvalifisering.

For ikke-vestlige innvandrere som er utdannet i utlandet, er det også en tilleggseffekt av det å være ikke-vestlig innvandrer, slik at denne gruppen har klart høyere sannsynlighet for å ha en jobb de er overkvalifisert for enn alle de øvrige gruppene, når vi benytter en vid definisjon av overkvalifisering. Dette ser vi illustrert i figur 4.2.

Referansepersonen for estimatene i figur 4.2 er en mann, uteksaminert som ingeniør i 1998, som er 31 år i 2002, og som ikke arbeider i Oslo. Det som varierer i figuren, er innvandrerbakgrunn og om kandidaten er utdannet i Norge eller i utlandet. Estimaten baserer seg på modell 1 i tabell 4.2. Siden respondenter med vestlig bakgrunn utdannet i Norge ikke skilte seg signifikant fra etnisk norske utdannet i Norge, er det ikke laget særskilte estimater for denne gruppen. Tendensen var at denne gruppen hadde lavest sannsynlighet for å være overkvalifisert.

Figur 4.2 Estimert sannsynlighet for å være i en jobb en er overkvalifisert for 3 ½ – 5 år etter eksamen. Vid definisjon av overkvalifisering

Figur 4.2 viser at den relative forskjellen mellom ikke-vestlige innvandrere utdannet i Norge og etnisk norske utdannet i Norge, er langt mindre enn hva vi så i figur 4.1. Med en såpass vid definisjon av overkvalifisering, er det ganske mange som faller i kategorien «overkvalifisert for jobben», men vi ser at det neppe er tilfeldig hvem som oftest havner i denne kategorien, nemlig ikke-vestlige innvandrere utdannet i utlandet. Dernest følger andre grupper utdannet i utlandet og ikke-vestlige innvandrere utdannet i Norge. Den generelle tendensen til at utdanning i utlandet øker risikoen for å ha en jobb en er overkvalifisert for, kan ha sin bakgrunn i at norske arbeidsgivere er mer usikre på kvalifikasjonene til de som er utdannet i utlandet, for eksempel om nivået på utdanningen tilsvarer nivået på liknende utdanning i Norge. Det kan også komme av at en del av de utenlandske utdannede kandidatene kan ha landspesifikk human kapital som er mindre anvendbar i Norge enn i det landet utdanningen var tatt. Samlet kan dette innebære at denne gruppen kandidater har hatt større vanskeligheter med å finne fram til relevant arbeid i et arbeidsmarked de (også) trolig er noe mer ukjent med enn de som har tatt sin høyere utdanning i Norge. Dette *kan* spesielt gjelde ikke-vestlige innvandrere utdannet i utlandet, som har en særlig høy andel som er i en jobb de er overkvalifisert for. Men det er likevel et stort spørsmål om dette fullt ut kan forklare den spesielt høye andelen som er i en jobb de over-

kvalifisert for blant ikke-vestlige innvandrere utdannet i utlandet. En grunn til det, er at samme tendens gjelder dem som er utdannet i Norge; også blant dem er det en signifikant større sannsynlighet for å ha en jobb en er overkvalifisert for blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn enn blant kandidater med etnisk norsk bakgrunn, kontrollert for karakterer, utdanning og en rekke relevante faktorer.

4.2.1 Botid i Norge og risiko for å være overkvalifisert for jobben

I tabell 4.3 og 4.4 slår vi sammen personer med innvandrerbakgrunn utdannet henholdsvis i Norge og i utlandet, og inndeler dem etter botid. I tilleggssanalyser har vi også undersøkt om det er en effekt av det å være god i norsk på sannsynligheten for å være overkvalifisert for jobben. På samme måte som vi foran ikke fant noen direkte effekt av norskkunnskaper når det gjaldt risiko for arbeidsledighet, finner vi det heller ikke når det gjelder overkvalifisering, verken etter smal eller vid definisjon. Disse analysene er derfor ikke inkludert i tabell 4.3 og 4.4.

Etter å ha kontrollert for botid, finner vi at blant respondenter med ikke-vestlig bakgrunn er det høyest sannsynlighet for å være overkvalifisert blant de med lengst og de med kortest botid. Det er derimot ingen forskjell mellom ikke-vestlige innvandrere med middels lang botid og referansegruppen (som er etnisk norske utdannet i Norge). Dette gjelder *både etter smal og vid definisjon av overkvalifisering*. Som omtalt foran, er norskkunnskapene blant ikke-vestlige innvandrere i vårt utvalg best blant dem med middels botid, og svakest blant dem med kort botid. Blant dem med kort botid, kan både svakere norskkunnskaper og mindre utbygd nettverk ha spilt en rolle. Dessuten er vel halvparten av ikke-vestlige innvandrere med kort botid uteksaminert i utlandet. Som vi har sett foran (jf. tabell 4.2) har det betydning for de ikke-vestlige innvandrerne hvorvidt de er utdannet i Norge eller i utlandet når det gjelder risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for.

De gode norskkunnskapene blant ikke-vestlige innvandrere som har middels lang botid, *kan* være en grunn til at de med middels botid har lavere andel som var i en jobb de var overkvalifisert for, enn de som har lang botid. Det er likevel bemerkelsesverdig at personer med ikke-vestlig bakgrunn med lang botid har så høy sannsynlighet for å være i en jobb de er overkvalifisert for. Her kan det ligge til grunn samspillseffekter mellom den enkeltes utdanningsbakgrunn, arbeids erfaring og eventuelt nasjonalitetsbakgrunn, som vi ikke har avdekket. Det kan også være tilfeldigheter; i denne gruppen respondenter er det muligens flere

som av en eller annen grunn har møtt en form for diskriminering i forhold til det å få en jobb som er relevant for utdanningen, enn blant dem med middels botid.

Resultatene med hensyn til risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn som hadde lang botid, kan også vurderes i lys av resultater for samme gruppe når det gjelder arbeidsledighetsrisiko. Mens kandidater med ikke-vestlig bakgrunn med lang botid syntes å ha mindre arbeidsledighetsrisiko²⁴ enn kandidater med middels botid, er det omvendte tilfelle når det gjelder risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for. Dette *kan* indikere at blant kandidater med ikke-vestlig bakgrunn med lang botid, var det en del som unngikk arbeidsledighet ved å ta en jobb de var overkvalifisert for, mens dette i mindre grad gjelder de med middels lang botid. Hva som eventuelt ligger bak dette, kan vi ikke gi noen forklaring på ut fra våre analyser, og det kan være utslag av tilfeldigheter. Ikke-vestlige innvandrere med *kort* botid, hadde på den annen side *både* større sannsynlighet for å være arbeidsledig og større sannsynlighet for å være i en jobb de var overkvalifisert for hvis de var sysselsatte, enn etnisk norske kandidater, og det er neppe tilfeldig.

Blant *vestlige* innvandrere er det særlig høy andel som er overkvalifisert når de har middels botid, etter *smal* definisjon av overkvalifisering (tabell 4.3). Hvorfor det er slik, har vi ingen forklaring på, og det kan komme av tilfeldigheter eller spesielle samspillseffekter mellom den enkeltes utdanningsbakgrunn, arbeidserfaring og eventuelt nasjonalitetsbakgrunn som vi ikke har avdekket. Vi ser dessuten at blant personer med vestlig bakgrunn har verken de med middels, kort eller lang botid signifikant forskjellig risiko – sammenliknet med referansegruppen – for å ha en jobb de er overkvalifisert etter *vid* definisjon av overkvalifisering (tabell 4.4).

4.2.2 Eksamensresultater og risiko for overkvalifisering

Respondentene var, som omtalt foran, bedt om å vurdere sitt eksamensresultat ved avslutningen av høyere utdanning i forhold til sine medstudenter. Dette kontrollerer vi for i modell 4 (tabell 4.3 og 4.4). Vi kontrollerer også for karakterer fra videregående opplæring (både modell 3 og 4).

Vi har sett i kapittel 3 at verken karakterer fra videregående eller eksamensresultatet ved avslutningen av høyere utdanning²⁵ hadde noen betydning for arbeidsledighetsrisiko på undersøkelsestidspunktet 3 ½ – 5 år etter eksamen. Ka-

24 Kandidater med ikke-vestlig bakgrunn med lang botid hadde ikke signifikant større sannsynlighet for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet enn referansegruppen, men de med middels lang botid hadde mye større sannsynlighet for å være arbeidsledig, jf. tabell 3.3.c.

rakterer har imidlertid betydning for risikoen for å være i en jobb en er overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet, jf. tabell 4.3 og 4.4.

Før kontroll for eksamenresultat fra høyere utdanning, har karakterer fra videregående signifikant betydning i analyser etter smal definisjon av overkvalifisering (tabell 4.3, modell 1), men denne effekten reduseres etter kontroll for eksamenresultat fra høyere utdanning (modell 2). Karakterer fra videregående har ingen betydning i analyser basert på vid definisjon av overkvalifisering (tabell 4.4).

Derimot har eksamenresultat fra høyere utdanning betydning både i analyser basert på smal og vid definisjon av overkvalifisering. Jo svakere eksamenresultat, dess høyere risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet. Modell 2 (tabell 4.3 og 4.4) viser dessuten at kontroll for eksamenresultat reduserer effekten av det å være ikke-vestlig innvandrere. På den annen side er effekten fortsatt stor og signifikant.

4.2.3 Har tidligere ledighetserfaring betydning for risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for?

I tabell 4.1–4.4 har vi benyttet bare noen av de tilsvarende modellene som ble benyttet foran i analysene av arbeidsledighetsrisiko. For eksempel har vi i tabell 4.3 og 4.4 ikke tatt med kontroll for *tidligere ledighetserfaring*. Vi så i kapittel 3 at tidligere ledighetserfaring har stor betydning for sannsynligheten for å være arbeidsledig på undersøkelsestidspunktet. Det har imidlertid ingen betydning for risikoen for å ha en jobb en er overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet. Vi har utført tilleggsanalyser der dette er undersøkt, og siden det hadde liten eller ingen betydning, er disse analysene ikke innlemmet i tabell 4.3 og 4.4. Disse analysene viste at når det gjaldt risiko for å være i en jobb en var overkvalifisert for etter *smal* definisjon, var det generelt ingen effekt av tidligere ledighetserfaring, og interaksjonseffektene av henholdsvis det å være ikke-vestlig innvandrere og tidligere ledighetserfaring og det å være utdannet i utlandet og tidligere ledighetserfaring, ga koeffisienter med så høye standardfeil at resultatet var uten mening. I analyser basert på *vid* definisjon av overkvalifisering, fant vi at tidligere ledighetserfaring generelt kunne øke risikoen noe for å ha en jobb en var overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet, men interaksjonseffektene av henholdsvis det å være ikke-vestlig innvandrere og tidligere ledighetserfaring, og av det å være utdannet i utlandet og tidligere ledighetserfaring, var langt fra signifikante.

25 Eksamenresultater ved avslutningen av høyere utdanning refererer til respondentens egen vurdering av seg selv i forhold til sine medstudenter.

Tabell 4.3 Binomisk logistisk regresjon med risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet som avhengig variabel i). Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999. Smal definisjon av overkvalifisering. N=sysselsatte, bor i Norge

	Modell 3		Modell 4	
	B	S. E.	B	S.E.
Siviløkonom/økon.-administr. utd.	-1,143	0,574	-1,147	0,581
Naturvit./tekn.utd.h. grad	-1,137	0,502	-1,163	0,509
Samfunnsfag, høyere grad	-2,886	1,099	-2,986	1,106
Psykologi	-8,341	36,502	-8,361	36,459
Humaniora, høyere grad	-0,686	0,574	-0,696	0,580
Kunstutdanning	0,044	0,674	0,044	0,688
Medisin (lege)	-7,602	18,817	-7,881	18,561
Annen helsef. utd. høy grad	-1,480	1,114	-1,732	1,126
Helsefaglig utd., lavere grad	-1,716	0,599	-1,853	0,612
Annet	-0,750	0,751	-0,913	0,775
Kvinne	0,121	0,316	-0,211	0,464
Alder	0,058	0,160	0,081	0,166
Alder ² /100	-0,008	0,193	-0,040	0,200
Foreldre høy utdanning	0,106	0,312	0,186	0,317
Eksamensår 1997	0,490	0,418	0,367	0,421
Eksamensår 1998	-0,368	0,347	-0,425	0,349
Karakterer fra videreg. ii)	-0,493	0,293	-0,417	0,306
Md. relevant arb. u/utd.	-0,002	0,005	-0,001	0,005
Lang botid, ikke-vestlig	1,582	0,502	1,369	0,533
Middels botid, ikke-vestlig	0,073	0,800	-0,020	0,815
Kort botid, ikke-vestlig	1,766	0,529	1,490	0,586
Uoppgitt botid, ikke-vestlig	-7,196	133,467	-7,326	133,672
Lang botid, vestlig	-7,428	30,423	-7,385	30,291
Middels botid, vestlig	1,675	0,565	1,622	0,574
Kort botid, vestlig	-0,033	0,586	-0,386	0,658
Kvinne*utdannet i utlandet			0,798	0,539
Gift			-0,274	0,370
Barn under 6 år			0,462	0,460
Kvinne*barn under 6 år			0,035	0,609
Eksamensres. i forh. til gjennomsn. iii)			0,436	0,185
Uoppg. eks.res. i forh. til gjennomsni.			0,257	0,466
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,136	0,464	-0,215	0,549
Arbeid i Oslo	0,672	0,306	0,704	0,312
Konstant	-3,057	3,479	-4,673	3,664
-2 log likelihood	427,170		415,866	
Tallet på observasjoner	2730		2730	

i) Se note i) under tabell 3.1.a. ii) Se note i) under tabell 2.2. iii) Se note ii) under tabell 2.2.

Tabell 4.4 Binomisk logistisk regresjon med risiko for å ha en jobb en er overkvalifisert for på undersøkelsestidspunktet som avhengig variabel i). Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999. Vid definisjon av overkvalifisering. N=sysselsatte, bor i Norge

	Modell 3		Modell 4	
	B	S. E.	B	S.E.
Siviløkonom/økon.-administr. utd.	0,376	0,234	0,384	0,236
Naturvit./tekn.utd.h. grad	0,001	0,223	-0,018	0,225
Samfunnsfag, høyere grad	0,301	0,253	0,298	0,255
Psykologi	-1,081	0,562	-1,097	0,563
Humaniora, høyere grad	0,998	0,246	1,037	0,249
Kunstutdanning	0,865	0,332	0,869	0,335
Medisin (lege)	-3,798	1,024	-3,976	1,026
Annen helsef. utd. høy grad	-1,786	0,554	-1,946	0,558
Helsefaglig utd., lavere grad	-0,679	0,238	-0,744	0,240
Annet	0,381	0,310	0,354	0,314
Kvinne	-0,105	0,109	-0,197	0,155
Alder	0,086	0,067	0,102	0,068
Alder ² /100	-0,085	0,083	-0,108	0,085
Foreldre høy utdanning	-0,068	0,108	-0,034	0,109
Eksamensår 1997	-0,034	0,161	-0,068	0,163
Eksamensår 1998	-0,321	0,115	-0,341	0,116
Karakterer fra videreg. ii)	-0,126	0,104	-0,048	0,106
Md. relevant arb. u/utd.	-0,002	0,002	-0,002	0,002
Lang botid, ikke-vestlig	0,792	0,261	0,713	0,267
Middels botid, ikke-vestlig	0,155	0,288	0,146	0,292
Kort botid, ikke-vestlig	1,003	0,273	0,908	0,285
Uoppgitt botid, ikke-vestlig	-6,044	18,129	-6,213	18,024
Lang botid, vestlig	-0,053	0,334	-0,038	0,334
Middels botid, vestlig	-0,192	0,362	-0,239	0,363
Kort botid, vestlig	0,175	0,192	0,073	0,215
Kvinne*utdannet i utlandet			0,326	0,198
Gift			0,028	0,125
Barn under 6 år			0,124	0,160
Kvinne*barn under 6 år			-0,164	0,218
Eksamensres. i forh. til gjennomsn. iii)			0,308	0,064
Uoppg. eks.res. i forh. til gjennomsni.			-0,067	0,190
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	0,391	0,137	0,290	0,165
Arbeid i Oslo	0,007	0,109	0,037	0,110
Konstant	-2,618	1,399	-3,973	1,439
-2 log likelihood	2414,474		2386,292	
Tallet på observasjoner	2730		2730	

i) Se note i) under tabell 3.1.a. ii) Se note i) under tabell 2.2. iii) Se note ii) under tabell 2.2.

Referanser

- Andress, H.-J. (1989), Recurrent unemployment – The West German experience: An exploratory analysis using count data models with panel data. *European Sociological Review*, 5 (3): 275–297.
- Arnesen, C. Å. & S. Try (2001), *Karakterers betydning for overgangen fra høyere utdanning til arbeidsmarkedet*. Rapport 6/2001. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Baker, M. & D. Benjamin (1994), The Performance of Immigrants in the Canadian Labor market. *Journal of Labor Economics*, Vol. 12, no.3.
- Barth, E., B. Bratsberg & O. Raaum (2000), *Earnings assimilation of immigrants under changing macroeconomic conditions: Evidence from Norway and the United States*. Paper presented at the 'Employment and Labour Market' Conference, The Research Council of Norway, Oslo, 19–20 October 2000.
- Becker, G. S. (1964), *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. New York: National Bureau of Economic Research.
- Berg, L. (1997), *Studieløpet*. Rapport 3/07. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Bourdieu, P. (1985), 'The forms of capital'. I Richardson, JG (red.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*.
- Borjas, G. J. (1999), 'The Economic Analysis of Immigration.' I Ashenfelter, O. & D. Card (red.) *Handbook of labor Economics*, Volume 3. Amsterdam: Elsevier Science Publishers B. V.
- Bratsberg, B. & J. F. Ragan (2002), The impact of host-country schooling on earnings – A study of male immigrants in the United States. *Journal of Human resources*, 37 (1): 63–105.
- Broomé, P., A. K. Bäcklund, C. Lund, & R. Ohlsson (1996), *Varför sitter «brasen» på bänken? eller Varför har invandrarna så svårt att få jobb?* Stockholm: SNS Förlag.
- Cain, G. G. (1986), 'The Economic Analysis of Labour Market Discrimination: A Survey.' I Ashenfelter, O. & R. Layard (red.): *Handbook of Labor Economics*, Volume 1. Amsterdam: Elsevier Science Publishers B. V.
- Chiswick, B. R. & P. W. Miller (2001), A model of destination-language acquisition: Application to male immigrants in Canada. *Demography*, 38 (3): 391–409.

- Chiswick, B. R. & P. W. Miller (2002a), Immigrant Earnings: Language skills, linguistic concentrations and the business cycle. *Journal of Population Economics*, 15: 31–57.
- Chiswick, B. R. & P. W. Miller (2002b), *The Complementarity of Language and Other Human Capital: Immigrant Earnings in Canada*. Discussion Paper No. 451. Bonn: IZA.
- Chiswick, B. R., Y. L. Lee & P. W. Miller (2002), *Family Matters: The Role of the Family in Immigrants' Destination Language Acquisition*. Discussion Paper No. 460. Bonn: IZA.
- Chiswick, B. R. (2002). *Immigrants' Language Skills: The Australian Experience in a Longitudinal Survey*. Discussion Paper No. 502. Bonn: IZA.
- Coleman, JS (1988), Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, Supplement, (94): 95–121.
- Duvander, A.-S. (2001), Do Country-Specific Skills Lead to Improved Labour Market Positions? An Analysis of Unemployment and Labor Market Returns to Education Among Immigrants in Sweden. *Work and Occupations*, 28 (2): 210–233.
- Friedberg, R. M. (2000), You Cant't take It With You? Immigrant assimilation and the Portability of Human capital. *Journal of Labor Economics*, Vol 18, no. 2.
- Funkhouser, E. & S. T. Trejo (1995), The decline in immigrants labor market skills: did it continue in the 1980? *Industrial and Labour Relations Review*, 48 (4): 792–811.
- Granovetter, M. (1995), *Getting a job: A study of contacts and careers*. 2. utgave. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hansen, M. N. (2000), Høyere utdanning og utbytte – hva betyr utenlandsk opprinnelse for inntektsnivå? *Søkelys på arbeidsmarkedet*. 17: 223–234. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Heckman, J. (1974), Shadow prices, market wages, and labor supply. *Econometrica*, 42 (4): 679–694.
- Heckman J. J. & G. J. Borjas (1980), Does unemployment cause future unemployment? Definitions, questions and answers from a continuous time model of heterogeneity and state dependence. *Economica*, 47: 247–283.
- Niesing, W., B. Vanpraag & J. Veenman (1994), The unemployment of ethnic-minority groups in the Netherlands, *Journal of Econometrics*, 61 (1): 173–196.
- NIFU (2003): <http://www.nifu.no/kandidat/kandund2002/startside2002.html>.

- OECD (1985), 'Moving in and out of unemployment: the incidence and patterns of recurrent unemployment in selected OECD countries.' I *OECD Employment Outlook*, September 1985. Paris: OECD.
- OECD (2001), *The Well-being of Nations. The role of human and social capital*. OECD: Centre for Educational Research and Innovation.
- Opheim, V. & L. A. Støren (2001), *Innvandrerungdom og majoritetsungdom gjennom videregående til høyere utdanning. Utdanningsforløp, utdanningsaspirasjoner og realiserte utdanningsvalg*. Rapport 7/2001. Oslo: Norsk institutt for forskning og utdanning (NIFU).
- Pedersen, P. & N. Westergaard-Nielsen (1993), Unemployment: a review of the evidence from panel data. *OECD Economic Studies*, 20: 65–133.
- Portes, A. (1998), Social Capital: Its Origin and Applications in Modern Sociology. *Annual Reviews Sociology*, (24): 1–24.
- Schaafsma, J. & A. Sweetman (2001), Immigrant earnings: age at immigration matters. *Canadian Journal of Economics*, 34 (4): 1066–1099.
- Støren, L. A. (2002), *De første årene av karrieren. Forskjeller og likheter mellom minoritet og majoritet med høyere utdanning*. Rapport 7/2002. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Støren, L. A. (2004), Unemployment Experiences during Early Career of Immigrant and Non-immigrant Graduates. *Journal of Education and Work*. 17 (1): 71–93.
- Try, S. (2000), *Veksten i høyere utdanning: Et vellykket arbeidsmarkedspolitisk tiltak?* Rapport 2/2000. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Van der Linden A. S. R. & R. K. W. Van der Velden (1998), 'The Effects of Unemployment and Mismatches on Future Job Match and Earnings.' I T. Lange (red.) *Understanding the School-to-Work Transition: An International perspective*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Wiers-Jenssen (2003). *Anvendelse av høyere utdanning fra utlandet i det norske arbeidsmarkedet*. Skriftserie 33/2003. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).

Vedlegg

Tabell V.1 Binomisk logistisk regresjon med sannsynlighet for å være god i norsk som avhengig variabel blant personer med ikke-vestlig bakgrunn. ⁱ⁾ Referansegrupper: kort botid eller uoppgitt botid. Kort botid=8 år eller mindre på undersøkelsestidspunktet

	B	S. E.
Kvinne	0,060	0,259
Gift	0,321	0,290
Alder	0,004	0,025
Foreldre har høy utdanning	-0,022	0,254
Var arbeidsledig i første fase	-0,329	0,369
Lang botid	0,982	0,294
Middels botid	1,658	0,316
Konstant	-0,421	0,880
-2 log likelihood	403,058	
Tallet på observasjoner	347	

Tabell V.2 Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet som avhengig variabel blant personer med ikke-vestlig bakgrunn. ⁱ⁾ Referansegrupper: ingeniører

	B	S. E.
Naturvitenskapelig/tekniske utdanning, høyere grad	-1,225	0,701
Helsefaglig utdanning	-8,090	18,400
Samfunnsfag og økonomi	-0,522	0,655
Humaniora, annet	-2,088	1,242
Kvinne	0,629	0,585
Alder	0,614	0,706
Alder ² /100	-0,855	1,025
Foreldre har høy utdanning	-0,472	0,549
Eksamensår 1997	-0,506	0,740
Eksamensår 1998	-0,774	0,604
Arbeidsledig første fase	1,520	0,630
Svak i norsk	-1,422	1,079
Arbeidsledig første fase * svak i norsk	2,376	1,359
Konstant	-12,465	11,985
-2 log likelihood	112,976	
Tallet på observasjoner	324	

ⁱ⁾ Se note i) under tabell 3.1.a.

Tabell V.3 Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet på undersøkelsestidspunktet som avhengig variabel. ¹⁾ Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge, eksamensår 1999. Kontroll for bosted Oslo, utlandet

	B	S. E.
Siviløkonom/økonomisk-administrativ utdanning	-0,420	0,495
Naturvitenskapelig/tekniske utdanning, høyere grad	-1,899	0,555
Samfunnsfag, høyere grad	-0,729	0,536
Psykologi	0,118	0,735
Humaniora, høyere grad	-1,372	0,670
Kunstutdanning	-1,742	1,105
Medisin (lege)	-7,048	10,849
Annen helsefaglig utdanning, høyere grad	-1,100	0,829
Helsefaglig utdanning, lavere grad	-2,193	0,699
Annet	-0,914	0,741
Kvinne	0,080	0,299
Alder	0,319	0,231
Alder ² /100	-0,364	0,305
Foreldre har høy utdanning	-0,497	0,289
Eksamensår 1997	0,181	0,421
Eksamensår 1998	-0,496	0,314
Lang botid, ikke-vestlig	0,641	0,698
Middels botid, ikke-vestlig	0,985	0,570
Kort botid, ikke-vestlig	1,735	0,543
Uoppgitt botid, ikke-vestlig	2,080	1,031
Gift/samboende	-0,615	0,298
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	1,231	0,415
Arbeidsledig første fase	0,666	0,773
Arbeidsledig første fase * ikke-vestlig	1,628	0,928
Arbeidsledig første fase * utdannet i utlandet (etnisk norsk)	-0,303	1,010
Bor i Oslo	-0,105	0,321
Bor i utlandet	-0,572	0,528
Konstant	-9,174	4,219
-2 log likelihood	472,781	
Tallet på observasjoner	3070	

¹⁾ Se note i) under tabell 3.1.a.

Tabell V.4 Binomisk logistisk regresjon med arbeidsledighet på undersøkelses-
tidspunktet som avhengig variabel. ⁱ⁾ Bare de som bor i Norge på undersøkelses-
tidspunktet. Referansegruppe: ingeniører, etnisk norske, utdannet i Norge,
eksamensår 1999

	Modell 1		Modell 2 (8)		Modell 3 (9)	
	B	S. E.	B	S.E.	B	S.E.
Siviløkonom/økon. adm.	-0,586	0,514	-0,572	0,515	-0,538	0,511
Naturvit./tekn. utd. h. grad	-1,696	0,561	-1,700	0,563	-1,784	0,558
Samfunnsfag, høyere grad	-0,448	0,528	-0,423	0,529	-0,600	0,538
Psykologi	-0,130	0,750	-0,095	0,749	0,219	0,747
Humaniora, høyere grad	-1,905	0,837	-1,960	0,841	-1,770	0,827
Kunstutdanning	-1,964	1,110	-1,997	1,116	-1,690	1,109
Medisin (lege)	-6,988	11,163	-7,047	11,158	-7,060	11,207
Annen helsefaglig utd.						
høyere grad	-0,980	0,857	-1,077	0,867	-0,914	0,835
Helsefaglig utd., lavere grad	-2,460	0,698	-2,491	0,700	-2,206	0,704
Annet	-1,547	0,855	-1,589	0,859	-1,337	0,855
Kvinne	0,009	0,506	0,006	0,508	0,180	0,316
Alder	0,250	0,220	0,247	0,220	0,255	0,219
Alder ² /100	-0,251	0,286	-0,254	0,286	-0,273	0,285
Foreldre høy utd.	-0,515	0,306	-0,529	0,307	-0,643	0,309
Eksamensår 1997	-0,311	0,455	-0,306	0,457	0,076	0,457
Eksamensår 1998	-0,509	0,323	-0,549	0,326	-0,446	0,328
Karakterer fra videregående ⁱⁱ⁾	-0,270	0,299	-0,257	0,303		
Md. relevant arbeid u/utdanning	0,003	0,005	0,003	0,005		
Lang botid, ikke-vestlig	0,740	0,756	0,689	0,761	0,650	0,700
Middels botid, ikke-vestlig	1,508	0,604	1,492	0,605	1,099	0,579
Kort botid, ikke-vestlig	2,495	0,659	2,445	0,659	2,139	0,552
Uoppgitt botid, ikke-vestlig	-5,511	80,887	-5,494	80,792	-5,518	81,174
Lang botid, vestlig	-6,302	18,157	-6,360	18,043		
Middels botid, vestlig	0,418	1,303	0,412	1,311		
Kort botid, vestlig	-0,534	1,157	-0,561	1,159		
Kvinne * uteksaminert i utlandet	0,239	0,517	0,245	0,518		
Kvinne * vestlig	0,473	1,254	0,517	1,257		
Kvinne * ikke-vestlig	0,190	0,654	0,210	0,656		
Gift/samboende	-0,896	0,350	-0,889	0,351	-0,726	0,309
Barn under 6 år	0,253	0,487	0,256	0,488		
Kvinne * barn under 6 år	0,136	0,622	0,123	0,622		
Eksamensres. i forhold til gjennomsn. ⁱⁱⁱ⁾			0,093	0,185		
Uoppg. eks.resultater i forh. til gjenn.sn			0,516	0,467		
Etnisk norsk, utdannet i utlandet	1,060	0,493	1,083	0,493	1,406	0,424
Arbeidsledig første fase					0,706	0,776
Arbeidsl. 1. fase * ikke-vestlig					1,479	0,961
Arb.led. 1. fase * utd. i utl. (etn. norsk)					-1,469	1,304
Konstant	-6,697	4,322	-6,907	4,380	-8,064	4,070
-2 log likelihood	429,118		427,301		419,623	
Tallet på observasjoner	2783		2783		2783	

¹⁾ Se note i) under tabell 3.1.a. ⁱⁱ⁾ Se note i) under tabell 2.2. ⁱⁱⁱ⁾ Se note ii) under tabell 2.2.